

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ & ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η φυσιογνωμία της πολιτικής αντιπροσώπευσης της ελληνικής
Αριστεράς μέσα από τα χαρακτηριστικά των κοινοβουλευτικών
αντιπροσώπων της: 1950 – 1967

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μιχάλης Παπαδάκης

Αθήνα, 2021

Τριμελής Επιτροπή

Βασιλική Γεωργιάδου, Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπουσα)

Φανή Κουντούρη, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Δέσποινα Παπαδημητρίου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Μιχάλης Παπαδάκης, 2021

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Συντομογραφίες

ΔΠ: Δημοκρατική Παράταξις

ΔΡΚ: Δημοκρατικό Ριζοσπαστικό Κόμμα

ΕΑΚ: Εθνικόν Αγροτικόν Κόμμα

ΕΔΑ: Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά

ΕΚ: Ένωσις Κέντρου

ΕνΔΑ: Ένωση Δημοκρατικών Αριστερών

ΕΡΕ: Εθνική Ριζοσπαστική Ένωσις

ΕΣ: Ελληνικός Συναγερμός

ΚΑΦ: Κόμμα Αριστερών Φιλελευθέρων

ΛΚ: Λαϊκό κόμμα

ΠΑΜΕ: Πανδημοκρατικόν Αγροτικόν Μέτωπον Ελλάδος

ΠΕΕΑ: Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης

ΣΚ/ΕΛΔ: Σοσιαλιστικό Κόμμα-Ένωση Λαϊκής Δημοκρατίας

Περιεχόμενα

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	3
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	4
ΠΙΝΑΚΕΣ	6
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	8
ABSTRACT	9
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	10
1.1. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ – ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	10
 ΜΕΡΟΣ 1^ο	 12
 2. ΙΣΤΟΡΙΚΟ - ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	 12
2.1. ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	12
2.2. ΕΚΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1946-1967	19
2.3. ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ	22
2.4. ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ - ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΔΑ.....	26
3. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	28
3.1. ΕΛΙΤ - ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	28
3.2. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΣΗ	31
3.3. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΡΑΤΟΛΟΓΗΣΗ.....	33
4. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	35
4.1. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ	35
4.2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	35
 ΜΕΡΟΣ 2^ο	 39
 5. Η ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ ΤΟΥ ΦΥΛΟΥ ΣΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ.....	 39
5.1. Η ΠΟΡΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΟΧΥΡΩΣΗ ΓΥΝΑΙΚΕΙΩΝ ΕΚΛΟΓΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ	39
5.2. ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ Η ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΗ ΕΛΛΑΔΑ.....	41
5.3. Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΣΤΗ ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Η ΑΡΙΣΤΕΡΑ	42
6. ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ	49
6.1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ.....	49
6.2. ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΚΟΜΜΑΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ	50
6.3. Η ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΙΣΤΩΣΕΣ ΤΗΣ.....	57

6.4. Η ΑΡΙΣΤΕΡΑ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΚΟΜΜΑΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ.....	59
7. ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΔΙΑΘΡΩΣΗ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΑΝΑ ΚΟΜΜΑ ΚΑΙ ΕΤΟΣ.....	65
8. ΑΝΑΝΕΩΣΗ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΩΝ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΩΝ	69
8.1. ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΘΗΤΕΙΑ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ	69
8.2. ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΘΗΤΕΙΑ ΤΩΝ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝΙΣΤΩΣΩΝ ΤΗΣ	72
8.3. ΝΕΟΕΚΛΕΓΕΝ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ	73
8.4. ΝΕΟΕΚΛΕΓΜΕΝΟΙ ΣΤΙΣ ΣΥΝΙΣΤΩΣΕΣ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ	76
9. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	78
ΠΗΓΕΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	80
ΠΗΓΕΣ	80
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	80
ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ.....	80
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ.....	83
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α.....	87
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β	89
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ	90

Πίνακες

Πίνακας 2.1 Εκλογική και κοινοβουλευτική επίδοση της Αριστεράς την περίοδο 1950-1967	24
Πίνακας 2.2 Κοινοβουλευτική διάρθρωση της Αριστεράς την περίοδο 1950-1967 ανά κόμμα και συνιστώσα	26
Πίνακας 4.1 Συνοπτική παρουσίαση των δεδομένων της έρευνας και της μεθοδολογίας αξιοποίησης τους	38
Πίνακας 5.1 Αριθμός και ποσοστό αντρών και γυναικών Βουλευτών ανά κοινοβουλευτική περίοδο 1952-1967	43
Πίνακας 5.2 Αριθμός γυναικών Βουλευτών ανά κομματική παράταξη και κοινοβουλευτική περίοδο 1952-1967	44
Πίνακας 5.3 Αριθμός γυναικών Βουλευτών και γυναικείων θητειών ανά εκλογική περιφέρεια	45
Πίνακας 5.4 Αριθμός και ποσοστό γυναικών Βουλευτών ανά κοινοβουλευτική περίοδο στην Αριστερά και σε όλο το κοινοβούλιο και ποσοστό της Αριστεράς στις γυναίκες Βουλευτές	46
Πίνακας 6.1 Ποσοστιαία επαγγελματική διάρθρωση ελληνικού κοινοβουλίου και κατάταξη κάθε επαγγελματικής κατηγορίας ανά κοινοβουλευτική περίοδο 1946-1967	56
Πίνακας 6.2 Ποσοστιαία επαγγελματική κοινοβουλευτική εκπροσώπηση για κάθε συνιστώσα της Αριστεράς και ως σύνολο	59
Πίνακας 6.3 Ποσοστιαία επαγγελματική διάρθρωση κοινοβουλίου 1950-1967. Σύγκριση Αριστεράς και συνιστωσών της με το σύνολο του πολιτικού συστήματος	64
Πίνακας 7.1 Ηλικιακή διάρθρωση κοινοβουλίου ανά κοινοβουλευτική περίοδο 1946-1967 στις ηλικιακές κατηγορίες 25-50 και 51-90	66
Πίνακας 7.2 Μέσος όρος ηλικίας των Βουλευτών της Αριστεράς συνολικά ανά κοινοβουλευτική περίοδο 1950-1967 και αναλυτικά ανά συνιστώσα	68
Πίνακας 8.1 Αριθμός και ποσοστό των Βουλευτών του Κοινοβουλίου και της Αριστεράς με προπολεμική θητεία στη Βουλή	71
Πίνακας 8.2 Ποσοστό Βουλευτών της Αριστεράς συνολικά και ανά συνιστώσα με προπολεμική θητεία στη Βουλή για κάθε κοινοβουλευτική περίοδο	73
Πίνακας 8.3 Αριθμός και ποσοστό Βουλευτών Κοινοβουλίου και Αριστεράς που εκλέγονται για πρώτη φορά στη Βουλή ανά κοινοβουλευτική περίοδο	74

Πίνακας 8.4 Ποσοστό Βουλευτών της Αριστεράς που εκλέγονται για πρώτη φορά στη Βουλή ανά κοινοβουλευτική περίοδο και συνιστώσα	76
Εικόνα Α 1 Πίνακας του Μητρώου Βουλευτών της Βουλής για την κατάταξη των Βουλευτών σε επαγγελματικές κατηγορίες ανά κοινοβουλευτική περίοδο και ηλικιακή ομάδα.....	87
Πίνακας Α 1 Συνένωση των επαγγελματικών κατηγοριών των πινάκων του Μητρώου Βουλευτών της Βουλής σε νέες συνοπτικότερες κατηγορίες ανάλυσης	88
Πίνακας Β 1 Κωδικοποίηση επαγγελμάτων από τις εγγραφές του Μητρώου Βουλευτών της Βουλής σε επαγγελματικές κατηγορίες για τους Βουλευτές της Αριστεράς	89

Περίληψη

Η παρούσα εργασία ασχολείται με την πολιτική αντιπροσώπευση στην Ελλάδα σε επίπεδο κοινοβουλίου κατά την ταραγμένη πολιτική περίοδο που ξεκινάει από τις πρώτες εκλογές μετά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο και τελειώνει με την κατάλυση της Δημοκρατίας το 1967. Η εξέταση γίνεται μέσω της απογραφικής καταγραφής και ανάλυσης των ακόλουθων πέντε κοινωνιοδημογραφικών και πολιτικών μεταβλητών: φύλλο, επάγγελμα, ηλικία, αριθμός-ποσοστό Βουλευτών με προπολεμική θητεία, αριθμός-ποσοστό Βουλευτών που εκλέγονται για πρώτη φορά. Η εστίαση δίνεται στην πολιτική παράταξη της Αριστεράς η οποία διερευνάται περεταίρω σε τρεις συνιστώσες: Δημοκρατική Παράταξις - ΕΔΑ – Ανεξάρτητοι συνεργαζόμενοι με ΕΔΑ. Κύριος στόχος είναι κατόπιν σύγκρισης της Αριστεράς με το συνολικό κομματικό σύστημα να φωτισθεί η τυχόν ιδιαίτερη φυσιογνωμία της σε σχέση με το υπόλοιπο πολιτικό σύστημα όσον αφορά την κοινοβουλευτική αντιπροσώπευση. Τα αποτελέσματα της έρευνας αναδεικνύουν ομοιότητες και ιδιαιτερότητες καθώς και αξιοσημείωτες αποκλίσεις εντός της ίδιας της Αριστεράς.

Λέξεις-κλειδιά: Ελληνικό Κοινοβούλιο 1946-1967, Αριστερά, Πολιτική – κοινοβουλευτική αντιπροσώπευση, Πολιτική στρατολόγηση, Πολιτικές ελίτ, Επάγγελμα - φύλο - ηλικία Βουλευτών.

Abstract

The present study deals with the political representation in Greece at the parliamentary level during the turbulent political period that begins with the first elections after the Second World War and ends with the overthrow of the Republic in 1967. In particular, the examination is carried out through the inventory and analysis of the following five socio-demographic and political variables: gender, profession, age, number-percentage of MPs with pre-war term, number-percentage of MPs elected for the first time. The focus is given on the political faction of the Left, which is further explored in three components: Democratic Party - EDA - Independent collaborators with EDA. The main goal is, after comparing the Left with the overall party system, to shed light on its particular physiognomy in relation to the rest of the political system in terms of parliamentary representation. The results of the research highlight similarities and peculiarities as well as remarkable discrepancies within the Left itself.

Keywords: Greek Parliament 1946-1967, Left, Political - parliamentary representation, Political recruitment, Political elites, Profession - gender - age of Deputies.

1. Εισαγωγή

1.1. Αντικείμενο – ερευνητικοί στόχοι – περιεχόμενο εργασίας

Η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενό της την πολιτική αντιπροσώπευση και τη συνεπαγόμενη πολιτική στρατολόγηση στο πλαίσιο του δημοκρατικού αντιπροσωπευτικού θεσμού του εθνικού κοινοβουλίου στην περίπτωση της Ελλάδας κατά την διακριτή πολιτική περίοδο 1946-1967. Πιο αναλυτικά, το ενδιαφέρον εστιάζεται κυρίως στην κοινοβουλευτική εκπροσώπηση της ελληνικής Αριστεράς η οποία λαμβάνει μέρος στο κοινοβουλευτικό γίγνεσθαι από το 1950 και έπειτα, εξετάζοντάς την σε συγκριτική οπτική με το υπόλοιπο πολιτικό σύστημα καθ' όλη τη διάρκεια εκείνης της ταραγμένης περιόδου. Πρόκειται για μια περίοδο που χαράχθηκε ανεξίτηλα από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, τη συνεπαγόμενη Κατοχή και τη Αντίσταση και σηματοδεύτηκε από τον Εμφύλιο, ο οποίος τελικά σφράγισε και μεγέθυνε τις ριζικές αλλαγές στο πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο, που επέφερε η καταλυτική δεκαετία του 1940. Αυτό το πλαίσιο κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν τα πολιτικά κόμματα την μετεμφυλιακή πολιτική περίοδο και κυρίως η Αριστερά ως η χαμένη πλευρά της ένοπλης διαμάχης.

Σκοπός της έρευνας είναι η λεπτομερής χαρτογράφηση της κοινοβουλευτικής αντιπροσώπευσης της Αριστεράς μέσω αναλυτικής διερεύνησης βασικών διαθέσιμων κοινωνικοδημογραφικών και πολιτικών μεταβλητών -σε απογραφική λογική- με στόχο την ανάδειξη του τυχόν ιδιαίτερου χαρακτήρα της αντιπροσώπευσης αυτής όπως ενδεχόμενα θα προκύψει από την σύγκριση με το συνολικό κοινοβουλευτικό σώμα. Η ύπαρξη μιας τέτοιας ιδιαιτερότητας του συγκεκριμένου πολιτικού χώρου έναντι των υπολοίπων τίθεται ως βασική ερευνητική υπόθεση της εργασίας και αποτελεί αφετηριακό παράγοντα για τη διεξαγωγή της έρευνας και το σχεδιασμό της.

Σε ένα δεύτερο επίπεδο, ενισχυτικά και συμπληρωματικά για μια πιο ολοκληρωμένη κατόπτευση του ερευνητικού μας αντικειμένου –δηλαδή της Αριστεράς και του κοινοβουλευτικού συστήματος της περιόδου- θα εξεταστεί μέσω κυρίως της υπάρχουσας -και επαρκούς- βιβλιογραφίας για την εποχή το ιστορικό - πολιτικό πλαίσιο που καθόρισε σε μεγάλο βαθμό την πολιτική και προγραμματική φυσιογνωμία της Αριστεράς και επηρέασε εξίσου την εκλογική της δυναμική και τις εκλογικές τις επιλογές και δυνατότητες. Θα καταγραφούν τα εκλογικά χαρακτηριστικά της περιόδου, η εκλογική και κοινοβουλευτική, από πλευράς

αποτελεσμάτων, διαδρομή της Αριστεράς καθώς και πολύ συνοπτικά ο βασικός προγραμματικός και οργανωτικός της πυρήνας. Επίσης, θα γίνει προσπάθεια να ενταχθεί η ελληνική περίπτωση στη θεωρητική συζήτηση για τις ελίτ και θα αναφερθούν θεωρητικά ζητήματα σε σχέση με τη δημοκρατική αντιπροσώπευση και την πολιτική στρατολόγηση.

ΜΕΡΟΣ 1^ο

2. Ιστορικό - πολιτικό πλαίσιο

2.1. Πολιτικό πλαίσιο

Η κοινοβουλευτική περίοδος 1946-1967 αποτελεί μια διακριτή και συνεκτική ιστορική φάση της πολιτικής ιστορίας και της ιστορίας της ανάπτυξης των δημοκρατικών θεσμών στη χώρα μας, της οποίας τα όρια διαγράφονται ευδιάκριτα από δύο γεγονότα ορόσημα της σύγχρονης πορείας της ελληνικής πολιτείας, τα οποία σηματοδοτούν αντίστοιχα τη λήξη προηγούμενων και την αρχή επόμενων περιόδων διαφορετικής πολιτειακής μορφής και δομής πολιτικής εξουσίας. Ο τερματισμός της Κατοχής και οι πρώτες μεταπολεμικές εκλογές του 1946, αφενός οριοθετούν τη λήξη μιας δεκαετούς περιόδου (1936-46) ολοκληρωτικής μορφής άσκησης της εξουσίας, η οποία αποτελείτο από δύο διαφορετικές φάσεις εσωτερικής και εξωτερικής αντίστοιχα προέλευσής της πηγής της. Το Μεταξικό καθεστώς ολοκληρωτισμού της περιόδου 1936-41, διαδέχεται το 1941-45 η τριπλή Κατοχή της χώρας. Η Δικτατορία των Συνταγματαρχών της 21ης Απριλίου αφετέρου, θέτει οριστικά τους τίτλους τέλους της, εύθραυστης και αγκομαχούσας όλο και περισσότερο από το 1965, περιόδου δημοκρατικής, έστω ατελώς και μερικώς, διακυβέρνησης της χώρας. Εγκαινιάζει, με αυτό τον τρόπο, την επιστροφή σε ένα νέας μορφής ολοκληρωτισμό. Σηματοδοτεί ουσιαστικά την αδυναμία και την αποτυχία αυτής της Δημοκρατίας να εδραιωθεί σε στέρεες ρίζες, παρά το σαθρό περιβάλλον, να εμπλουτισθεί και να ολοκληρωθεί, ανταποκρινόμενη στις εξελισσόμενες πολιτικές, οικονομικές και πολιτικές παραμέτρους της εποχής. Έτσι, ολοκληρώνεται και αυτή η διαρκής αμφιταλάντευση της περιόδου που εκτείνεται από την τάση και πίεση για εμβάθυνση της Δημοκρατίας και διεύρυνση του εκδημοκρατισμού (Παπανικολόπουλος, 2015, σ. 103-193) ως το αντίθετο άκρο των αντιθεσμικών παρεμβάσεων και παρεμβολών (Ριζάς, 2008, σ. 37,388-406), που φτάνει στο ακροτελεύτιο όριο της οριστικής εκτροπής από μια, έστω κατ'επίφαση, δημοκρατική διακυβέρνηση σε αυταρχικές και ολοκληρωτικές μορφές εξουσίας, οι οποίες και τελικώς επεβλήθησαν.

Σύμφωνα με τον Ριζά (2008, σ. 12) κάποιοι βασικοί λόγοι της ατελέσφορης αυτής έκβασης μπορούν να εντοπιστούν στην αυταρχική πολιτική κουλτούρα, στις αγκυλώσεις που προέρχονται από την κληρονομιά του Εμφυλίου πολέμου, στην

ελαττωματική λειτουργία του συνταγματικού-κοινοβουλευτικού συστήματος, στην επίδραση του Ψυχρού πολέμου, στην ασυμφωνία για τους κανόνες του παιχνιδιού και στην αδυναμία συγκρότησης ισχυρών ομοιογενών κομμάτων με μαζική βάση. Θεωρούμε ωστόσο ότι και ο ατομικός παράγοντας που αφορά τους ατομικούς ή δυνητικούς φορείς και ανταγωνιστές της εξουσίας, με την έλλειψη ορθοκρισίας και πολιτικής σύνεσης που επιδεικνύουν, κατοχυρώνουν τη δικιά τους αυτόνομη συμβολή. Εκφράζοντας με τις επιλογές τους ένα μυωπικό και εγωιστικό τυχοδιωκτισμό για τη διεύρυνση της πρόσβασής τους στο κομμάτι της εξουσίας και της επιρροής αυτής, είτε πρόκειται για τα κόμματα και τους πολιτικούς, είτε για το βασιλιά και τα στρατιωτικά στελέχη, είτε ακόμα και για τους Αμερικάνους, συνέβαλλαν ουσιαστικά με τις παρεμβάσεις και τις παραλείψεις τους στο μοιραίο τέλος της ελλειμματικής Δημοκρατίας. Πιστεύουμε όμως, ότι η ανεπαρκής οριοθέτηση των πολιτικών θεσμών και της εξουσίας τους, τόσο το 1946 όσο και με το σύνταγμα του 1952 και η παράλληλη λειτουργία παραθεσμών και νομοθετικών πλαισίων στα όρια ή εκτός ορίων της τυπικής νομιμότητας, όπως η δέσμη μέτρων που εύστοχα έχει αποκληθεί στη σχετική βιβλιογραφία ως «παρασύνταγμα» (βλέπε π.χ. Αλιβιζάτος, 1983· Μαυρή & Βερναδάκης, 1991· Νικολακόπουλος, 2001· Ριζάς, 2008), συνέτεινε στην παραπάνω συμπεριφορά του πολιτικού συστήματος, συμβάλλοντας έτσι, επίσης στο προαναφερθέν αποτέλεσμα.

Οι εξελίξεις, οι δομές και τα χαρακτηριστικά του Μεσοπολέμου ασκούν επιρροή σε αρκετό βαθμό στη διαμόρφωση της κοινοβουλευτικής περιόδου στην οποία αναφερόμαστε καθ' όλη τη διάρκειά της. Ωστόσο, η τελευταία αντανakλά κυρίως μεταβολές, εξελίξεις, αντιθέσεις και συσχετισμούς διαμορφωμένους ή αποκρυσταλλωμένους την περίοδο της Κατοχής (Μαυρή & Βερναδάκης, 1991, σ. 21-47, 73-82), οι οποίοι τελικά αποτυγχάνουν να διευθετηθούν με άλλο τρόπο παρά μόνο προσωρινά από τον εμφύλιο σπαραγμό. Το θεμελιακό γεγονός του Εμφυλίου πολέμου που συμπίπτει με την έναρξη της υπό διερεύνηση περιόδου είναι ουσιαστικά αυτό που την καθορίζει βαθιά και χαράζει την πορεία της και το πλαίσιο πάνω στο οποίο θα κινηθεί. Ο χαρακτήρας και το αποτέλεσμα αυτού αποτελούν τον θεμέλιο λίθο της φυσιογνωμίας του νέου πολιτικού, κοινωνικού και οικονομικού συστήματος και ορίζουν τις ράγες της μετέπειτα πορείας του εντός των ορίων που θέτει ο διαμορφωθείς από την έκβαση της αναμέτρησης συσχετισμός δυνάμεων σε διαντίδραση βέβαια με το διεθνές περιβάλλον. Το τελευταίο βέβαια ορίζεται

θεμελιωδώς από την ίδια βασική αντιπαράθεση Δυτικού προτύπου – Κομμουνισμού, η οποία εδραιώνεται κυρίως με τη λήξη του Β Παγκοσμίου πολέμου και κυρίως από το 1947. Άλλωστε, ο ελληνικός Εμφύλιος πόλεμος σηματοδοτεί και συμβολικά και χρονικά την έναρξη του ψυχρού αυτού πολέμου και την νέα διαίρεση του διεθνούς συστήματος στο δίπολο Δυτικός κόσμος – Κομμουνιστικός κόσμος.

Έτσι, το 1946 η μεταβατική κυβέρνηση, με τις εκλογές και το πολιτειακό δημοψήφισμα, προσπαθεί να νομιμοποιήσει ένα μετακατοχικό καθεστώς και σύστημα εξουσίας επαναφέροντας όμως, ως φθαρμένη αντανάκλαση, το προμεταξικό πολιτικό καθεστώς παρότι έχουν επισυμβεί δραματικές αλλαγές στο πολιτικό υπόστρωμα της χώρας και στον πολιτικό συσχετισμό δυνάμεων κατά την πυκνή διάρκεια των δέκα ετών Μεταξικής Δικτατορίας και Κατοχής. Το δημοψήφισμα θα επικυρώσει τυπικά την έλευση του Βασιλιά στη Ελλάδα στο «νόμιμο» ρόλο του και οι εκλογές θα αποτυπώσουν με ποσοστά μια ποικιλία της προ του 1936 κομματικής τάξης πραγμάτων. Όμως ο συσχετισμός δυνάμεων και ο πολιτικός ανταγωνισμός μετά την απελευθέρωση δεν είναι ο ίδιος με το 1936 για να μπορεί να επαναθεμελιωθεί με πανηγυρικές και συμβολικού χαρακτήρα πρακτικές και διαδικασίες το προηγούμενο καθεστώς, αφού το οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό σύστημα που θα οικοδομηθεί είναι αντικείμενο διαπάλης, η οποία αντικατοπτρίζει ένα νέα συσχετισμό δυνάμεων που έχει προέλθει από την περίοδο της Κατοχής και της απελευθέρωσης και δεν μπορεί να επανακάμψει απλά το παλιό μονομερώς, αγνοώντας ανερχόμενες ριζοσπαστικές δυνάμεις. Έτσι, η αδυναμία σύνθεσης, συμβιβασμού ή επιλογής ενός κοινού μη βίαιου τρόπου ανταγωνισμού για τον καθορισμό των χαρακτηριστικών του νέου πολιτικού καθεστώτος και η επιλογή ουσιαστικά των παραδοσιακών δυνάμεων συνεπικουρούμενων από διεθνείς δρώντες (Αγγλία) να προχωρήσουν μόνοι τους στην επανοικοδόμηση του καθεστώτος, περιθωριοποιώντας ή καταπνίγοντας την Εαμογενή Αριστερά μετά τα Δεκεμβριανά, οδηγεί τελικά στην κρίση του μετέπειτα συστήματος εξουσίας μέσα από την έκβαση ενός τελευταίου γύρου βίαιης εμφύλιας αντιπαράθεσης που τυπικά καλύπτει την περίοδο 1947-1949 (Μαυρής & Βερναρδάκης, 1991, σ. 23-24, 47-55, 67-73· Νικολακόπουλος, 2001, σ. 31, 53-66).

Το αποτέλεσμα του Εμφυλίου, με την ολοκληρωτική ήττα της Αριστεράς, μπορεί να επιβεβαιώνει το καθεστώς που τυπικά είχε οριοθετηθεί το 1946, όμως, η οριστική επιλογή της βίαιης διευθέτησης του ζητήματος του πολιτικού καθεστώτος

έχει καθοριστικές συνέπειες στο χαρακτήρα του νέου συστήματος διακυβέρνησης και στην εξέλιξή του σε όλη τη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου. Σχηματίζεται έτσι, μια ενιαία και συμπαγής πολιτική περίοδος που χαράσσεται βαθιά και θεμελιακά από τα εμφύλια πάθη και αναμνήσεις και από τον φόβο για τον κίνδυνο, αληθινό ή επίπλαστο και υπερβολικό, που αποτελεί ο κομμουνισμός και η εγχώρια Αριστερά για το πολιτικό σύστημα και τους θεσμούς της χώρας ή μάλλον για τα ίδια τα εθνικά συμφέροντα, όπως η κυρίαρχη πολιτική τάξη τα εννοεί. Αυτός ο κίνδυνος μάλιστα, συχνά διογκώνεται από ιδιοτελή κίνητρα για την δικαιολόγηση της μονοπώλησης και περιχαράκωσης της εξουσίας ή τη διεκδίκηση μεγαλύτερης πίτας από αυτή, ρίχνοντας περισσότερο νερό στο μύλο του διχασμού και της υπονόμευσης των ευπαθών δημοκρατικών θεσμών. Βέβαια, μια τέτοια λογική εντάσσονταν οργανικά στη διεθνή συγκυρία και στο διεθνή ανταγωνισμό δυνάμεων στο πλαίσιο της ένταξης της Ελλάδας στο δυτικό στρατόπεδο υπό την καθοδήγηση και προστασία των Η.Π.Α.. Αποτέλεσμα, η αυξομείωση της έντασης της αντίληψης ενός τέτοιου κινδύνου με βάση τις διεθνείς εξελίξεις και σε συνδυασμό με τα εσωτερικά πολιτικά γεγονότα, όπως για παράδειγμα η άνοδος της εκλογικής επιρροής της Αριστεράς, προκαλούσε ανάλογη αυξομείωση της έντασης της αντιδημοκρατικής παρέκβασης των δημοκρατικών θεσμών, υπονόμευσης του δημοκρατικού κλίματος και του επιπέδου ανοχής και δημοκρατικής συμπερίληψης και σε τελική ανάλυση του επιπέδου και της ποιότητας της Δημοκρατίας. Πάντως, σε γενικές γραμμές η διολίσθηση στην εμφύλια σύγκρουση ενταφίασε τις ελπίδες και τις δυνατότητες για μια ουσιαστικότερη δημοκρατική έκβαση της μεταπολεμικής περιόδου, κοντά στα πρότυπα των αναπτυγμένων δυτικών χωρών της Ευρώπης και υπονόμευσε σταθερά κάθε επιθυμία ή προσπάθεια από κοινωνικές δυνάμεις ή μέρος του πολιτικού συστήματος, που εκδηλώθηκε κατά τη διάρκεια της περιόδου και αποσκοπούσε σε περαιτέρω εκδημοκρατισμό, διεύρυνση και εμβάθυνση της Δημοκρατίας. Ο ουσιαστικός εκδημοκρατισμός φάνηκε εκ του αποτελέσματος ατελέσφορος τουλάχιστον μέσα στο πλαίσιο των διεθνών συνθηκών του ψυχρού πολέμου. Στο εσωτερικό πεδίο, μόνο μετά το 1974 κατέστη δυνατό να διαμορφωθούν οι εσωτερικές συνθήκες υπέρβασης των εμφύλιων παρακαταθηκών για το διάνοιγμα των δυνατοτήτων οικοδόμησης πλήρων δημοκρατικών θεσμών και δημοκρατικής πολιτικής κουλτούρας.

Εντούτοις, οι διαχωριστικές γραμμές και οι αντιθέσεις που διαμορφώθηκαν στην ελληνική πραγματικότητα την περίοδο του μεσοπολέμου κυρίως ή και λίγο πιο

πριν, συνεχίζουν να διατρέχουν και να επηρεάζουν τις πολιτικές εξελίξεις της νέας πολιτικής περιόδου, αν και σε μικρότερο βαθμό, μεταλλασσόμενες στο νέο πλαίσιο άσκησης εξουσίας και αντανakλώντας τα νέα δεδομένα. Έτσι, το Στέμμα δεν αποτελεί πλέον αντικείμενο διένεξης μεταξύ των παραδοσιακών δυνάμεων, όπως αυτό συνέβαινε παλαιότερα, τουλάχιστον κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει στο ρητό πεδίο της πολιτικής αντιπαράθεσης μετά το δημοψήφισμα του 1946. Ακόμα και αυτό το στοιχείο όμως, παρουσιάζει ρωγμές από το 1965 και μετά, καταδεικνύοντας την άρρητη και αφανή εκ πρώτης όψεως συλλειτουργία προπολεμικών διαιρετικών δυνάμεων στο καθορισμό της φυσιογνωμίας των πολιτικών εξελίξεων και της πηγής των πολιτικών εντάσεων. Εξάλλου, η τελική μετάβαση της εξουσίας σε άλλα χέρια και η μεταβολή του πολιτεύματος μετά από ένα στρατιωτικό πραξικόπημα που χάραξε το τέλος της εξεταζόμενης περιόδου, είναι μια λογική αντίληψη του πολιτικού ανταγωνισμού και του πολιτικού πράττειν, καθώς και μια πρακτική που εγκαινιάστηκε και χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα στα ελληνικά πολιτικά πράγματα από το 1909 και έπειτα, αλλά καθιερώθηκε κυρίως την εποχή του Μεσοπολέμου. Έκτοτε, αποτέλεσε μια εναλλακτική μέθοδο πρόσβασης και παρέμβασης στην πολιτική εξουσία, θεσμοθετώντας άτυπα ένα νέο παίκτη στο πολιτικό παιχνίδι, τον στρατό, αντανakλώντας τις ιδιαιτερότητες και της συνθήκης της εποχής εκείνης (Νικολακόπουλος, κεφ. 1· Ριζάς, σ. 17-56).

Σε αυτές τις συνθήκες βίαιης σύγκρουσης, αβεβαιότητας και ανωμαλίας οικοδομείται μια ασταθής κοινοβουλευτική Δημοκρατία, βασιλευόμενη, ανεπαρκής και ανολοκλήρωτη. Οι λέξεις που έχουν χρησιμοποιηθεί από τους ερευνητές της περιόδου για να χαρακτηρίσουν τη Δημοκρατία αυτή όπως «καχεκτική», «ανάπηρη», «κηδεμονευόμενη», «δυσανεκτική», «περιορισμένη», «επιλεκτική», «ελεγχόμενη» ή «πειθαρχική» είναι αρκετοί για να αποτυπώσουν τον ουσιαστικό χαρακτήρα και τη μορφή της (Νικολακόπουλος, 2001, σ. 9). Θα μπορούσαν να προστεθούν ακόμα επίθετα όπως ατελής, ελλιπής, ανολοκλήρωτη, αδύναμη, αυταρχική και εκλογική για να περιγραφεί εναργέστερα. Αν θέλουμε όμως να την κατατάξουμε με σύγχρονους όρους πολιτικής ανάλυσης, θα την εντάσσαμε στην κατηγορία των ανελεύθερων δημοκρατιών σύμφωνα με το υπόδειγμα κατηγοριοποίησης των R. Hague και M. Harrop (2011, σ. 175-180), όπου τα εξωτερικά χαρακτηριστικά της Δημοκρατίας με προεξάρχουσες τις εκλογικές διαδικασίες τηρούνται σε ένα μεγάλο βαθμό (αν και στη περίπτωση μας όχι απόλυτα), καλύπτοντας την έλλειψη ουσιαστικών

της σύγχρονης μορφής δημοκρατικής διακυβέρνησης-πολιτεύματος, όπως οι ατομικές ελευθερίες και η ισότιμη και ελεύθερη συμμετοχή στους δημοκρατικούς θεσμούς και διαδικασίες. Σε αυτές τις περιπτώσεις όμως η διαφορά οργάνωσης της Δημοκρατίας διαχέεται στα περισσότερα στοιχεία που συνδιαμορφώνουν ή συναπαρτίζουν την πολιτική διαδικασία όπως είναι η πολιτική κουλτούρα, η πολιτική συμμετοχή, η πολιτική επικοινωνία, οι εκλογές, οι ομάδες συμφερόντων, το δίκαιο, η δημόσια διοίκηση και τα δημοκρατικά σώματα (κοινοβούλιο, εκτελεστική εξουσία, κόμματα), (κεφ. 7-18).

Πρόκειται για τη Δημοκρατία των νικητών του Εμφυλίου πολέμου, οι οποίοι καθίστανται οι νόμιμοι φορείς της (νομιμόφρονες) και οφείλουν να την υπερασπίζονται από τους εχθρούς της –και τους συνοδοιπόρους τους-, οι οποίοι είναι και εχθροί της πατρίδας, εκφράζοντας συμφέροντα αλλότριων δυνάμεων (τα συμφέροντα των Σλάβων και της Σοβιετικής Ένωσης), (Παπαδημητρίου, 2006, σ. 216-220). Οι εχθροί αυτοί συναρθρώνονται στους κομμουνιστές και τους ανάλογα με την εποχή συνεργάτες τους (Εαμογενής Αριστερά και Κεντροαριστερά κατά δεύτερο λόγο). Αφού λοιπόν εκείνοι αποτελούν κίνδυνο για την ίδια τη χώρα και τους δημοκρατικούς θεσμούς της, είναι λογικό να περιορίζεται και να ελέγχεται η πρόσβασή τους σε αυτούς, να καταστέλλονται και γενικά να δύνανται να έχουν μια διαφορετική αντιμετώπιση κατά βούληση του «νόμιμου» καθεστώτος και ανάλογα με τις συγκυρίες (εσωτερικές και εξωτερικές) και το αίσθημα διακινδύνευσης. Αυτή η αντίληψη και πρακτική όμως, αντιβαίνει στον κύριο δημοκρατικό πυλώνα της ισότητας και δημιουργεί την ευκαιρία για αυθαιρεσίες, έκνομες παρεμβάσεις και τυχοδιωκτικές εκτροπές, εντείνοντας την αστάθεια και την απρόβλεπτη πορεία του πολιτεύματος.

Η λειτουργία αυτή μιας ελεγχόμενης και περιορισμένης Δημοκρατίας για λίγους που καταστέλλει τους εχθρούς της βασίζεται κυρίως σε δύο πυλώνες. Στο ιδεολογικό πεδίο αφορά την συγκρότηση μιας κυρίαρχης ιδεολογίας του καθεστώτος που διατρέχει όλη την περίοδο –αν και δημιουργούνται ρήγματα καθώς προχωράει η δεκαετία του '60- και η οποία καλύπτει τους νικητές και νόμιμους φορείς της εξουσίας. Είναι η ιδεολογία της εθνικοφροσύνης. Παρότι, η έννοια αυτή καταγράφει ορισμένη παρουσία με συγκεκριμένες συνδηλώσεις και την περίοδο του Μεσοπολέμου, όπως περιγράφει αναλυτικά η Παπαδημητρίου (2006, σ. 177-207), καθίσταται κυρίαρχη μεταπολεμικά, όπου προσλαμβάνει ένα σαφές ιστορικό

περιεχόμενο ‘‘ως ιδεολογία του αποκλεισμού, του εξοβελισμού των κομμουνιστών από το εθνικό σώμα’’ εντάσσοντας οργανικά την Ελλάδα στο δυτικό κόσμο, αφού ‘‘εγγράφεται στο εθνικό πεδίο και συγχρόνως στο σύστημα αξιών της δύσης’’ (σ. 177). Πάνω σε αυτό το ιδεολογικό μοτίβο και στη βάση του θεμελιώδους κοινωνικού ρήγματος που δημιουργήσαν οι εμφύλιες συγκρούσεις την περίοδο 1943-1949, δημιουργείται η κύρια διαιρετική τομή του πολιτικού σώματος, που θα συνοδεύσει το πολιτικό σύστημα καθ’ όλη την περίοδο μέχρι το 1967 και θα διαμορφώσει κυρίαρχα τη φυσιογνωμία του (Νικολακόπουλος, 2001, σ. 28). Η διαιρετική τομή αυτή θα χωρίσει και θα οργανώσει το πολιτικό σύστημα με άξονα το δίπολο εθνικόφρονες – κομμουνιστές και συνοδοιπόροι τους, αντικαθιστώντας σε μεγάλο βαθμό –όχι όμως εξ’ ολοκλήρου- τη βασική διαίρεση της προπολεμικής περιόδου που χώριζε κυρίαρχα την πολιτική τάξη σε βενιζελικούς και αντιβενιζελικούς. Η απίσχναση της τελευταίας εξηγεί σε μεγάλο βαθμό τις εκλογικές αδυναμίες και τα μεγάλα προβλήματα ενότητας που αντιμετώπισε η κεντρικά πολιτική παράταξη μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1960, οι οποίες αποτυπώθηκαν τόσο στα εκλογικά αποτελέσματα όσο και στην αδυναμία πρόσβασης στην εξουσία και την συνεπαγόμενη πολιτική ηγεμονία της Δεξιάς παράταξης (Νικολακόπουλος, 2001, σ. 32-38). Εντούτοις, η τελευταία διαίρεση κατορθώνει να επανακάμψει σε διαφορετική διάσταση, διαμορφώνοντας σταδιακά, από το 1960 και έπειτα, ένα ανερχόμενο δίπολο Δεξιάς - Αντιδεξιάς, το οποίο διατέμνει όλο και περισσότερο το πολιτικό σύστημα, παράλληλα ή και ανταγωνιστικά με την κυρίαρχη διαιρετική τομή της περιόδου. Αυτό, καθώς εμπλουτίζεται με ταξικά στοιχεία και εμβαπτίζεται στην επιθυμία ευρέων τμημάτων του πληθυσμού για ισότιμη συμμετοχή στους δημοκρατικούς θεσμούς, την οικονομική ανάπτυξη και στην ανάγκη εκδημοκρατισμού και μεταλλαγής του δημοκρατικού συστήματος, προσαρμοσμένο σε σύγχρονα πρότυπα. Βέβαια, τα όρια της εθνικοφροσύνης ως συνεκτικής και κυρίαρχης ιδεολογίας που διαιρεί το πολιτικό σύστημα έθετε εν αμφιβόλω ήδη από το 1954/55 η ανάδυση του Κυπριακού ζητήματος, που εκ των πραγμάτων διασπούσε τη συνοχή της συμμαχίας Ελλάδας και Δυτικού κόσμου έναντι του κομμουνιστικού ολοκληρωτισμού, φέρνοντας Ελλάδα, Αγγλία και Τουρκία σε αντιπαράθεση εντός των Νατοικών πλαισίων (Νικολακόπουλος, 2001, σ. 188-190· Παπανικολόπουλος, 2015, σ. 369-387· Ριζάς, 2008, σ. 161-170). Κατορθώνοντας να αντιληφθεί και να εκφράσει σε μεγάλο βαθμό, τουλάχιστον σε επίπεδο πολιτικής ρητορικής, αυτά τα αιτήματα το Κέντρο,

εκμεταλλευόμενο την κόπωση από τη Δεξιά μονοκρατορία έντεκα ετών και τις πρακτικές της και έχοντας βέβαια το προνόμιο της νομιμοποίησης, που έλλειπε από την κομματική παράταξη της Αριστεράς, επιτυγχάνει τελικά την έστω και πρόσκαιρη ενότητα και είσοδο του στον προθάλαμο της εξουσίας, σίγουρα όμως την μεγάλη αύξηση της εκλογικής διείσδυσής του στην κοινωνία, εκφράζοντας δυναμικά στρώματα του πληθυσμού.

Ο δεύτερος πυλώνας της λογικής του περιορισμού, του ελέγχου και της καταστολής που χαρακτηρίζει τη δημοκρατική λειτουργία της εποχής είναι ένα ευρύ δίκτυο, παράλληλο με το Σύνταγμα, κατασταλτικού νομοθετικού πλαισίου αποκαλούμενου παραστατικά ως "παρασύνταγμα", το οποίο αρχίζει να οικοδομείται κατά την διάρκεια του Εμφυλίου με την υιοθέτηση έκτακτων μέτρων, κάτι που διατρέχει όλη την περίοδο εφεξής (Ριζάς, 2008, σ. 35-37). Δεν είναι όμως το μόνο στοιχείο υπονόμευσης και ναρκοθέτησης της δημοκρατικής λειτουργίας, καθώς την δημοκρατική εξουσία αλλοιώνουν μια σειρά άλλοι παράγοντες. Τα ανάκτορα που με κέντρο τον βασιλιά έχουν έντονη παρεμβατική διάθεση αξιοποιώντας και υπερβαίνοντας το ρυθμιστικό ρόλο που δίνει στον άνακτα το πολίτευμα. Ο διεθνής παράγοντας με κυρίαρχο άξονα τις Η.Π.Α. που από το 1947 ασκούν επίσης αξιολογή επιρροή στις πολιτικές διεργασίες. Σε διαφορετική κλίμακα, η παρατεταμένη παραμονή της Δεξιάς στην εξουσία για έντεκα συνεχόμενα έτη (1952-1963) οικοδομεί ένα μονολιθικό, συγκεντρωτικό και αυταρχικό κράτος αποκλείοντας τους υπολοίπους. Τέλος, ο στρατός με μια υπερσυντηρητική στελέχωση ως αποτέλεσμα των συνεπειών του Εμφυλίου και της επιρροής των προαναφερθέντων κέντρων εξουσίας καθίστανται ταυτόχρονα πεδίο αντιπαράθεσης για τον έλεγχο του από τους υπόλοιπους φορείς εξουσίας, αλλά και αυτονομημένος δρών, ο οποίος παράγει πολιτικές εξελίξεις έως και την αυτόνομη κατάληψη της εξουσίας που τερματίζει τη συγκεκριμένη πολιτική περίοδο και τους ίδιους τους δημοκρατικούς θεσμούς (Ριζάς, 2008, σ. 22-37). Οι παραπάνω παράγοντες συναπαρτίζουν μαζί με τα κόμματα το ασφυκτικό πλέγμα εξουσίας το οποίο διαμορφώνει και νοθεύει το δημοκρατικό πολίτευμα.

2.2. Εκλογικά χαρακτηριστικά της περιόδου 1946-1967

Για την ανάλυση της συγκρότησης του συστήματος κομμάτων της περιόδου 1946-1967 ο Νικολακόπουλος (2001, σ. 16-19) χρησιμοποιεί το κυρίαρχο στην εκλογική

κοινωνιολογία θεωρητικό υπόδειγμα των Lipset και Rokan (1967), το οποίο ανάγει τη διαμόρφωση των σύγχρονων κομματικών συστημάτων στην ανάδειξη ή και αλληλεπίδραση των λεγόμενων κοινωνικών διαιρετικών τομών (social cleavages) οι οποίες προκαλούνται από δυο βασικές ιστορικές διαδικασίες μετασχηματισμού των κοινωνιών, οι οποίες είναι η εθνική και η ταξική συγκρότηση τους κατά σειρά εμφάνισης στον ιστορικό χρόνο. Χρησιμοποιώντας αυτή την οπτική ο Νικολακόπουλος (σ. 18) θεωρεί τη διαμόρφωση ενός σαφούς τριπαράταξιακού, παρά τις αντιφάσεις του, κομματικού συστήματος, αποτελούμενο από την Αριστερά, το Κέντρο και τη Δεξιά, ως αποτέλεσμα των δύο εμφύλιων συγκρούσεων του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα στην Ελλάδα και της διαπλοκής τους, δηλαδή “τον εθνικό διχασμό που ανάγεται άμεσα στη διαδικασία εθνικής συγκρότησης, και τον εμφύλιο πόλεμο, που προσέλαβε κατά κύριο λόγο τη μορφή της ταξικής σύγκρουσης” (Νικολακόπουλος, 2001, σ. 18). Το αποτύπωμα της δημιουργίας των παραπάνω διαιρετικών τομών μπορεί να ιδωθεί, ως ένα βαθμό, στις διαφορές που παρουσιάζουν στην εκλογική τους δύναμη οι παρατάξεις στην Παλαιά Ελλάδα και στις Νέες Χώρες αφενός, στις αγροτικές περιοχές και στις αστικές αφετέρου.

Η παραταξιακή πορεία όμως των τριών πόλων μέχρι το 1967 δεν είναι ομοιόμορφη, αλλά παρουσιάζει διαφοροποιήσεις. Οι τρεις πρώτες εκλογές της μεταπολεμικής εποχής (1946, 1950, 1951) χαρακτηρίζονται από κατακερματισμό του πολιτικού συστήματος και πολυδιάσπαση των παρατάξεων. Την ίδια ώρα η Αριστερά και η Κεντροαριστερά απείχαν από τις πρώτες εκλογές καταγγέλλοντας τις συνθήκες των εκλογών, ενώ η πρώτη εξαιτίας της εγγύτητας του Εμφυλίου δεν εμφάνισε αυτόνομη κάθοδο ούτε στις δεύτερες. Ο Σεφεριάδης (1986) αναφέρεται σε ένα αδόμητο κομματικό σύστημα μέχρι το 1951 το οποίο αρχίζει και μορφοποιείται από τις εκλογές του 1951. Ο κατακερματισμός αυτός των πολιτικών σχηματισμών ευνοείτο και οφειλόταν, σε μεγάλο βαθμό στις πρώτες δύο εκλογικές αναμετρήσεις, στο εκλογικό σύστημα της απλής αναλογικής που εφαρμόστηκε και ευνοούσε την αυτόνομη κάθοδο μικρών κομμάτων. Επίσης, ο χαρακτήρας αυτών των εκλογών ως νομιμοποιητικών του μετακατοχικού και ύστερα μετεμφυλιακού πολιτικού συστήματος, που απαιτούσε τη χαρτογράφηση των νόμιμων πολιτικών δυνάμεων και την εξασφάλιση ευρύτερης πολιτικής συναίνεσης, έπαιξε το ρόλο του σε αυτή την εξέλιξη, καθώς και στην τελική επιλογή του εκλογικού συστήματος. Έτσι έχουμε αδύναμες κυβερνήσεις συνεργασίας, με συχνές κυβερνητικές αλλαγές και εκλογικές

αναμετρήσεις. Από τις εκλογές του '52 όμως και έπειτα, στα άκρα του πολιτικού φάσματος εκδηλώνεται η τάση συγκέντρωσης των πολιτικών παρατάξεων υποβοηθούμενης και της αλλαγής των εκλογικών συστημάτων σε λιγότερο αναλογικά ή σε πλειοψηφικά εκλογικά συστήματα τα οποία ευνοούν τους μεγαλύτερους εκλογικούς σχηματισμούς¹. Άλλωστε, πλέον η κυρίαρχη ανάγκη καλούσε για ισχυρές και σταθερές, ει δυνατόν, μονοκομματικές κυβερνήσεις που θα αναλάμβαναν την οικονομική και κρατική ανασυγκρότηση της χώρας. Έτσι, με την ίδρυση του Ελληνικού Συναγερμού (ΕΣ) -και από το 1956 της Εθνικής Ριζοσπαστικής Ένωσης (ΕΡΕ)- καθώς και της ΕΔΑ το 1951, η Δεξιά και η Αριστερά παράταξη, ενοποιημένες ουσιαστικά, κατορθώνουν να συσπειρώσουν τις δυνάμεις τους και να αυξήσουν την εκλογική τους επιρροή εις βάρος του Κέντρου που συμπίεζεται παραμένοντας κατακερματισμένο. Η Δεξιά καταφέρνει να μονοπωλήσει την εξουσία από το 1952 μέχρι το 1963 κερδίζοντας την απόλυτη κοινοβουλευτική πλειοψηφία σε τέσσερις διαδοχικές εκλογικές μάχες υποδεικνύοντας για αυτή την περίοδο την ανάδυση ενός κομματικού συστήματος κυρίαρχου κόμματος (Pappas, 2003). Την ίδια ώρα, η Αριστερά κατορθώνει να αναδειχθεί σε σταθερό αυτόνομο παράγοντα του πολιτικού συστήματος διεκδικώντας την περαιτέρω νομιμοποίησή της και ένα ρόλο ρυθμιστικό στις εκλογικές αναμετρήσεις με αποκορύφωμα την αναπάντεχη δεύτερη θέση στις εκλογές του 1958, στις οποίες συγκέντρωσε το 24,4% των ψήφων.

Η τελευταία αυτή εξέλιξη, που θορυβεί το πολιτικό καθεστώς, αυξάνει την κρατική αυθαιρεσία και την ένταση και έκταση των κατασταλτικών μηχανισμών, κλιμακώνοντας περαιτέρω τη δυσφορία από τη μακρά Δεξιά διακυβέρνηση. Οι εκλογές «βίας και νοθείας» του 1961 και η δολοφονία του Βουλευτή της ΕΔΑ Γρηγόρη Λαμπράκη τον Μάιο του 1963 με τη μαζική πολιτική συγκέντρωση που αποτέλεσε η κηδεία του, συμπυκνώνουν παραστατικά την αύξηση της έντασης, της καταστολής και των πολιτικών αδιεξόδων της εποχής (Νικολακόπουλος, 2001, σ. 56,58,60,61). Δημιουργείται έτσι, η ανάγκη της ενοποίησης του Κέντρου, του σπαρασσόμενου από την έλλειψη κατεύθυνσης και τις διαμάχες των στελεχών του με κύριες ηγετικές φυσιογνωμίες τον Γεώργιο Παπανδρέου και Σοφοκλή Βενιζέλο, ώστε να αποτελέσει αυτό μια συστημική εναλλακτική πρόταση που θα μπορέσει να ανακόψει την άνοδο της Αριστεράς. Η ενοποίηση αυτή επιτυγχάνεται τυπικά στις

¹ Για τα εκλογικά συστήματα της περιόδου αναλυτικά βλέπε Meynaud (1964, σ. 75-99) και Νικολακόπουλος (2001, παράρτημα).

² Ο Λαμπρούλιας (1987) θεωρεί ότι οι ισχυρές αντιθέσεις και η έντονη ανομοιογένεια που

εκλογές του 61 με την δημιουργία της Ένωσης Κέντρου, κάτω και από την παρακίνηση των Αμερικάνων, σε ασταθή βάση όμως, ως ένωση οχτώ πολιτικών ομάδων. Τα αίτημα ευρέων κοινωνικών στρωμάτων για αλλαγή, εκδημοκρατισμό και πρόσβασή τους στους πολιτικούς θεσμούς, στις οικονομικές ευκαιρίες και στο οικονομικό πλεόνασμα που δημιουργούσε η σταθερή και υψηλή ανάπτυξη, συνδυαζόμενα με την εμπνευσμένη αντιπολιτευτική τακτική του «Ανένδοτου αγώνα» από τον Γ. Παπανδρέου και συνεπικουρούμενα από την διευκόλυνση του Βασιλιά, οδηγούν την κεντρώα παράταξη, μέσω της Ένωσης Κέντρου, στην εξουσία στις εκλογές του 1963 και σε διευρυμένη κοινοβουλευτική πλειοψηφία στις εκλογές του 1964. Παρόλα αυτά, η έλλειψη συνοχής που καλυπτόταν πίσω από την επίπλαστη ενότητα του στόχου κατάληψης της εξουσίας θα εκδηλωθεί γρήγορα το επόμενο έτος². Η πορεία από τη σύγκρουση Ανακτόρων – Γ. Παπανδρέου το καλοκαίρι του 1965 ως τις βραχύβιες κυβερνήσεις των λεγόμενων Αποστατών και τις υπηρεσιακές κυβερνήσεις που καταλήγει στην Δικτατορία της 21^{ης} Απριλίου 1967, η οποία σφραγίζει το τέλος αυτής της δημοκρατικής περιόδου, καταδεικνύει τις αντιφάσεις και τις ανεπάρκειες αυτής της ατελούς Δημοκρατίας, καθώς και την αδυναμία των πολιτικών δρώντων να την εδραιώσουν, να την εμπλουτίσουν και εν τέλει να την υπερασπιστούν. Τελικά, οι αδυναμίες αυτές έχουν ως αποτέλεσμα τα ανολοκλήρωτα αιτήματα, όπως ο ουσιαστικός εκδημοκρατισμός με την συμπερίληψη όλων και η οργάνωση κομμάτων σύγχρονου τύπου να κληροδοτούνται και να διευθετούνται στην επόμενη δημοκρατική περίοδο της μεταπολίτευσης (Λαμπρούλιας, 1987· Νικολακόπουλος, 2001· Τάσσης, 2010).

2.3. Εκλογική και κοινοβουλευτική πορεία της Αριστεράς

Το πρώτο βήμα της Αριστεράς μετά τον εμφύλιο πραγματοποιήθηκε με την κάθοδο στις εκλογές του Μαρτίου 1950, με το όνομα Δημοκρατική Παράταξις, ενός συνασπισμού σοσιαλιστικών κομμάτων Εαμικής προέλευσης (Ένωση Δημοκρατικών

² Ο Λαμπρούλιας (1987) θεωρεί ότι οι ισχυρές αντιθέσεις και η έντονη ανομοιογένεια που χαρακτηρίζει την Ένωση Κέντρου, όπως εντοπίζονται στις διάφορες πολιτικές πεποιθήσεις, ατομικές φιλοδοξίες και εγωισμούς των στελεχών της, θα μπορούσαν να μην έχουν οδηγήσει αναγκαίως στην διάσπαση του κόμματος εφόσον αυτό είχε προχωρήσει στην γραφειοκρατική δημοκρατική οργάνωση του στη μορφή ενός σύγχρονου κόμματος. Μια διαδικασία που αμελήθηκε από τον Γ. Παπανδρέου παρόλο που η ΕΚ προέτασσε τον εκδημοκρατισμό και την οργάνωση στο επίπεδο της λαϊκής βάσης. Παρατηρεί άλλωστε ο Λαμπρούλιας ότι η κοινή γνώμη εναντιώνονταν σε κινήσεις διάσπασης και διχασμού εξαιτίας προσωπικών διαφορών, ενώ μια αναπτυγμένη γραφειοκρατική κομματική μηχανή θα μπορούσε να ανασχέσει τη ροπή προς αποστασία με την επιθυμία της για επιβίωση.

Αριστερών-ΕνΔΑ, Κόμμα Αριστερών Φιλελευθέρων-ΚΑΦ, Σοσιαλιστικό κόμμα-ΕΛΔ) που όμως είχαν διαχωρίσει την θέση τους με το ΕΑΜ-ΚΚΕ από το 1946 και μπορούσαν να κινούνται εντός μιας επίφοβης και αμφίβολης μελλοντικά νομιμότητας. Φιλοδοξία αυτού του συνασπισμού δυνάμεων ήταν να εκφραστούν μεγάλα τμήματα λαϊκών τάξεων, όπως αυτά εκπροσωπούνταν από το ΕΑΜ προηγουμένως, μέσα από ένα πλατύ διαταξικό μέτωπο που θα περιλαμβάνει όλες τις αριστερές δυνάμεις και θα ενσωματώνει ευρύτερες λαϊκές μάζες. Με αυτό το στόχο συντασσόταν και το ΚΚΕ από το φθινόπωρο του 1949 και με την συνδρομή στελεχών του όπως ο Πλουμπίδης και ο Μπελογιάννης μεθόδευε την πραγματοποίηση αυτού του στόχου. Όμως, ήταν πολύ νωρίς για τους συμμετέχοντες στον εμφύλιο να λάβουν μέρος σε μια εκλογική διαδικασία, ενώ και τα υπόλοιπα κόμματα του σχηματισμού φοβόντουσαν τις συνέπειες ενός τέτοιου εγχειρήματος. Τούτο είχε ως αποτέλεσμα να αποκλειστεί το ΚΚΕ και οι σύμμαχοί του στον Εμφύλιο από τη συμμετοχή τους στο εκλογικό σχήμα και να στηρίζουν εκλογικά την προσπάθεια χωρίς την άμεση εμπλοκή τους. Η προσπάθεια αυτή επέτυχε εκλογικά τους στόχους της λαμβανομένων υπόψη των συνθηκών της εποχής, με ποσοστό 9,7% και δεκαοχτώ κερδισμένες έδρες, όμως αποδείχτηκε σε πολύ σύντομο διάστημα ιδιαίτερα θνησιγενής (Λυμπεράτος, 2015, σ. 17-22· Νικολακόπουλος, 2001, σ. 106-107).

Ό,τι δεν επιτεύχθηκε με την ΔΠ το πέτυχε το ΚΚΕ με την ίδρυση ενός μετωπικού σχήματος της Αριστεράς την 1^η Αυγούστου του 1951, με πρόεδρο τον Πασσαλίδη, στο πρότυπο της πολιτικής οργάνωσης του ΕΑΜ προσφέροντας μια ψήφο στην Διοικούσα Επιτροπή για κάθε κόμμα που το συναποτελούσε. Όπως αναφέρει ο Λυμπεράτος (2015, σ. 19-20), “με τη λαϊκο-δημοκρατική ιδεολογία να αντικαθιστά την εθνικο-απελευθερωτική της Κατοχής...” το σχήμα “πρότασε την αναγκαιότητα κοινοβουλευτικής έκφρασης των αριστερών δυνάμεων...” με “ιδεολογικό άξονα την στρατηγική της «δημοκρατικής απελευθέρωσης», ...” δηλαδή “διατηρώντας ως άξονα το πρόταγμα της εθνικής ανεξαρτησίας – απελευθέρωσης προσαρμοσμένο στην απαίτηση για αποτίναξη των δομών πολιτικής εξάρτησης από τις ΗΠΑ...”.

Το πείραμα ήταν επιτυχημένο εκλογικά και οργανωτικά και απέκτησε βαθιές ρίζες τόσο στην κοινωνία όσο και στο πολιτικό σύστημα, αφού αποτέλεσε τον μόνο φορέα της Αριστεράς μέχρι το τέλος της πολιτικής περιόδου, κατορθώνοντας να διευρυνθεί συνάπτοντας συμμαχίες, προς την Κεντροαριστερά ακόμα και το Κέντρο

στην προσπάθεια του για νομιμοποίηση και ενσωμάτωση στο πολιτικό σύστημα και για διεύρυνση της επιρροής του. Έτσι, το 1956 πέτυχε να συμμετάσχει εκλογικά σε ένα συνασπισμό με όλο το Κέντρο, γεγονός πολύ μεγάλο αν αναλογιστεί κανείς ότι είχαν περάσει λίγα χρόνια από τον Εμφύλιο, ενώ το 1958 κατόρθωσε να επιτύχει μια μεγάλη εκλογική έκπληξη, κατακτώντας τη δεύτερη θέση με 24,4%, επιτυγχάνοντας να ενσωματώσει στα ψηφοδέλτια του ένα μεγάλο μέρος της Κεντροαριστεράς. Ωστόσο, κατόπιν ακολούθησε μια εκλογικά φθίνουσα πορεία, διατηρώντας όμως, μια σταθερή διψήφια δυναμική. Αυτή η κάμψη οφειλόταν κυρίως στην κατασταλτική και περιοριστική πολιτική του ανησυχούντος πολιτικού καθεστώτος προς το μέρος της, καθώς και στη συσπείρωση και άνοδο του Κέντρου από τις εκλογές του 1961 και έπειτα η οποία πίεσε εκλογικά την ΕΔΑ (Πίνακας 2.1).

ΕΚΛΟΓΙΚΗ - ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΔΟΣΗ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΑΝΑ ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΕΤΟΣ								
ΕΤΟΣ	1950	1951	1952	1956	1958	1961	1963	1964
ΚΟΜΜΑ	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΤΑΞΙΣ	ΕΔΑ	ΕΔΑ	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ (ΕΔΑ)	ΕΔΑ	ΠΑΜΕ (ΕΔΑ+ΕΑΚ)	ΕΔΑ	ΕΔΑ
ΠΟΣΟΣΤΟ	9,7	10,57	9,55	48,15(18)*	24,42	14,62(18)**	14,34	11,8
ΕΔΡΕΣ	18	10	0	132(18)	79	24	28	22
ΣΥΝΟΛΟ ΕΔΡΩΝ	250	258	300	300	300	300	300	300
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ ΜΕ ΥΠΟΨΗΦΙΟΥΣ	26	41	59	7	55	55	54	31
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ	39	41	99	41	55	55	55	55
* εκτίμηση για το ποσοστό της ΕΔΑ (18%) από τον Νικολακόπουλο, σελ. 210-212								
**εκτίμηση για το πραγματικό ποσοστό της Αριστεράς το 1961 (18%) χωρίς «τη βία και νοθεία» από τον Νικολακόπουλο, σελ. 292								

Πίνακας 2.1 Εκλογική και κοινοβουλευτική επίδοση της Αριστεράς την περίοδο 1950-1967 (άντληση δεδομένων από Στατιστικές εκλογών 1950-1964, Μητρώο Γερουσιαστών και Βουλευτών 1929-1974, Νικολακόπουλος 2001)

Εμείς εδώ θα εξετάσουμε την κοινοβουλευτική παρουσία της Αριστεράς τόσο στο σύνολο της όσο και αναλυτικότερα στις τρεις συνιστώσες της όπως εμφανίστηκαν την περίοδο 1950-1967. Την Δημοκρατική Παράταξη (ΔΠ), την ΕΔΑ και τέλος τους ανεξάρτητους συνεργαζόμενους με την ΕΔΑ που συμπορεύτηκαν μαζί της σε διαφορετικές περιόδους. Γενικά, η Αριστερά κατάφερε συνολικά να εκπροσωπηθεί κατά τη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου από 136 Βουλευτές, σε 216 θητείες αυτών, περιλαμβανομένων και εκείνων που εκλέχθηκαν σε αναπλήρωση άλλων Βουλευτών. Από τους 136, 20 Βουλευτές εκλέχθηκαν με την Δημοκρατική Παράταξη, 28 Βουλευτές με 36 θητείες εκλέχθηκαν ως ανεξάρτητοι συνεργαζόμενοι με την ΕΔΑ και 92 Βουλευτές με 160 κοινοβουλευτικές θητείες, δηλαδή η μεγάλη

πλειοψηφία του συνόλου των Βουλευτών, εξελέγη με την ΕΔΑ (Πίνακας 2.2). Η τελευταία κατόρθωσε την κοινοβουλευτική της εκπροσώπηση αδιαλείπτως από την ίδρυση της το 1951 μέχρι το τέλος της εξεταζόμενης περιόδου εκτός από τις εκλογές του 1952. Η αποτυχία αυτή ως εξαίρεση οφειλόταν αποκλειστικά στο πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα το οποίο εφαρμόστηκε στις εκλογές αυτές έχοντας ως σκοπό σε μεγάλο βαθμό τον αποκλεισμό αυτόν της Αριστεράς (Νικολακόπουλος, 2001, σ. 159-160). Το πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα που υιοθετήθηκε όπως και στις επόμενες εκλογές έρχονταν σε αντίθεση με τα λιγότερο ή περισσότερο αναλογικά συστήματα που εφαρμόστηκαν στις τρεις πρώτες μεταπολεμικές εκλογές, καθώς και σε όλες τις υπόλοιπες από το 1958 και έπειτα, και τα οποία εξασφάλιζαν ευκολότερο και δικαιότερο τρόπο εκπροσώπησης στα μικρότερα κόμματα. Για τον λόγο αυτό στις εκλογές του 1956 όλα τα κόμματα του Κέντρου επέλεξαν να συνεργαστούν με την ΕΔΑ σε ένα κοινό ψηφοδέλτιο για να πετύχουν την εκλογή τους ενώ μετά το 1958 η ΕΔΑ πετυχαίνει άνετα την κοινοβουλευτική της εκπροσώπηση με αυτόνομο τρόπο, επιδιώκοντας συνεργασίες με κεντρικό άξονα την ίδια.

ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΔΟΣΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΑΝΑ ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΕΤΟΣ ΚΑΙ ΚΟΜΜΑ										
ΚΟΜΜΑΤΑ	Έτη								Σύνολο ετών	
	1950	1951	1952	1956	1958	1961	1963	1964	Σύνολο θητειών - εδρών	Σύνολο Βουλευτών
<u>Δημοκρατική Παράταξις</u> ΣΚ/ΕΛΔ ³ ΚΑΦ ΕνΔΑ Ανεξάρτητος	20 9 6 4 1								20	20
<u>Συνεργαζόμενοι ΕΔΑ</u> ΚΑΦ ΔΡΚ ΕΑΚ Ανεξάρτητοι		2 1 1			21	4	6	3	36	28
<u>ΕΔΑ</u>		18		18	60	22	22	20	160	92
Σύνολο Εκλεγμένων Αριστεράς	20	20	0	18	81	26	28	23	216	136
Έδρες ΔΠ	18								18	
Έδρες Συνεργαζόμενων		0			20	4	6	3	33	
Έδρες ΕΔΑ		10		18	59	20	22	19	148	

³ Με κόκκινο αναφέρονται αναλυτικότερα μικρότεροι κομματικοί σχηματισμοί που συναποτελούν τις συνιστώσες της Αριστεράς. Για την ερμηνεία των ακρωνυμίων δες τις συντομογραφίες.

Έδρες Αριστεράς	18	10	0	18	79	24	28	22	199	
Σύνολο Εδρών Βουλής	250	258	300	300	300	300	300	300	2308	1114

Πίνακας 2.2 Κοινοβουλευτική διάρθρωση της Αριστεράς την περίοδο 1950-1967 ανά κόμμα και συνιστώσα (άντληση δεδομένων από Στατιστικές εκλογών 1950-1964, Μητρώο Γερουσιαστών και Βουλευτών 1929-1974, Νικολακόπουλος 2001)

2.4. Πρόγραμμα - οργάνωση της ΕΔΑ

Σύμφωνα με τον Λυμπεράτο (2015, σ. 19, 26-29) η ΕΔΑ φιλοδοξούσε να γίνει ένα μετωπικό σχήμα εκπροσώπησης όσο το δυνατόν ευρύτερων δυνάμεων των κυριαρχούμενων στρωμάτων του πληθυσμού, έχοντας ως προγραμματικό άξονα και αιτήματα που μπορούν να συνοψισθούν στο τρίπτυχο ειρήνευση-εκδημοκρατισμός-οικονομική ανασυγκρότηση. Στη βάση ενός προγράμματος δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων, το σχήμα θα περιελάμβανε τις κοινωνικές τάξεις των εργατών, αγροτών, μικρομεσαίων των πόλεων, πατριωτών αξιωματικών, του κλήρου, των εθνικών μειονοτήτων και της εθνικής αστικής τάξης. Στο πλαίσιο της ειρήνευσης ζητούσε την γενική αμνηστία, την κατάργηση των πιστοποιητικών κοινωνικών φρονημάτων και την καταστροφή των φακέλων. Υπερασπιζόταν την εθνική ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα της χώρας, διεκδικούσε κοινωνικά δικαιώματα για τις γυναίκες, τους νέους και τα ευάλωτα στρώματα της χώρας, ενώ στο πλαίσιο της οικονομικής ανασυγκρότησης ζητούσε τον ενεργό ρόλο του κράτους.

Όπως αναλύει ο Meynaud (1964, σ. 230-232) η ΕΔΑ οργανώνεται πανελλαδικά στη βάση της νομαρχιακής διαίρεσης, με οργανώσεις κατά νομό ή μεγάλες πόλεις άνω των 100.000 κατοίκων, οι οποίες υποδιαιρούνται σε τομείς και πυρήνες. Το σύστημα λήψης αποφάσεων ακολουθεί το μοντέλο του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού, με ανώτατο όργανο του κόμματος το Συνέδριο, το οποίο συγκαλείται καταστατικά κάθε τρία χρόνια αποτελούμενο από αντιπροσώπους των νομαρχιακών οργανώσεων και από την Κοινοβουλευτική Ομάδα. Το Συνέδριο έχει την αρμοδιότητα τόσο να καθορίζει τη γραμμή του κόμματος όσο και να επιλέγει με εκλογές από το σώμα του τα μέλη των υπόλοιπων ισχυρών οργάνων του κόμματος επιφορτισμένα με την διοίκηση και εκτέλεση του προγράμματος του. Το κυριότερο

από τα όργανα αυτά είναι η Διοικούσα Επιτροπή, η οποία εκλέγει τον Πρόεδρο και την Εκτελεστική Επιτροπή που αποτελεί τον εκτελεστικό βραχίονα του κόμματος⁴.

Κατά την Παπαθανασίου (1994) η οργανωτική εξέλιξη της ΕΔΑ ακολούθησε μια μη γραμμική πορεία η οποία διήλθε τρεις φάσεις. Σε πρώτη φάση (1951-1956) η ΕΔΑ αναπτύχθηκε ως ένας συνασπισμός κομμάτων και προσωπικοτήτων της Αριστεράς στα πλαίσια ενός πολιτικού μετώπου με κύριο στόχο την νομιμοποίησης της κοινωνικά και πολιτικά. Στη δεύτερη περίοδο η ΕΔΑ (1956-1962) προχωρεί στη θεμελίωση της οργανωτικής της συγκρότησης σε ενιαίο κόμμα χρησιμοποιώντας κομμουνιστικά πρότυπα οργάνωσης. Τέλος, από τις εκλογές του 1963 και έπειτα, αξιοποιώντας τις ευνοϊκές συνθήκες από την αναρρίχηση στην εξουσία της ΕΚ, η ΕΔΑ κατορθώνει να μετασχηματιστεί γρήγορα σε ένα μαζικό κόμμα, μαζικοποιώντας και ομογενοποιώντας τις κομματικές τις δυνάμεις. Έτσι, η ΕΔΑ τις παραμονές της Δικτατορίας αποτέλεσε το πρώτο οργανωμένο μαζικό κόμμα της ελληνικής πολιτικής ιστορίας διευρύνοντας την οργανωτική της εμβέλεια σε 88.458 μέλη το 1966 από μόλις 9.352 το 1958 σύμφωνα με στοιχεία του οργανωτικού της γραφείου.

⁴ Η Εκτελεστική Επιτροπή ως εκτελεστικός βραχίονας του κόμματος συνεπικουρείται επίσης στο έργο της από επιμέρους επιτροπές τις οποίες καθορίζει, ενώ υπάρχει ακόμα και η Εξελεγκτική Επιτροπή ως ένα όργανο ελέγχου που εκλέγεται από το Συνέδριο και ασχολείται κυρίως με θέματα πειθαρχίας και οικονομικής διαχείρισης.

3. Θεωρητικό πλαίσιο

3.1. Ελίτ - Δημοκρατία

Σύμφωνα με τον Δεμερτζή (2016), ανάμεσα στις θεωρίες των ελίτ και την θεωρία της Δημοκρατίας υφίσταται μια ένταση που εδράζεται στις δημοκρατικές αρχές της ισότητας και της συμμετοχής και την πεποίθηση για τη Δημοκρατία ως ενός, πάνω από όλα, τρόπου ζωής και παιδείας. Αυτό γιατί παρά τις επιμέρους διαφορές τους οι κλασικές θεωρίες των ελίτ φαίνεται να συγκλίνουν σε δύο βασικές παραδοχές που είναι η ανισότητα και ο ατομισμός. Γενικά, η συζήτηση περί ελίτ και Δημοκρατία φαίνεται παράδοξη, αφού ο όρος ελίτ έχει εκλάβει μια αρνητική σημασία μάλλον συσχετιζόμενη με άλλους -μη δημοκρατικούς- τύπους πολιτεύματος χωρίς πάντως να έχει χάσει την αξία του για την άσκηση της πολιτικής στις δημοκρατίες αφού οι ελίτ εξακολουθούν να αποτελούν προνομιακό της φορέα (Welsch, 1979, σ. 1 - 15). Για τους C. W. Mills (1956) και Suzan Keller (2017), ελίτ είναι οι πολίτες με θέση-ρόλο που τους παρέχει τη δυνατότητα να λαμβάνουν αποφάσεις οι οποίες έχουν σημαντικό αντίκτυπο σε ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας. Σε έναν πιο γενικό ορισμό ο Putnam (1976) και ο Lasswell (1977) εντάσσουν στην ελίτ όσους ασκούν μεγαλύτερη εξουσία-επιρροή ενώ αναφέρονται και στη δυνατότητα τους να επηρεάζουν και να ελέγχουν την κατανομή των κοινωνικών αξιών σε μια κοινωνία. Παρότι οι πρώτοι θεωρητικοί των ελίτ της ιταλικής σχολής (Mosca, Pareto, Michels) εστίαζαν την ανάλυση τους στις πολιτικές ελίτ, οι μεταγενέστεροι μελετητές αναγνώριζαν την συνύπαρξη αλληλοεπιδρώμενων ελίτ σε διάφορους τομείς της κοινωνίας όπως π.χ. στρατιωτικές, θρησκευτικές, οικονομικές, διοικητικές, πολιτιστικές ελίτ κ.α., ειδικά στο πολυσύνθετο κοινωνικό περιβάλλον των νεωτερικών βιομηχανικών κρατών. Γενικά μπορεί να ειπωθεί ότι στην ελίτ ανήκουν τα άτομα που έχουν οικονομική, στρατιωτική, πολιτική ή ιδεολογική δύναμη ώστε να μπορούν να επηρεάσουν το πολιτικό σύστημα (Sanchez, 1989).

Οι μελετητές της Δημοκρατίας και της δημοκρατικής μετάβασης αποδίδουν και εξετάζουν την ανάπτυξη και σταθεροποίηση της Δημοκρατίας σε μια σύγχρονη κοινωνία σε παράγοντες που αφορούν την κοινωνικοοικονομική δομή και εξέλιξη, την πολιτική κουλτούρα καθώς και τη συμπεριφορά και τις επιλογές των ελίτ-ηγετών. Όσοι εστιάζουν στο τελευταίο επισημαίνουν ότι η ενότητα των ελίτ μέσω πολιτικών συμφωνιών-διακανονισμών μεταξύ τους καθίσταται σημαντικό στοιχείο για την

δημοκρατική μετάβαση και μετέπειτα σταθεροποίηση της Δημοκρατίας (Ozbudun, 1987· Weiner, 1987). Ειδικά, ελίτ αποσυνδεδεμένες μεταξύ τους και αντιμαχόμενες ή μια την άλλη προκαλούν αστάθεια στο πολιτικό καθεστώς με τη βίαια διαμάχη τους για την κατάληψη της εξουσίας, καθώς δεν συμφωνούν στον τρόπο διαχείρισης των πολιτικών πραγμάτων. Η πολιτική αστάθεια και οι συχνές βίαιες καταλήψεις της εξουσίας αντανakλούν ουσιαστικά μια κατάσταση αποσύνδεσης των ελίτ (elite disunity). Έτσι, μια συναινετική ενοποίηση/σύγκλιση των ελίτ στο πλαίσιο βασικών κοινωνικοπολιτικών δομών και διαδικασιών, όπου η μια δεν απειλεί την επιβίωση της άλλης, προσφέρει το κατάλληλο έδαφος για ένα σταθερό καθεστώς και για την εδραίωση της Δημοκρατίας (Burton & Higley, 1987). Όμως, ως πολιτικές ελίτ μπορούν να θεωρηθούν και οι δυνάμεις που αντιδρούν στο κοινωνικό και πολιτικό καθεστώς και δύνανται να το υπονομεύσουν, αποκαλούμενες και αντί-ελίτ (Field & Higley, 1971). Οι Higley και Burton (1989) σημειώνουν δύο τρόπους με τους οποίους οι αντιμαχόμενες ελίτ σε μια μη αναπτυγμένη κοινωνία ενοποιούνται κατόπιν συμφωνιών. Ο ένας αφορά μια εφάπαξ συμφωνία ενώ ο άλλος μια σταδιακή διαδικασία. Στην πρώτη περίπτωση, που ονομάζεται «διακανονισμοί των ελίτ» (elite settlements), οι κύριες ελίτ ενοποιούνται συναινετικά (consensually unified) σε μια ιστορική συγκυρία, αφού έρθουν σε συμβιβασμό για τις μεγαλύτερες διαφωνίες τους και συμφωνήσουν τους κανόνες του πολιτικού παιχνιδιού. Στη δεύτερη περίπτωση, οι ελίτ ενοποιούνται μέσω μιας διαδικασίας δύο βημάτων αποκαλούμενη ως βαθμιαία σύγκλιση των ελίτ (gradual convergence of elite factions). Κατά το πρώτο βήμα, μόνο μερικές από τις ελίτ επιτυγχάνουν μια ειρηνική συνεργασία που τους επιτρέπει συμπράττοντας να κυριαρχήσουν πολιτικά, σε μια ατελή-μερική ενοποίηση των ελίτ. Κατόπιν, οι αποκλειόμενες από την αρχική συμφωνία φατρίες αποφασίζουν να εγκαταλείψουν την ιδιαίτερη πολιτική τους στάση και να εισέλθουν στις υφιστάμενες πολιτικές διαδικασίες με αποτέλεσμα να επιτυγχάνεται η συνολική συναινετική ενότητα των ελίτ, η οποία απαιτείται για την σταθερότητα ενός πολιτικού συστήματος. Αυτό συμβαίνει καθώς σε μια ενοποιημένη κατάσταση οι ελίτ αλλάζουν τη συμπεριφορά τους από συγκρουσιακή σε συνεργατική και παρά το ότι ο ανταγωνισμός τους παραμένει, ωστόσο αυτός διεξάγεται σε ειρηνικό πλαίσιο. Κατά τον Sanchez (1989, σ. 28-29), το κατά πόσο ένας διακανονισμός των ελίτ είναι μερικός ή περιεκτικός μπορεί να κριθεί εν μέρει από την εκλογική απήχηση εκείνων που συμμετέχουν. Έτσι, αν αποκλειστεί από την

συμφωνία μια φατρία με μεγάλη εκλογική απήχηση, τότε πρόκειται για ένα μερικό διακανονισμό των ελίτ.

Για τον Sanchez (1989, σ. 37-38) η πιο σημαντική συνθήκη που οδηγεί τις ελίτ σε διακανονισμό είναι η ύπαρξη μιας εθνικής κρίσης, η οποία εξαναγκάζει τις ελίτ σε συνεργασία και συμφωνία για τους κανόνες του παιχνιδιού με σκοπό να αντιμετωπιστεί μια απειλή και να αποφευχθούν αρνητικές συνέπειες. Όπως αναφέρουν οι Burton και Higley (1987), συγκρούσεις και κρίσεις με υψηλό κόστος, όπως οι εμφύλιοι πόλεμοι καθώς και μακροχρόνιοι αλλά ατελέσφοροι αγώνες για φατριακή κυριαρχία, δημιουργούν συνθήκες ευνοϊκές για τις ελίτ, ώστε να έρθουν σε συναίνεση. Ο Sanchez (1989, σ. 38-39) θέτει και μια δεύτερη προϋπόθεση για την επίτευξη συμφωνίας μεταξύ των εθνικών ελίτ που έχει να κάνει με τον σταδιακό τους μετασχηματισμό προς μια μετριοπαθή κατεύθυνση (moderation), αφού ελίτ με διαμετρικά αντίθετες οπτικές για την κοινωνική ζωή και την αντιμετώπιση των προβλημάτων είναι πολύ δύσκολο να συναινέσουν. Επίσης, ο ίδιος θέτει το θέμα της κοινωνικής κινητοποίησης και της μαζικότητας αυτής και κατά πόσο οι πολιτικές ελίτ μπορούν να ελέγξουν την κινητοποίηση των μελών τους για να μπορέσουν να προβούν σε συμβιβασμούς.

Εξετάζοντας την μεταπολεμική πολιτική περίοδο στην Ελλάδα μέχρι και το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1967 παρατηρούμε ότι εκείνη σε πολύ μεγάλο βαθμό μπορεί να ενταχθεί και να εξηγηθεί από το παραπάνω θεωρητικό αναλυτικό πλαίσιο. Συγκεκριμένα, με τη λήξη του πολέμου, ευρισκόμενες ενώπιον μιας εθνικής κρίσης και της απειλής της ανόδου της Αριστεράς στην εξουσία, οι δύο κύριες αντιμαχόμενες πολιτικές φατρίες του Μεσοπολέμου –οι βενιζελικοί και οι αντιβενιζελικοί- οι οποίες τα προηγούμενα χρόνια βρίσκονταν σε ένα μακροχρόνιο αγώνα για την κατάληψη της εξουσίας, συχνά με βίαια μέσα, αποφασίζουν να έρθουν σε συμφωνία επιλύοντας τις βασικές διαφορές τους (Βασιλιάς) και συγκλίνοντας στους βασικούς κανόνες του παιχνιδιού (Βασιλευόμενη Δημοκρατία). Όμως, ένας τέτοιος διακανονισμός δεν μπορούσε να είναι πλήρης και να οδηγεί σε συνολική ενότητα των πολιτικών ελίτ, αφού μια νέα αναδυόμενη από τον πόλεμο και με μεγάλη εκλογική απήχηση πολιτική ελίτ -Αριστερά- έμενε εκτός αυτής της διευθέτησης. Η Αριστερά, ως επαναστατική αντι-ελίτ, με κοσμοθεωρία διαμετρικά αντίθετη, επιχείρησε να ανατρέψει με βίαιο τρόπο -Εμφύλιος- τον πολιτικό διακανονισμό και να καταλάβει την εξουσία. Εδώ, ο όρος τις μαζικότητας της κοινωνικής

κινητοποίησης και της δυνατότητας ελέγχου της από τις επιμέρους ελίτ φαίνεται ότι διαδραμάτισε επίσης κρίσιμο ρόλο για την αδυναμία υποστήριξης μιας συμφωνίας μεταξύ των παλιών πολιτικών ελίτ και της Αριστεράς με τη λεγόμενη για παράδειγμα λευκή και κόκκινη τρομοκρατία. Η αποτυχία της Αριστεράς να καταλάβει την εξουσία την οδηγεί από το 1950 να δεχθεί τους πολιτικούς όρους του παιχνιδιού και να προσπαθήσει να ενταχθεί σε αυτό. Έτσι, σύμφωνα με την προαναφερθείσα θεωρία, η περίπτωση της Ελλάδας φαίνεται να ομοιάζει με το δεύτερο μονοπάτι ενοποίησης των ελίτ μέσω σταδιακής σύγκλισής τους σε δύο χρόνους. Αυτό θα έπρεπε να παρέχει ένα πλαίσιο σταθερότητας για την εδραίωση και ανάπτυξη των δημοκρατικών θεσμών. Παρότι η Δημοκρατία επιβίωσε τελικά για αξιόλογο χρονικό διάστημα και πολυάριθμες εκλογικές αναμετρήσεις, ούτε οι συνθήκες παρείχαν ένα αρκούντως σταθερό πολιτικό πλαίσιο, ούτε οι δημοκρατικοί θεσμοί αναπτύχθηκαν, ενώ η ίδια η Δημοκρατία με τους βασικούς της θεσμούς ανετράπη. Τελικά, η ενοποίηση των ελίτ παρέμενε ατελής αφού μέρος αυτών και από τις δύο πλευρές του ιδεολογικού φάσματος δεν αποδέχονταν ολοκληρωτικά τη νέα συνθήκη. Οι πολιτικές ελίτ απέτυχαν και να ελέγξουν την κινητοποίηση των μελών τους, όπως ο στρατός που τελικά ανέτρεψαν το πολίτευμα αλλά και να εφαρμόσουν τους διακανονισμούς που είχαν συμφωνήσει σε πρώτο στάδιο, όπως αναδεικνύει η διαμάχη Ένωσης Κέντρου και ΕΡΕ την κοινοβουλευτική περίοδο 1961-1963, καθώς και η μετέπειτα διαμάχη του Γ. Παπανδρέου με τον Βασιλιά. Βρίσκουμε λοιπόν, το θεωρητικό πλαίσιο των ελίτ που αναλύθηκε προηγουμένως να ερμηνεύει και να φωτίζει αρκούντως τουλάχιστον ένα μεγάλο μέρος των ιστορικών εξελίξεων της πολιτικής περιόδου προς εξέταση.

3.2. Πολιτική αντιπροσώπευση

Οι σύγχρονες δημοκρατίες είναι αντιπροσωπευτικές και συνεπώς το ζήτημα της αντιπροσώπευσης είναι σε αυτές ένα ζήτημα πυρηνικό. Σχετικά με την αντιπροσώπευση στις σύγχρονες δημοκρατίες, θεμελιακό είναι το έργο της Hanna Pitkin, *The Concept of Representation* (1967) και ιδιαίτερα η κλασική ταξινόμηση που προτείνει κάνοντας αναφορά σε τέσσερις τύπους αντιπροσώπευσης: την τυπική-επίσημη (formal), την συμβολική (symbolic), την περιγραφική (descriptive) και την ουσιαστική (substantive), ώστε να σκιαγραφήσει τις όψεις της αντιπροσώπευσης και τους διαφορετικούς ρόλους των εκλεγμένων αντιπροσώπων. Έτσι, η τυπική

αντιπροσώπευση αφορά την συμφωνία της αντιπροσώπευσης, την διαδικασία της εξουσιοδότησης και τελικά τη λογοδοσία που οφείλει ο αντιπρόσωπος σε αυτόν που αντιπροσωπεύει. Η περιγραφική αναφέρεται στην αντιπροσώπευση η οποία επιτυγχάνεται μέσω της ομοιότητας των χαρακτηριστικών του αντιπροσωπευόμενου και του αντιπροσώπου (π.χ. φύλο, φυλή, τάξη). Αντίθετα, η συμβολική αντιπροσώπευση επιτυγχάνεται από την αναγνώριση των ατόμων ότι κάποιος τους εκπροσωπεί. Τέλος, η ουσιαστική αντιπροσώπευση αφορά το πραγματικό αποτέλεσμα αυτής, δηλαδή τις πράξεις και την δράση των αντιπροσώπων για την εξυπηρέτηση αυτών που αντιπροσωπεύουν.

Εξετάζοντας το κοινωνικό-δημογραφικό προφίλ των μελών ενός αντιπροσωπευτικού σώματος, όπως αυτό συμβαίνει στην παρούσα μελέτη, εξετάζεται -εκτός των άλλων- η περιγραφική πλευρά της αντιπροσώπευσης, η οποία αποτελεί για τους ερευνητές έναν δείκτη για την περιεκτικότητα και την ποιότητα τελικά της Δημοκρατίας και των αντιπροσωπευτικών θεσμών. Η Pitkin (1967) θεωρεί ότι η ανταπόκριση του αντιπροσώπου στα θέματα του αντιπροσωπευόμενου (ουσιαστική αντιπροσώπευση) είναι πιο σημαντική από την ομοιότητα των προσωπικών χαρακτηριστικών των δύο πλευρών (περιγραφική αντιπροσώπευση). Ωστόσο, μετέπειτα ερευνητές τονίζουν τόσο την σύνδεση μεταξύ των δύο κατηγοριών αντιπροσώπευσης όσο και την αξία της περιγραφικής αντιπροσώπευσης για τον αντιπροσωπευόμενο και τη Δημοκρατία. Όπως αναφέρει η Minta (2012), η έρευνα που εστιάζει στο φύλο και τη φυλή έχει δείξει ότι η περιγραφική αντιπροσώπευση μπορεί να οδηγήσει σε βελτίωση της ουσιαστικής αντιπροσώπευσης. Σύμφωνα με την Celis (2012), η περιγραφική αντιπροσώπευση είναι δυνατόν να αυξήσει την ανακλαστικότητα (reflexivity) και την ουσιαστική ανταπόκριση της κυβέρνησης. Επίσης για την Bird (2012), η περιγραφική αντιπροσώπευση καθίσταται σε ορισμένα πλαίσια απαραίτητο στοιχείο για το αίσθημα των πολιτών ότι εκπροσωπούνται, ενώ ο Uhlaner (2012) σχολιάζει ότι για την οπτική τους αποτελεί μια πηγή ενδεχόμενης ανταπόκρισης στα ζητήματά τους.

Οι Higley και Burton (1999) σημειώνουν ότι η σύνδεση των πολιτικών ελίτ με τις κατώτερες τάξεις των σύγχρονων κοινωνιών αποτελεί παράγοντα για την άμβλυνση της πολιτικής απάθειας και της δυσπιστίας προς τους πολιτικούς και το πολιτικό σύστημα. Ο Δεμερτζής (2016) αναφέρεται σε αυτή τη θέση για να

επισημάνει την αξία της αντιπροσωπευτικότητας της προέλευσης των πολιτικών ελίτ από την κοινωνία.

3.3. Πολιτική στρατολόγηση

Σύμφωνα με τον Parry (όπως αναφέρεται σε Κακεπάκη, 2016, σ. 20-22), η έρευνα σχετικά με το πολιτικό προσωπικό και το σύστημα επιλογής και δράσης του ακολουθεί συνήθως δύο κατευθύνσεις. Η κατεύθυνση που ακολουθεί την παράδοση των κλασικών θεωριών των ελίτ εστιάζει στη δράση και συμπεριφορά του πολιτικού προσωπικού για να διερευνήσει “τη λειτουργία και συγκρότηση των ελίτ και τις επιδράσεις τους στο πολιτικό σύστημα”. Αντίθετα η δεύτερη ερευνητική προσέγγιση στην οποία συγκαταλέγεται και η παρούσα εργασία εστιάζει την προσοχή της στα κοινωνικά-δημογραφικά και πολιτικά χαρακτηριστικά των μελών του πολιτικού συστήματος, ώστε να εξετάσει τα μοτίβα επιλογής τους, τη διαδρομή τους και το πώς τα μοτίβα αυτά μεταβάλλονται στο χρόνο. Όπως αναφέρει η Κακεπάκη (2016, σ. 20) η έμφαση δίνεται στις αντιπροσωπευτικές διαδικασίες για “τη συμβολή τους στη λειτουργία του πολιτικού και κομματικού συστήματος και της Δημοκρατίας γενικότερα”.

Στο πλαίσιο της Δημοκρατίας, η διαδικασία κατά την οποία επιλέγονται τα μέλη της πολιτικής ελίτ αποκαλείται πολιτική στρατολόγηση (political recruitment). Στη βιβλιογραφία φαίνεται ότι άτομα με ορισμένο κοινωνικό προφίλ, όπως π.χ. άντρες, μέσης ηλικίας και προερχόμενοι από τη μεσαία τάξη έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας σε αυτή τη διαδικασία (Cotta & Best, 2000· Norris & Lovenduski, 1995· Norris, 1997). Η έρευνα επίσης συντείνει σε ένα μοτίβο αντιπροσωπευτικών πολιτικών ελίτ με ισχυρό εκπαιδευτικό υπόβαθρο, ανώτερο του μέσου πολίτη (Cotta & Best, 2000). Στην περίπτωση της Ελλάδας και για τις πρόσφατες κοινοβουλευτικές περιόδους 1996-2015, η Κουντούρη (2016) επιβεβαιώνει την κατοχή σημαντικού εκπαιδευτικού κεφαλαίου ως ισχυρού πόρου για την απόκτηση της κοινοβουλευτικής ιδιότητας. Σχετική είναι η συζήτηση όσον αφορά την επαγγελματοποίηση της πολιτικής και του πολιτικού προσωπικού στα αντιπροσωπευτικά σώματα των αναπτυγμένων δημοκρατιών. Η αυξημένη πολυπλοκότητα και το εύρος των καθηκόντων των σύγχρονων αντιπροσωπευτικών σωμάτων τείνει να απαιτεί υποψηφίους με αυξημένα προσόντα και να ευνοεί αυτούς με συγκεκριμένο πολιτικό και κοινωνικό υπόβαθρο σε μεταβλητές όπως το

επάγγελμα και το εκπαιδευτικό και πολιτικό κεφάλαιο ανάμεσα σε άλλα, αντικαθιστώντας εν πολλοίς τον λαϊκό αντιπρόσωπο με έναν επαγγελματία πολιτικό που διαθέτει υψηλό κοινωνικό επίπεδο και πολιτικές διασυνδέσεις (Cotta & Best, 2000· Guérin & Kerrouche, 2008· Eliassen & Pedersen, 1978· Verhelst & Kerrouche, 2012). Η τάση αυτή ενισχύεται από την άνοδο της αμοιβής των πολιτικών αξιωματούχων (Borchert, 2013), καθιστώντας το πολιτικό αξίωμα την κύρια ή αποκλειστική πηγή εισοδήματος του πολιτικού προσωπικού. Γενικά οι μεταβλητές του φύλου, της ηλικίας, της εκπαίδευσης και του επαγγέλματος θεωρούνται σημαντικές όσον αφορά την κατάληψη ενός πολιτικού αξιώματος και εξετάζονται συχνά στην επιστημονική έρευνα (Steyvers, Reynaert, 2006) διαμορφώνοντας ένα βασικό κοινωνικό-δημογραφικό προφίλ των πολιτικών ελίτ και μοτίβα αντιπροσώπευσης που εξελίσσονται στο χρόνο.

4. Ερευνητικά ερωτήματα – μεθοδολογία έρευνας

4.1. Ερευνητικά ερωτήματα

Στα προηγούμενα κεφάλαια προβήκαμε σε μια επαρκή καταγραφή του ιστορικού πλαισίου της εξεταζόμενης πολιτικής περιόδου καθώς και της πορείας της Αριστεράς μέσα σε αυτό. Επίσης έγινε μια προσπάθεια σύνδεσης των εξελίξεων με πτυχές της θεωρίας των ελίτ για τη Δημοκρατία. Ωστόσο, η εστίαση της παρούσας ερευνητικής εργασίας, καθώς και άξονας της πρωτογενούς έρευνας και πρωτοτυπίας της παραμένει η ανάλυση της Αριστεράς μέσω της διεξοδικής χαρτογράφησης των χαρακτηριστικών της κοινοβουλευτικής παρουσίας της, όσον αφορά το κοινωνικο-δημογραφικό προφίλ της κοινοβουλευτικής της ομάδας με βάση στοιχεία που δύναται να συλλεχθούν και να τύχουν κατάλληλης επεξεργασίας. Στην προσπάθεια μας αυτή να ιχνηλατήσουμε, στο μέτρο του δυνατού, τη φυσιογνωμία της Αριστεράς, όπως αυτή αντανακλάται στα παραπάνω χαρακτηριστικά και στη σύγκριση τους με το σύνολο του πολιτικού συστήματος, θέτουμε τέσσερα αλληλένδετα και μεταξύ τους συμπληρωματικά ερευνητικά ερωτήματα:

1. Εμφανίζει η Αριστερά ένα διαφορετικό πρότυπο αντιπροσώπευσης σε σχέση με το υπόλοιπο πολιτικό σύστημα;
2. Ταιριάζει ο χαρακτήρας της αντιπροσώπευσης της Αριστεράς όπως αντανακλάται στα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά της κοινοβουλευτικής της ομάδας με την πολιτική και προγραμματική φυσιογνωμία και τους στόχους της, καθώς και με τη διαφορετικότητα της από τους υπόλοιπους κομματικούς σχηματισμούς και πολιτικές παρατάξεις;
3. Καταφέρνει η Αριστερά να εντάξει και να ενσωματώσει στο κοινοβουλευτικό πολιτικό σύστημα κοινωνικές δυνάμεις και ομάδες πολιτών οι οποίες υποεκπροσωπούνται στο καθιερωμένο ελληνικό κοινοβουλευτικό σύστημα αντιπροσώπευσης, όπως μπορεί να εξαχθεί κυρίως από την ανάλυση των μεταβλητών για το επάγγελμα και το φύλο;
4. Συμβάλει η Αριστερά στην ανανέωση και τον εμπλουτισμό του πολιτικού προσωπικού της περιόδου;

4.2. Μεθοδολογία έρευνας

Η διερεύνηση του πολιτικού πλαισίου της εποχής έγινε στα προηγούμενα κεφάλαια αξιοποιώντας την βιβλιογραφική παραγωγή που αναλύει ενδελεχώς την πολιτική

περίοδο του ενδιαφέροντος μας. Με τον ίδιο τρόπο εξετάστηκε η προγραμματική και οργανωτική βάση της Αριστεράς. Η χρησιμοποίηση των στατιστικών των εκλογών και του μητρώου Βουλευτών μας έδωσε τη δυνατότητα να αποτυπώσουμε τα εκλογικά και κοινοβουλευτικά αποτελέσματα και την πορεία τους στο χρόνο. Όπως αναφέρθηκε ήδη, ο άξονας της ανάλυσης αφορά τους ίδιους τους Βουλευτές που δομούν την κοινοβουλευτική παρουσία της Αριστεράς. Κυρίαρχη πηγή άντλησης στοιχείων γι' αυτούς θα αποτελέσει η έκδοση του Μητρώου Βουλευτών και Γερουσιαστών της Βουλής 1929-1974 του 1977. Εκεί καταγράφονται κυρίως τα ονόματα, το κόμμα, η εκλογική περιφέρεια, η ημερομηνία γέννησης, το επάγγελμα και τυχόν μετακινήσεις των Βουλευτών κατά κοινοβουλευτική περίοδο.

Τα δεδομένα ως πρωτογενείς ατομικές εγγραφές Βουλευτών θα συλλεχθούν, θα ομαδοποιηθούν και θα τύχουν της κατάλληλης επεξεργασίας ώστε να μπορέσουμε να καταγράψουμε και να αναλύσουμε βασικές πτυχές της κοινοβουλευτικής της ομάδας, εστιάζοντας κυρίως στην επαγγελματική και ηλικιακή διάρθρωση, στο φύλο, αλλά και την ανανέωση της κοινοβουλευτικής ομάδας της Αριστεράς, καθώς και στον εμπλουτισμό που επιφέρει στο κοινοβουλευτικό σύστημα με την εκλογή νέων Βουλευτών. Η ανάλυση προχωράει σε μεγαλύτερο βάθος διαχωρίζοντας την Αριστερά σε τρεις συνιστώσες: την ΕΔΑ που αποτελεί τον κύριο και αναμφισβήτητο βραχίονά της καθ' όλη την εξεταζόμενη περίοδο από την ίδρυση της και εντεύθεν, τη Δημοκρατική Παράταξη που αποτελεί τον προπομπό της ΕΔΑ και καταγράφει εκλογική και κοινοβουλευτική παρουσία μόνο στις εκλογές του 1950 και τους συνεργαζόμενους ως ανεξάρτητους με την ΕΔΑ, οι οποίοι αντανakλούν την πολιτική και εκλογική στρατηγική της ΕΔΑ για την εκλογική της διεύρυνση προς το Κέντρο, την πολιτική ενσωμάτωση και την αναγνώρισή της από το πολιτικό σύστημα, καθώς και τα αποτελέσματα που αυτή η στρατηγική έχει για τους παραπάνω στόχους. Τέλος, όπου είναι αυτό δυνατό και πρόσφορο, θα συγκριθούν τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά της κοινοβουλευτικής ομάδας της Αριστεράς με αυτά του συνολικού πολιτικού συστήματος για να διαγραφεί καθαρότερα ο χαρακτήρας της στις διαφορές που προκύπτουν. Αυτό θα γίνει είτε εφαρμόζοντας την αντίστοιχη πρωτογενή επεξεργασία στα δεδομένα για όλο το πολιτικό σύστημα είτε αξιοποιώντας τους πίνακες για τη συνολική κοινοβουλευτική σύνθεση κάθε κοινοβουλευτικής περιόδου που παρατίθενται στο Μητρώο της Βουλής αφού πρώτα τύχουν της κατάλληλης επεξεργασίας για να είναι δυνατή η συγκρισιμότητά τους. Έτσι, η μεθοδολογία που

χρησιμοποιείται για την ανάλυση και εξαγωγή συμπερασμάτων είναι συγκριτική σε δύο επίπεδα:

1. σε ένα επίπεδο εσωτερικό (η Αριστερά χωριζόμενη κοινοβουλευτικά σε τρεις συνιστώσες: ΕΔΑ - συνεργαζόμενοι με την ΕΔΑ - Δημοκρατική παράταξη), και
2. σε ένα επίπεδο εξωτερικό (η Αριστερά σε σχέση με το σύνολο του πολιτικού συστήματος).

Εστιάζοντας και αναδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο τις διαφορές που προκύπτουν από την σύγκριση στα μεγέθη των εξεταζόμενων μεταβλητών, τόσο ανάμεσα στην Αριστερά και το συνολικό κοινοβουλευτικό σύστημα όσο και ανάμεσα στις κοινοβουλευτικές συνιστώσες τις Αριστεράς, γίνεται δυνατό να εξαχθούν συμπεράσματα για τις ομοιότητες και τις διαφορές της φύσης και του χαρακτήρα της αντιπροσώπευσης των παραπάνω ομάδων.

Συνολικά, αξιοποιήθηκαν δεδομένα που αφορούν 2770 κοινοβουλευτικές θητείες και 1.114 Βουλευτές για το συνολικό πολιτικά σύστημα και 216 κοινοβουλευτικές θητείες που αφορούν 136 Βουλευτές για την Αριστερά αντίστοιχα. Εξετάστηκαν οι κάτωθι πέντε μεταβλητές (κατά σειρά ανάλυσης στην εργασία – κεφάλαια):

1. Φύλο
2. Επάγγελμα
3. Ηλικία
4. Προπολεμική θητεία
5. Ανανέωση κοινοβουλευτικής ομάδας (πρωτοεκλεγέντες Βουλευτές)

Το μεθοδολογικό κομμάτι του πρωτότυπου μέρους της έρευνας καθώς και το υλικό που χρησιμοποιήθηκε μπορεί να συνοψισθεί στον Πίνακα 4.1

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ - ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ				
ΔΕΔΟΜΕΝΑ - ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ	ΑΡΙΣΤΕΡΑ		
		ΕΔΑ	ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ ΕΔΑ	ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΠΑΡΑΤΑΞΙΣ
ΣΤΟΙΧΕΙΑ				
ΕΔΡΕΣ	2308	148	33	18
			199	
ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΕΣ ΘΗΤΕΙΕΣ ⁵	2770	160	36	20
			216	
ΒΟΥΛΕΥΤΕΣ	1114	92	28	20
			136	
ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ	ΤΥΠΟΣ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ⁶			
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	Δευτερογενής επεξεργασία	Πρωτογενής επεξεργασία		
ΦΥΛΟ	Πρωτογενής επεξεργασία	Πρωτογενής επεξεργασία		
ΗΛΙΚΙΑ	Δευτερογενής επεξεργασία	Πρωτογενής επεξεργασία		
ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΘΗΤΕΙΑ	Πρωτογενής επεξεργασία	Πρωτογενής επεξεργασία		
ΝΕΟΕΚΛΕΓΕΝΤΕΣ ⁷	Πρωτογενής επεξεργασία	Πρωτογενής επεξεργασία		
ΠΗΓΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ:	Μητρώο Γερουσιαστών και Βουλευτών 1929-1974. Εκδόσεις: Βουλή των Ελλήνων, 1977			

Πίνακας 4.1 Συνοπτική παρουσίαση των δεδομένων της έρευνας και της μεθοδολογίας αξιοποίησής τους

⁵ Οι κοινοβουλευτικές θητείες περιλαμβάνουν εκτός από τους εκλεγέντες Βουλευτές σε κάθε εκλογική περίοδο και τους Βουλευτές που εκλέχθηκαν προς αντικατάσταση άλλων Βουλευτών για διάφορους λόγους όπως θάνατος, παραίτηση κ.α.. Για αυτό το λόγο ο αριθμός των συνολικών κοινοβουλευτικών εδρών υπερβαίνει αυτόν των συνολικών εδρών της περιόδου.

⁶ Η πρωτογενής επεξεργασία αναφέρεται στην αξιοποίηση των ατομικών εγγραφών του Μητρώου Βουλευτών για κάθε Βουλευτή και εκλογική θητεία με σκοπό την παραγωγή, μέσω επεξεργασίας, συγκρίσιμων ομαδοποιήσεων στις εξεταζόμενες μεταβλητές σχετικά με τις δύο ομάδες -και υποομάδες τους- που συγκρίνονται, δηλαδή την Αριστερά από τη μία και το συνολικό πολιτικό σύστημα -ως ενιαίο σύνολο- από την άλλη. Αντίθετα, η δευτερογενής επεξεργασία αναφέρεται στην χρήση από το Μητρώο Βουλευτών (σ. 240-241) ήδη υφιστάμενων ομαδοποιήσεων υπό τη μορφή πινάκων που εξετάζουν μεταβλητές ανά εκλογική θητεία οι οποίες διερευνούν το κοινοβουλευτικό σώμα στη συνολική του σύνθεση. Σε αυτά τα δεδομένα γίνεται περαιτέρω επεξεργασία - τροποποίηση ώστε να είναι ευχερέστερη η ανάλυση ή να είναι σε κατάλληλη μορφή για σύγκριση με το υλικό που έχει τύχει πρωτογενούς επεξεργασίας.

⁷ Αναφέρεται στον αριθμό και στο ποσοστό των Βουλευτών που εκλέγονται για πρώτη φορά Βουλευτές (χωρίς προηγούμενη κοινοβουλευτική θητεία) την εξεταζόμενη κοινοβουλευτική περίοδο αποτελώντας έτσι έναν χρήσιμο δείκτη για το βαθμό ανανέωσης του κοινοβουλευτικού συστήματος.

ΜΕΡΟΣ 2^ο

5. Η μεταβλητή του φύλου στο πολιτικό σύστημα

5.1. Η πορεία για την κατοχύρωση γυναικείων εκλογικών δικαιωμάτων

Η εξασφάλιση της πολιτικής ισότητας μεταξύ των δύο φύλων στην ελληνική περίπτωση υπήρξε μακρόχρονη και σταδιακή, με τα πολιτικά δικαιώματα των γυναικών να θεμελιώνονται τμηματικά κατά το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα. Η τμηματική απόδοση εκλογικών δικαιωμάτων θεμελιώθηκε στο επιχείρημα, διατυπωμένο ακόμα και από γυναίκες, για ανάγκη μιας περιόδου προετοιμασίας και προσαρμογής των γυναικών στην αντιπροσωπευτική λειτουργία. Τον 19^ο αιώνα, παρά την γρήγορη υιοθέτηση συγκριτικά με ξένα πολιτικά συστήματα της καθολικής ψηφοφορίας από το σύνταγμα του 1864, ο αποκλεισμός των γυναικών από την πολιτική διαδικασία θα θεωρηθεί αυτονόητος κατατάσσοντας τις γυναίκες στους μη ενεργούς πολίτες, το ίδιο όπως συνέβαινε με τα παιδιά, τους αλλοδαπούς, τους πνευματικά ανήμπορους και τους κακοποιούς. Το φύλο καθίσταται προσόν του εκλογέα όπως και η ενηλικίωση. Μέχρι τότε η διαφορά του φύλου επιχειρείται να παρουσιαστεί ως μια φυσική και όχι κοινωνική διαφορά, η οποία εμποδίζει τις γυναίκες από το να συμμετέχουν στις εκλογικές διαδικασίες (Σαμίου, 1989).

Σύμφωνα με την Σαμίου η πολιτική χειραφέτηση των γυναικών προσέκρουε σε δύο κοινωνικούς φόβους. Ο πρώτος σχετιζόταν με την τάση εξομοίωσης των κοινωνικών φύλων και των ρόλων τους, άρα και αναίρεσης της έμφυλης κοινωνικής ανισότητας. Δεύτερον, υπήρχε ανησυχία για τον τρόπο χρησιμοποίησης των εκλογικών δικαιωμάτων από τις γυναίκες, είτε για την περαιτέρω υπεράσπιση των συμφερόντων τους είτε ως προς την επιρροή των εκλογικών συσχετισμών.

Μέχρι τον Μεσοπόλεμο δεν εκδηλώνεται μια μαζική, έντονη και οργανωμένη διεκδίκηση των πολιτικών δικαιωμάτων τους από τις γυναίκες, αλλά οι όποιες προσπάθειες εστιάζονται σε αστικά δικαιώματα, όπως η εκπαίδευση και η εργασία. Αυτό αλλάζει κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου με την ανάδειξη ενός δυναμικού φεμινιστικού κινήματος, το οποίο ενώ καταπιάνεται με όλες τις πλευρές των γυναικείων δικαιωμάτων θέτει ως κρίσιμο σημείο διεκδίκησης τα πολιτικά δικαιώματα βοηθώντας μεταξύ άλλων του κλίματος αστικού εκσυγχρονισμού στην Ελλάδα της εποχής και αντίστοιχων επιτυχιών του γυναικείου κινήματος στο δυτικό

κόσμο. Τελικά, η πρώτη δειλή επιτυχία κατοχύρωσης εκλογικών δικαιωμάτων στις γυναίκες λαμβάνει χώρα στις 5 Φεβρουαρίου 1930 με προεδρικό διάταγμα και αφορούσε τις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές για γυναίκες που κατείχαν απολυτήριο Δημοτικού και είχαν ηλικία άνω των τριάντα ετών. Εκείνες λάμβαναν το δικαίωμα του εκλέγειν χωρίς όμως να αποκτούν το δικαίωμα του εκλέγεσθαι. Γυναίκες με αυτά τα χαρακτηριστικά κατάφεραν, λοιπόν, να ασκήσουν τα εκλογικά τους δικαιώματα πανελλαδικά, αρχικά στις δημοτικές εκλογές της 11ης Φεβρουαρίου 1934, η οποία καθίσταται μια συμβολική ημερομηνία παρά την περιορισμένη εμβέλεια του δικαιώματος (10% του ενήλικου γυναικείου πληθυσμού) και τις δυσχέρειες που οδήγησαν σε χαμηλή συμμετοχή (439 γυναικείες ψήφοι). Μετά από μια μικρή περίοδο πολιτικών διεργασιών και διεύρυνσης των εκλογικών δικαιωμάτων των γυναικών μετά τον εμφύλιο (1949-1952), αυτά τελικά κατοχυρώνονται πλήρως το 1952 (Παντελίδου-Μαλούτα, 2007· Σαμίου, 1989· “ 11 Φεβρουαρίου 1934: Για πρώτη φορά οι Ελληνίδες στις κάλπες”, 11/02/19).

Παρόλο, που την περίοδο 1946-1967 η παρουσία και η συμβολή των γυναικών στις κοινοβουλευτικές και πολιτικές εξελίξεις στην κεντρική πολιτική σκηνή καταγράφεται ως ισχνή και ιδιαίτερα περιθωριακή, ωστόσο η εποχή έχει θεμελιακά χαρακτηριστικά και καθίσταται συμβολική για την πολιτική ισότητα των φύλων και την πρόσβαση και συμμετοχή των γυναικών στους πολιτικούς θεσμούς, αφού είναι η πρώτη φορά που οι τελευταίες μπορούν να ψηφίζουν και να εκλέγονται στο κοινοβούλιο και τελικά επιτυγχάνουν, έστω και σε ελάχιστο βαθμό αλλά με μεγάλη συμβολική αξία, την εκλογή τους. Έτσι, η πρώτη ελληνίδα Βουλευτής, Ελένη Σκούρα, εκλέγεται με τον Ελληνικό Συναγερμό στις επαναληπτικές εκλογές του 1953 στην Θεσσαλονίκη, ενώ μαζί με την Βιργινία Ζάννα του κόμματος των Φιλελευθέρων, η οποία δεν εκλέχθηκε, αποτέλεσαν τις πρώτες γυναίκες υποψήφιες για το αξίωμα του Βουλευτή. Η δυνατότητα αυτή δόθηκε με νόμο της 28^{ης} Μαΐου 1952 που κατοχύρωνε τα πλήρη πολιτικά δικαιώματα των γυναικών, οι οποίες όμως δεν κατόρθωσαν να ψηφίσουν στις εκλογές του 1952 λόγω μη ενημέρωσης των εκλογικών καταλόγων (Νικολακόπουλος, σ. 160,165), ασκώντας για πρώτη φορά τα εκλογικά τους δικαιώματα στις αναπληρωματικές κοινοβουλευτικές εκλογές του 1953 και 1954, οι οποίες διεξήχθησαν για την αναπλήρωση θανόντων Βουλευτών. Έτσι, τα πλήρη εκλογικά τους δικαιώματα σε εθνικό επίπεδο τα ασκούν στις κοινοβουλευτικές εκλογές του 1956. Την χρονιά εκείνη, ανέλαβε για πρώτη φορά

γυναίκα, επικεφαλής σε ένα υπουργείο. Ήταν το Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας στην κυβέρνηση Κωνσταντίνου Καραμανλή που δόθηκε στην Λίνα Τσαλδάρη, τη μία από τις δυο εκλεγμένες γυναίκες. Την ίδια χρονιά, η Μαρία Δεσύλλα γίνεται η πρώτη γυναίκα Δήμαρχος στην Κέρκυρα (αναπληρωματικές εκλογές λόγω θανάτου του δημάρχου και συζύγου της Σταμάτιου Δεσύλλα), (`` 11 Φεβρουαρίου 1934: Για πρώτη φορά οι Ελληνίδες στις κάλπες'', 11/02/19).

Πάντως, η απονομή τελικά ίσων πολιτικών δικαιωμάτων για τις γυναίκες το 1952 δεν φαίνεται να είναι μια αυτονόητη επιλογή από το πολιτικό σύστημα της εποχής, όπως καταδεικνύει η απουσία κατοχύρωσης ισοπολιτείας στο σύνταγμα του 1952, καθώς και οι πολιτικές διεργασίες της περιόδου 1949-1952. Σύμφωνα με την Σαμίου (1989), η παραχώρηση πλήρων πολιτικών δικαιωμάτων στις γυναίκες απηχεί σε μεγάλο βαθμό ξένες πιέσεις και την ανάγκη να εκπληρωθούν διεθνείς υποχρεώσεις της χώρας από την ένταξη της στο διεθνές σύστημα και την υπογραφή αντίστοιχων συνθηκών. Εξάλλου, διαδραμάτιζε και τον ρόλο κάλυψης και νομιμοποίησης ενός ανελεύθερου πολιτικού καθεστώτος αφού ``η Ελλάδα θα φαίνεται να εκπληρώνει τις αρχές της Δημοκρατίας, έχοντας εκσυγχρονιστεί και εναρμονιστεί με τα δυτικά πρότυπα''. Σε αυτή την «από τα πάνω» και εξωγενή παραχώρηση των πολιτικών δικαιωμάτων συνηγορεί και η Παντελίδου-Μαλούτα (1989), η οποία την αντιπαραθέτει με την ``κουτσουρεμένη'' δημοτική ψήφο των γυναικών το 1930 την οποία αξιολογεί ως απόρροια των αγώνων των Ελληνίδων φεμινιστριών της εποχής.

5.2. Οι γυναίκες και η Αριστερά στην κατεχόμενη Ελλάδα

Πριν εξετάσουμε την μεταβλητή του φύλου στην κοινοβουλευτική εκπροσώπηση της περιόδου 1952-1967 συγκρίνοντάς την Αριστερά με το συνολικό κομματικό σύστημα, θα πρέπει να γίνει αναφορά στην περίοδο της Κατοχής και στο ΕΑΜ αφού αυτό αποτελεί τη μήτρα της μεταπολεμικής Αριστεράς και η περίοδος αυτή, την πρώτη ένδειξη για την πολιτική της στο θέμα της πολιτικής δραστηριοποίησης των γυναικών. Στο πλαίσιο της μαζικής συμμετοχής και συμβολής τους στην εθνική αντίσταση, πρωτίστως στις γραμμές του ΕΑΜ, οι γυναίκες κερδίζουν την νομιμοποίηση της πολιτικής τους παρουσίας και της συμμετοχής τους στη διαμόρφωση των πολιτικών εξελίξεων. Αυτή η συμμετοχή λαμβάνει μέρος αρχικά σε αυτοδιοικητικό επίπεδο με τη δυνατότητα ψήφου και εκλογής. Παρόλο που το δικαίωμα ψήφου στις τοπικές εκλογές είχε ήδη επιτευχθεί από το επίσημο κράτος στο

τέλος του Μεσοπολέμου, αυτό ήταν εξαιρετικά περιορισμένο, η συμμετοχή των γυναικών πολύ μικρή, ενώ δεν υπήρχε και δικαίωμα εκλογής (Βερβενιώτη, 1993). Έτσι, η μαζική συμμετοχή, η ευρύτερη και ευκολότερη δυνατότητα άσκησης του δικαιώματος ψήφου καθώς και η δυνατότητα εκλογής αποτελούν ένα ποιοτικό άλμα στην πολιτική ισότητα σε τοπικό επίπεδο και συμβάλουν ενεργά στις διαδικασίες πολιτικής κοινωνικοποίησης των γυναικών της περιόδου.

Το επόμενο βήμα λογικά θα ήταν η διεύρυνση των πολιτικών δικαιωμάτων και δυνατοτήτων σε επίπεδο εκλογών εθνικής-κυβερνητικής κλίμακας και η νομική κατοχύρωση τους. Πράγματι, η παράλληλη εξουσία που επιχείρησε να διαμορφώσει το ΕΑΜ σε εθνικό επίπεδο στα τέλη της Κατοχής μέσω μιας προσωρινής κυβέρνησης (ΠΕΕΑ - Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης), γνωστή και ως κυβέρνηση του βουνού, προσπαθεί να νομιμοποιήσει την παρουσία της διενεργώντας εκλογές σε εθνικό επίπεδο (Απρίλιος 1944) για την ανάδειξη ενός σώματος που ομοιάζει με εθνικό κοινοβούλιο και αποκαλείται εθνικό συμβούλιο. Σε αυτό εκλέγονται τελικά 5 γυναίκες σε σύνολο 184 εκλεγμένων αντιπροσώπων (2,7%) σηματοδοτώντας την πρώτη φορά που οι γυναίκες στην Ελλάδα δικαιούνται και επιτυγχάνουν τη συμμετοχή τους σε ένα έστω και μη καθόλα επίσημο εθνικό αντιπροσωπευτικό σώμα που αφορά τη διακυβέρνηση της χώρας (Παντελίδου-Μαλούτα, 2007). Η μεγάλη συμμετοχή των εκλογέων -ανδρών και γυναικών- σε αυτή την εκλογική διαδικασία (Αλιβιζάτος, 1983) δίνει επιπλέον κύρος στην επίτευξη της πολιτικής ισότητας εκ μέρους των γυναικών. Επιπλέον, αν και το ποσοστό αυτό γυναικείας εκλογής φαίνεται ιδιαίτερα ανεπαρκές εκ πρώτης όψεως, η σημασία του αναδεικνύεται από το γεγονός ότι στην μετέπειτα (εξεταζόμενη παρακάτω) κοινοβουλευτική περίοδο τα ποσοστά εκλογής γυναικών κυμαίνονται από 0,32% έως 1,31%. Στο ψήφισμα του εθνικού συμβουλίου της ΠΕΕΑ, που συνέρχεται στις Κορυτσάδες και λειτουργεί ως μια μορφή συντάγματος, προβλέπεται με επισημότερο τρόπο η κατοχύρωση ίσων αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων για άνδρες και γυναίκες (Σκαλιδάκης, 2012).

5.3. Η παρουσία των γυναικών στη Βουλή και η Αριστερά

Εξετάζοντας την κοινοβουλευτική παρουσία των γυναικών παρατηρούμε ότι είναι εξαιρετικά ελλιπής καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου. Μάλιστα, ενώ στην αρχή καταγράφεται η εύλογη τάση, ο αριθμός των γυναικών να αυξάνεται, έστω και σε μικρούς αριθμούς, στο τέλος αυτή η τάση αναστρέφεται πλήρως με μόνο μια

εκλεγμένη Βουλευτή στις εκλογές του 1963 και του 1964. Τα ποσοστά των Βουλευτών γυναικείου φύλου είναι ελάχιστα και κυμαίνονται από 0,32% μέχρι 1.32% το 1958 που εκλέγονται τέσσερις γυναίκες και αποτελεί τον μεγαλύτερο αριθμό για την εξεταζόμενη περίοδο (Πίνακας 5.1).

ΕΚΛΟΓΕΣ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ	ΦΥΛΟ		ΣΥΝΟΛΟ*
		ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	
1952	Αριθμός	313	1	314
	Ποσοστό	99,68%	0,32%	
1956	Αριθμός	306	2	308
	Ποσοστό	99,35%	0,65%	
1958	Αριθμός	302	4	306
	Ποσοστό	98,69%	1,31%	
1961	Αριθμός	307	3	310
	Ποσοστό	99,03%	0,97%	
1963	Αριθμός	300	1	301
	Ποσοστό	99,67%	0,33%	
1964	Αριθμός	314	2	315
	Ποσοστό	99,68%	0,63%	
ΣΥΝΟΛΟ	Αριθμός	1841	13	1854
	Ποσοστό	99,30%	0,70%	

*Περιλαμβάνει τους Βουλευτές που εκλέχθηκαν σε αναπλήρωση άλλων

Πίνακας 5.1 Αριθμός και ποσοστό αντρών και γυναικών Βουλευτών ανά κοινοβουλευτική περίοδο 1952-1967 (προσωπική επεξεργασία βάσει των ατομικών εγγραφών Βουλευτών στο Μητρώο Γερουσιαστών και Βουλευτών 1929-1974, Βουλή 1977)

Στις μόλις οχτώ κοινοβουλευτικές εκπροσώπους της περιόδου ανατέθηκαν 13 κοινοβουλευτικές θητείες στις έξι εκλογές από το 1952. Όσον αφορά την προέλευσή τους, η πλειοψηφία (πέντε) ανήκουν στην Αριστερά, δύο στη Δεξιά και μόνο μια εκλέχθηκε ως υποψήφια κεντρώου κόμματος μόλις το 1966, μάλιστα ως πρώτη επιλαχούσα αντικαθιστώντας θανόντα Βουλευτή. Συνολικά, από τις 13 κοινοβουλευτικές θητείες γυναικών της περιόδου, οι εννέα (69,23%) αφορούν εκλεγμένες με την ΕΔΑ, τρεις με ΕΡΕ και ΕΣ και μία με την ΕΚ (Πίνακας 5.2). Η εντύπωση για την πολύ μικρή αυτή παρουσία των γυναικών μπορεί να μετριαστεί λίγο από το γεγονός ότι σύμφωνα με τον Giannaklis (2001) πολλές από τις γυναίκες εκλέχθηκαν πρώτες στην εκλογική τους περιφέρεια.

ΕΚΛΟΓΕΣ	ΠΑΡΑΤΑΞΕΙΣ			ΣΥΝΟΛΟ
	ΑΡΙΣΤΕΡΑ	ΚΕΝΤΡΟ	ΔΕΞΙΑ	
1952	0	0	1	1
1956	1	0	1	2
1958	3	0	1	4
1961	3	0	0	3
1963	1	0	0	1
1964	1	1	0	2
ΣΥΝΟΛΟ ΒΟΥΛ/ΚΩΝ ΘΗΤΕΙΩΝ	9	1	3	13
ΣΥΝΟΛΟ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΩΝ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ	5	1	2	8
ΔΗΛΩΣΑΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	3	1	1	5

Πίνακας 5.2 Αριθμός γυναικών Βουλευτών ανά κομματική παράταξη και κοινοβουλευτική περίοδο 1952-1967 (προσωπική επεξεργασία βάσει των ατομικών εγγραφών Βουλευτών στο Μητρώο Γερουσιαστών και Βουλευτών 1929-1974, Βουλή 1977)

Σχετικά με τις εκλογικές περιφέρειες που εκπροσωπούν οι γυναίκες Βουλευτές, εννέα θητείες αντιπροσώπευαν εκλογικές περιφέρειες της Αθήνας, δυο του Πειραιά, δύο την εκλογική περιφέρεια Μαγνησίας και από μία τον νομό Θεσσαλονίκης και το νομό Φθιώτιδας (Πίνακας 5.3). Εδώ καταγράφεται η αντίθεση μεταξύ μεγάλων αστικών κέντρων και επαρχίας σχετικά με την κοινωνική θέση και την δυνατότητα εκπροσώπησης των γυναικών η οποία φαίνεται να διατηρείται και σε μεταγενέστερες πολιτικές περιόδους. Η Κούρκουλα (όπως αναφέρεται σε Τεπέρογλου & Ψαρά, 2001, σ. 18) εξετάζοντας την εκλογική περίοδο από το 1974 έως το 1981 συμπεραίνει ότι ο ισχυρός πελατειακός χαρακτήρας των μη αστικών περιοχών δεν δίνει τη δυνατότητα να εκλεγούν γυναίκες. Όσον αφορά την επαγγελματική διάρθρωση, πέντε από τις οχτώ γυναίκες δηλώνουν επάγγελμα, από τις οποίες δύο είναι τέως τραπεζίκοι, δύο δηλώνουν οικιακά και σε μία δεν καταγράφεται η επαγγελματική της κατάσταση (Μητρώο Βουλευτών 1935-1974, 1977). Από τις πέντε γυναίκες Βουλευτές της Αριστεράς οι τρεις εργάζονταν σε ειδικότητες μη εργατικής - χειρωνακτικής φύσης (δύο τέως τραπεζίκοι, μία καθηγήτρια αγγλικών) και είχαν ανώτερη μόρφωση. Μπορεί και αυτό το στοιχείο να αποτελέσει ενισχυτική ένδειξη μιας πιο προοδευτικής αντίληψης της Αριστεράς ως προς την κοινωνική θέση της γυναίκας. Παρόλα αυτά, η Αριστερά δεν φαίνεται να αποκλίνει από το συντηρητικό πρότυπο της επιλεκτικότητας και εξαιρετικότητας της πρόσβασης των γυναικών στην πολιτική εξουσία. Όπως εντοπίζει η Παντελίδου-Μαλούτα (2007), έξι από τις οχτώ γυναίκες Βουλευτές ήταν χήρες ή σύζυγοι πολιτικών. Ωστόσο, η Αριστερά είναι η μόνη παράταξη που εξασφαλίζει σε όλες τις εκλογές της περιόδου από το 1956 και έπειτα τη γυναικεία βουλευτική εκπροσώπηση.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ	ΑΡ/ΜΟΣ ΘΗΤΕΙΩΝ	ΑΡ/ΜΟΣ ΒΟΥΛ/ΤΩΝ
ΑΘΗΝΑ	9	5
ΠΕΙΡΑΙΑΣ	2	1
ΜΑΓΝΗΣΙΑ	2	1
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	1	1
ΦΘΙΩΤΙΔΑ	1	1

Πίνακας 5.3 Αριθμός γυναικών Βουλευτών και γυναικείων θητειών ανά εκλογική περιφέρεια (προσωπική επεξεργασία βάσει των ατομικών εγγραφών Βουλευτών στο Μητρώο Γερουσιαστών και Βουλευτών 1929-1974, Βουλή 1977)

Πιο αναλυτικά, η Αριστερά παρουσιάζει υπερπολλαπλάσια ποσοστά γυναικών στην κοινοβουλευτική της ομάδα, σε σύγκριση με το συνολικό πολιτικό σύστημα, που κυμαίνονται από 3,57% έως 11,54% καταγράφοντας μια αξιοσημείωτη γυναικεία εκπροσώπηση για τις κοινωνικές συνθήκες της εποχής. Αυτή αποτελεί για κάθε κοινοβουλευτική περίοδο το 50% έως και 100% της συνολικής γυναικείας εκπροσώπησης και 69,23% στο σύνολο όπως προαναφέρθηκε (Πίνακας 5.4). Στις κοινοβουλευτικές περιόδους 1961-1963 και 1963-1964 οι γυναίκες εκπροσωπούνται μόνο από την Αριστερά. Στο σύνολο της εξεταζόμενης περιόδου (1952-1967), ο αριθμός των γυναικών Βουλευτών αντιπροσωπεύει μόλις το 0,7% (13/1854) των κοινοβουλευτικών θητειών όσον αφορά το συνολικό πολιτικό σύστημα και το 4,59% (9/196) όσον αφορά τις κοινοβουλευτικές θητείες της Αριστεράς. Αν εξετάσουμε τα σχετικά ποσοστά από το 1956 και έπειτα ως πιο λογική αφετηρία, αυτά εμφανίζουν μια πανομοιότυπη εικόνα, με 0,78% (12/1540) και 4,59% (9/196) γυναικεία εκπροσώπηση αντίστοιχα επί του συνόλου των θητειών. Το χάσμα αυτό μεγαλώνει εάν εξετάζοντας διεξοδικότερα εστιάσουμε στον σκληρό πυρήνα της Αριστεράς, την ΕΔΑ, όπου και ανήκουν όλες οι εκλεγμένες γυναίκες Βουλευτές, παραμερίζοντας τους συνεργαζόμενους με αυτήν εκλεγμένους, οι οποίοι τοποθετούνται πολιτικά σε πιο κεντρώους χώρους. Έτσι, το 5,63% (9/160) των κοινοβουλευτικών θητειών της ΕΔΑ και το 5,43% (5/92) των Βουλευτών της αφορούσαν γυναίκες. Τέλος, σε επίπεδο ηλικίας για την πρώτη εκλογή καταγράφεται επίσης μια αξιοσημείωτη διαφοροποίηση μεταξύ Αριστεράς και υπόλοιπου πολιτικού συστήματος. Ο μέσος όρος για την Αριστερά είναι τα σαράντα πέντε έτη και για τις υπόλοιπες παρατάξεις τα πενήντα εννέα, με γενικό μέσο όρο τα πενήντα ένα έτη.

ΕΚΛΟΓΕΣ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ		ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ
		ΣΥΝΟΛΟ	ΑΡΙΣΤΕΡΑ	
1952	Αριθμός	1	0	0,00%
	Ποσοστό	0,32%	0,00%	
1956	Αριθμός	2	1	50,00%
	Ποσοστό	0,65%	6,25%	
1958	Αριθμός	4	3	75,00%
	Ποσοστό	1,31%	3,70%	
1961	Αριθμός	3	3	100,00%
	Ποσοστό	0,97%	11,54%	
1963	Αριθμός	1	1	100,00%
	Ποσοστό	0,33%	3,57%	
1964	Αριθμός	2	1	50,00%
	Ποσοστό	0,63%	4,35%	
ΣΥΝΟΛΟ ΒΟΥΛ/ΚΩΝ ΘΗΤΕΙΩΝ	Αριθμός	13	9	69,23%
	Ποσοστό	0,70%	4,16%	

Πίνακας 5.4 Αριθμός και ποσοστό γυναικών Βουλευτών ανά κοινοβουλευτική περίοδο στην Αριστερά και σε όλο το κοινοβούλιο και ποσοστό της Αριστεράς στις γυναίκες Βουλευτές (προσωπική επεξεργασία βάσει των ατομικών εγγραφών Βουλευτών στο Μητρώο Γερουσιαστών και Βουλευτών 1929-1974, Βουλή 1977)

Η παραπάνω ανάλυση καταδεικνύει τον ενισχυμένο ρόλο που διαδραμάτισε η ΕΔΑ και γενικά η Αριστερά στη διαδικασία της ένταξης των γυναικών στην πολιτική και της πρόσβασής τους στους πολιτικούς θεσμούς ειδικότερα και στην εφαρμογή της πολιτικής ισότητας στην πράξη. Δεν είναι τυχαίο ότι η κοινοβουλευτική περίοδος με την μεγαλύτερη εκπροσώπηση των γυναικών συμπίπτει με αυτήν στην οποία η Αριστερά καταγράφει τη μεγαλύτερη εκλογική και κοινοβουλευτική της δύναμη. Συγκεκριμένα στη Βουλή του 1958 οι τρεις από τις τέσσερις γυναίκες Βουλευτές ανήκουν στην ΕΔΑ. Η βούληση σε κεντρικό επίπεδο κόμματος για την έστω ασθενή εκπροσώπηση του γυναικείου φύλου στους κοινοβουλευτικούς θεσμούς προκύπτει αν λάβουμε υπόψη την ελεγχόμενη σταυροδοσία που ακολουθείτο εκτεταμένα ως εκλογική στρατηγική από την ΕΔΑ της εποχής. Ως εκ τούτου, θα ήταν πολύ δύσκολο να εκλεγεί μια γυναίκα υποψήφια σε αντίθεση με την εκλογική βούληση του κόμματος. Τέλος, τα αποτελέσματα αυτά συμβαδίζουν με τη θεωρία που από νωρίς διέκρινε ότι τα αριστερόστροφα κόμματα τείνουν να είναι πιο ευνοϊκά στην πολιτική στρατολόγηση γυναικών και ότι η αριστερόστροφη ιδεολογία αποτελεί ένα ισχυρό προβλεπτικό παράγοντα για την εκλογή περισσότερων γυναικών παρά το ότι αυτή η τάση φθίνει με τον χρόνο, καθώς κόμματα από όλες τις πολιτικές οικογένειες εμφανίζουν σημαντική αύξηση όσον αφορά την εκλογή γυναικών στα κοινοβούλια

(Kittilson, M. C., 2006· Krook, M. L., 2010· Wängnerud, L., 2009). Σύμφωνα με τον Opello (2006) η διαφορά αυτή ανάμεσα στις παρατάξεις οφείλεται στην διαφορετική θέση των διαφορετικού τύπου κομμάτων σχετικά με τα γυναικεία δικαιώματα με τα σοσιαλιστικά κόμματα να επιδιώκουν την αλλαγή της θέσης της γυναίκας και τα συντηρητικά να τονίζουν τον παραδοσιακό ρόλο της.

Παρότι όμως, η Αριστερά αποτέλεσε σε σχέση με την Δεξιά και το Κέντρο έναν προοδευτικό φορέα προώθησης προγραμματικά (Λυμπεράτος 2015, σ. 26), και όπως προκύπτει από την παραπάνω ανάλυση, και υλοποίησης εν μέρει της πολιτικής ισότητας αντρών και γυναικών και της ενσωμάτωσης και αντιπροσώπευσης των τελευταίων στο εκλογικό σύστημα, ωστόσο η γυναικεία ψήφος της περιόδου φαίνεται να είχε αντίθετα -συντηρητικά- χαρακτηριστικά (Παντελίδου-Μαλούτα, 1989, 2007). Όπως παρουσιάζει και αναλύει ο Νικολακόπουλος (2001, σ. 209-211, 232-233), οι γυναίκες εκλογείς, από το 1956 και έπειτα που κατείχαν το εκλογικό δικαίωμα, εξέφρασαν μια έντονη συντηρητική εκλογική προτίμηση προς την Δεξιά και μεγαλύτερα ποσοστά αποχής από τους άνδρες ψηφοφόρους. Τα χαρακτηριστικά αυτά ταιριάζουν με τα γενικότερα αποτελέσματα της διεθνούς ακαδημαϊκής έρευνας για την γυναικεία ψήφο της περιόδου και ανατρέπονται σταδιακά στη μεταπολίτευση υπέρ προοδευτικότερων κομμάτων (gender gap) πάλι σε αναλογία -αν και με χρονική καθυστέρηση- με τη διεθνή εμπειρία (Παντελίδου-Μαλούτα, 2007, σ. 47-58, 1993, σ. 104-105). Η προαναφερόμενη διαφορά γυναικείας – αντρικής ψήφου προς το συντηρητικότερο καταγράφεται έντονα στα μεσαία και μεγάλα αστικά κέντρα όπου είναι πιο εύκολο και δυνατό, βάσει κοινωνικών δομών, να εκδηλωθεί διαφορετική προτίμηση εντός των οικογενειών και ανάμεσα στα αντρικά και γυναικεία μέλη αυτών (Νικολακόπουλος, 2001· Παντελίδου-Μαλούτα, 2007).

Ο συντηρητικός προσανατολισμός της γυναικείας συμπεριφοράς που καταγράφεται παραπάνω θα μπορούσε ίσως να ερμηνευθεί, τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό, ως αποτέλεσμα της έντονης επιρροής του θρησκευτικού παράγοντα στην κοινωνία η οποία αντανakλάται στους ιδιαιτέρως μεγάλους δείκτες συστηματικού εκκλησιασμού της εποχής, όπως επισημαίνονται από τους Γεωργιάδου και Νικολακόπουλο (2001). Παρότι λείπουν αναλυτικότερα στοιχεία για τους εκκλησιαζόμενους, οι ίδιοι συγγραφείς αναφέρονται στις έρευνες της περιόδου στη δυτική Ευρώπη που καταγράφουν μεγαλύτερα ποσοστά θρησκευτικότητας στις γυναίκες και σε όσους δεν εργάζονται, όπως πολλές γυναίκες στην Ελλάδα εκείνη την

εποχή, ενώ αξιοποιώντας περισσότερο υλικό για την μεταπολιτευτική περίοδο, επισημαίνουν αφενός τον μεγαλύτερο βαθμό εκκλησιασμού του γυναικείου φύλου, αφετέρου τη δεξιόστροφη ιδεολογική τοποθέτηση της πλειοψηφίας των εκκλησιαζόμενων. Αν υποτεθεί ότι αυτά τα χαρακτηριστικά είναι παρόντα ή και ακόμα πιο ισχυρά στην Ελλάδα στις δεκαετίες 1950-1960, τότε η εντονότερη θρησκευτική προσήλωση των γυναικών ενδέχεται να τις οδηγεί σε συντηρητικότερες εκλογικές επιλογές σε σύγκριση με τους άντρες εκλογείς. Η Παντελίδου-Μαλούτα (2007, σ. 47-48) αναφέρεται γενικότερα στους κοινωνικούς ρόλους και στα πρότυπα ζωής τα οποία όσο ακολουθούν το παραδοσιακό μοντέλο ενισχύουν την συντηρητικότερη πολιτική συμπεριφορά των γυναικών, ενώ όσο, κατά τη διάρκεια του χρόνου, αποκλίνουν από αυτό δημιουργείται η τάση εξομάλυνσης των διαφορών μεταξύ αντρικών και γυναικείων πολιτικών προτύπων. Αυτή η σύγκλιση τέλος, επέρχεται σε μεγαλύτερο βαθμό στο επίπεδο της ψήφου, με ορόσημο τις εκλογές του 1985, ενώ το χάσμα είχε ήδη σημαντικά αμβλυνθεί στις τελευταίες προδικτατορικές εκλογές του 1964, παρά στο επίπεδο των αντιλήψεων.

6. Επαγγελματική διάρθρωση αντιπροσώπων της Αριστεράς

6.1. Εισαγωγικά

Ένα πολιτικό ρεύμα και οι κομματικοί φορείς που το εκπροσωπούν, ιδιαίτερα αν διατηρούν έντονες ιδεολογικές και ταξικές αναφορές, είναι αναμενόμενο να αντανakλούν τον ιδιαίτερο αυτό χαρακτήρα και την φυσιогνωμία τους αυτή σε όλο το φάσμα της πολιτικής τους δραστηριοποίησης για να διατηρούν τη αξιοπιστία τους και να επιτελούν με αποτελεσματικότητα το ρόλο τους. Στην περίπτωση της Ελλάδας και της Αριστεράς την περίοδο εκείνη, την ώρα που οι πολιτικές συγκρούσεις λόγω του Εμφυλίου και εν γένει της ταραγμένης δεκαετίας του 40 ήταν σφοδρές και νωπός ακόμα ο Εμφύλιος διχασμός, ενώ οι συνέπειες της οικονομικής καταστροφής βάθαιναν την ταξική διαστρωμάτωση, είναι αναμενόμενο το στοιχείο αυτό να είναι ακόμα πιο έντονο. Αναφερθήκαμε άλλωστε αρκετά στο θεωρητικό σκέλος στην έννοια και την αξία της περιγραφικής αντιπροσώπευσης. Έτσι, η κοινοβουλευτική εκπροσώπηση, που είναι μια θεμελιώδης λειτουργία των κομμάτων στις κοινοβουλευτικές Δημοκρατίες, αναμένεται σε μια πρώτη φάση να καθρεπτίζει τον χαρακτήρα και τις κοινωνικές δυνάμεις που η Αριστερά επιδίωκε να εκφράσει την περίοδο εκείνη στο πολωμένο πολιτικό σκηνικό. Όμως, είναι γνωστό ότι η κοινοβουλευτική αντιπροσώπευση δεν μπορεί να είναι ένας μονοσήμαντος καθρέφτης των κοινωνικών εκπροσωπήσεων αλλά επηρεάζεται και από άλλα στοιχεία, όπως είναι οι ιστορικοί και θεσμικοί παράγοντες, η πολιτική κουλτούρα και η παράδοση μιας χώρας και οι περιορισμοί και ιδιαιτερότητες της λειτουργίας της αντιπροσώπευσης. Στην περίπτωση που εξετάζουμε, από την λεπτομερή επεξεργασία των δεδομένων και την ανάλυση που ακολουθεί, προκύπτει η αντανάκλαση όλων αυτών των στοιχείων σε διαφορετικό αλλά ευκρινές βαθμό στην κοινοβουλευτική σύνθεση της Αριστεράς. Έτσι, ο ταξικός χαρακτήρας συνδυάζεται με την παραδοσιακή ελληνική εκπροσώπηση και τις ιδιαιτερότητες της ιστορικά και με τα χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας αλλά και με τον αστικό χαρακτήρα των Δυτικών αντιπροσωπευτικών θεσμών. Η διάδραση των στοιχείων αυτών αποκτά καθαρότερη μορφή όταν εξετάζουμε την Αριστερά στις τρεις συνιστώσες της και βέβαια πάντα συγκρινόμενη με το σύνολο του πολιικού συστήματος.

6.2. Συνολικό κομματικό σύστημα

Εξετάζοντας το πολιτικό προσωπικό του κοινοβουλίου στο σύνολο του ήδη από τις εκλογές του 1946 έτσι όπως καταγράφεται στο μητρώο της Βουλής⁸ (Πίνακας 6.1) το πρώτο πράγμα που προκαλεί έντονη και άμεση εντύπωση είναι η καθολική, ακλόνητη και εντυπωσιακού μεγέθους κυριαρχία του δικηγορικού επαγγέλματος καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου. Μάλιστα, από συμπληρωματική δειγματοληπτική έρευνα εκτός μητρώου σε βιογραφικά Βουλευτών⁹ της εποχής προκύπτει ότι οι νομικές σπουδές ή το δικηγορικό επάγγελμα είναι παρόντα και σε Βουλευτές που δηλώνουν διαφορετικό επάγγελμα¹⁰. Η αδιαμφισβήτητη ηγεμονία συντηρείται παρά τη σταθερή αλλά μικρή πτώση της τάξεως του 5% σε απόλυτους όρους και 10% σε σχετικούς όρους από το συντριπτικό 51% του 1946. Αυτή η εικόνα αντικατοπτρίζει θεωρούμε σε ένα βαθμό την μακρόχρονη ιστορική παράδοση των νομικών σπουδών και του νομικού επαγγέλματος στην Ελλάδα, αλλά σε μικρότερο βαθμό και στο εξωτερικό, για την στελέχωση του κράτους και των πολιτικών θεσμών, παράδοση που ενισχύεται από τη μεγάλη παραγωγή απόφοιτων νομικής σε σχέση με τις ανάγκες της χώρας. Δευτερευόντως, διαφαίνεται η αστική ιστορική προέλευση και οικοδόμηση της Δυτικής αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας και ο αντίστοιχος χαρακτήρας των κοινοβουλευτικών θεσμών της, ο οποίος ευνοεί την ανάδειξη εκπροσώπων προερχόμενων από παραδοσιακά επαγγέλματα των αστικών κέντρων με μεγάλη αναγνώριση και αυξημένο κύρος. Το τελευταίο, εξηγεί επίσης την σταθερή αν και με πολύ μικρότερα νούμερα και διαρκώς μειούμενη παρουσία των ιατρών (κάθε είδους) στην δεύτερη θέση σε όλη την περίοδο. Οι ιατροί βέβαια χάνουν το ένα τρίτο της ποσοστιαίας δύναμης τους (5% σε απόλυτους όρους) από το ιστορικό υψηλό τους την πρώτη κοινοβουλευτική περίοδο.

Σύμφωνα με τους Sotiropoulos και Bourikos (2002), σχετικά με τις κυβερνητικές ελίτ, η κυριαρχία των δικηγόρων μπορεί να αποδοθεί στη μορφή του ελληνικού κράτους το οποίο χαρακτηρίζεται ως πελατειακό, υπερ-συγκεντρωτικό και

⁸ Στο παράρτημα παρέχονται εξηγήσεις και πίνακες σχετικά με την επεξεργασία των συγκεντρωτικών πινάκων του Μητρώου και τις συνενώσεις επιμέρους επαγγελματικών κατηγοριών που έγιναν για την καλύτερη αναλυτική ερμηνεία)

⁹ Σχετικές μονογραφίες που αφορούν την στελέχωση των πολιτικών αξιωμάτων -νομοθετικών και εκτελεστικών και βιογραφικά στοιχεία πολιτικών είναι οι ακόλουθες: Διγκαβές, 1977· Κούκουνας, 1999· Παπαδάκη, 1978· Προβατάς, 1980.

¹⁰ Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί ο γνωστός πολιτικός και Δήμαρχος της Αθήνας Κώστας Κοτζιάς, ο οποίος παρότι σπούδασε νομικά και εργάστηκε στο χώρο της δικηγορίας κάποιο διάστημα, μετέπειτα άνοιξε διαφημιστική εταιρία με αποτέλεσμα στη μεταπολεμική κοινοβουλευτική του θητεία να δηλώνεται ως διαφημιστής στο Μητρώο της Βουλής (Κούκουνας, 1999) .

νομικίστικο (legalistic) και το οποίο αρχίζει να μετασχηματίζεται μόλις πρόσφατα απαιτώντας ένα πιο μοντέρνο τύπο πολιτικού. Ίσως, ο πελατειακός χαρακτήρας του κράτους που επιφέρει μια δημόσια διοίκηση αδύναμη και ανεπαρκή να υποστηρίξει το τεχνικό σκέλος των κυβερνητικών/υπουργικών λειτουργιών, οδηγεί σε μεγάλο βαθμό επίσης στη ανάγκη για περισσότερους συμβούλους και Βουλευτές με νομική τεχνογνωσία κατάλληλη, ώστε να υποβοηθήσουν το νομοπαρασκευαστικό έργο και την γραφειοκρατικοποίηση του κράτους.

Στο κοινοβουλευτικό επίπεδο η κυριαρχία των δικηγόρων ταιριάζει εξάλλου με την τυπολογία των νομοθετικών σωμάτων που χρησιμοποιούν οι Cotta και Best (2000) για μια περίοδο που χαρακτηρίζεται από χαμηλό επίπεδο δημοκρατικοποίησης του πολιτικού καθεστώτος και υψηλό επαγγελματοποίησης του κοινοβουλευτικού έργου καλώντας τον πολιτικό αντιπρόσωπο με το κυρίαρχο προφίλ της κατηγορίας αυτής ως “free political entrepreneur”. Σε αυτή τη μεταβατική περίοδο προς τη πλήρη επαγγελματοποίηση της πολιτικής επικρατούν παραδοσιακά επαγγέλματα με προεξάρχον αυτό του δικηγόρου. Πράγματι, όπως αποδεικνύεται από την ανάλυση της επαγγελματικής σύνθεσης μετέπειτα κοινοβουλευτικών περιόδων, όπου αυτή η κυριαρχία δεν υφίσταται, π.χ. την πιο πρόσφατη περίοδο 1996-2015 (Κουντούρη, 2016), η περίοδος 1946-1967 έχει μεταβατικά χαρακτηριστικά, γεγονός που άλλωστε διαφαίνεται από την εξασθένηση της κυριαρχίας των τριών πρώτων επαγγελματικών κατηγοριών ήδη καθ’ όλη τη κοινοβουλευτική πορεία της ίδιας περιόδου. Τέλος οι Cotta και Verzichelli (2007) ισχυρίζονται ότι το δικηγορικό επάγγελμα ευνοείται στην αντιπροσώπευση σε περιόδους με αδύναμη κομματική οργάνωση και όταν η πολιτική με το να αποτελεί εργασία παρτ-ταϊμ δίνει στους Βουλευτές την ευκαιρία να εκμεταλλευτούν την ευελιξία του εργασιακού τους προγράμματος σε σχέση με άλλα επαγγέλματα.

Η τρίτη θέση που καταλαμβάνουν μέχρι τις εκλογές του 1958 οι παντός κλάδου και βαθμού στρατιωτικοί έρχεται σε αντίθεση αρχικά με τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές κοινοβουλευτικές ελίτ στις οποίες η παρουσία τους φθίνει δραματικά κατά τη διάρκεια του 20ου αιώνα (Cotta και Tavares de Almeida, 2007). Ωστόσο, η συνεχής και σταδιακή πτώση της παρουσίας τους και στην Ελλάδα στη διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου περιορίζει αυτή την απόκλιση. Η ισχυρή εκπροσώπησή τους αυτή εκφράζει ξεκάθαρα τη σύνδεση του πολιτικού συστήματος με το παρελθόν και την επιβίωση της παράδοσης του μεσοπολέμου όσον αφορά την έντονη ανάμειξη των

στρατιωτικών με την πολιτική, παράδοση που θεμελιώθηκε στις πολλαπλές πολεμικές συγκρούσεις του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα, στις εμφύλιες αντιπαραθέσεις καθώς και στην ανάδειξη και διαρκή ενίσχυση της συνήθειάς τους να παρεμβαίνουν δυναμικά στην πολιτική μέσω πραξικοπημάτων. Οι πολυάριθμες πολεμικές αναμετρήσεις της περιόδου μέχρι το 1949, που αναδεικνύουν τους στρατιωτικούς και ειδικά την ανώτερη στρατιωτική ηγεσία ως πρωταγωνιστές, έχουν και ως παρεπόμενο αποτέλεσμα, πολλές φορές, την αύξηση του κύρους και της αναγνωρισιμότητάς τους στην κοινωνία, τα οποία μετατρέπουν εύκολα σε ψήφους. Έτσι, έχουμε δύο πρώην ηγέτες του στρατεύματος (Παπάγος-Πλαστήρας) να είναι οι αρχηγοί των σημαντικότερων και αντίπαλων πολιτικών σχηματισμών και διαδοχικοί πρωθυπουργοί μέχρι το 1956 που εκλείπουν από τη ζωή. Η κοινοβουλευτική αυτή κατάσταση παρουσιάζει ομοιότητες με μια άλλη χώρα σε δημοκρατική μετάβαση, τη μετασοβιετική Ρωσία, όπου το υψηλό κύρος των στρατιωτικών στην κοινωνία μετατρέπεται σε σημαντικά μεγέθη εκλογής τους στα Ρωσικά αντιπροσωπευτικά σώματα της νεότευκτης Δημοκρατίας (Semenova, 2011). Πάντως, η απώλεια, μέχρι το τέλος της υπό εξέταση περιόδου, του μισού της δύναμής τους και της τρίτης θέσης το 1958, ακόμα και της τέταρτης το 1963, αναδεικνύει τον σταδιακό εκμοντερνισμό της πολιτικής αντιπροσώπευσης και τη φθίνουσα επιβίωση της παράδοσης του μεσοπολέμου.

Τον κεντρικό ρόλο τους στο πολιτικοοικονομικό μεταπολεμικό καθεστώς, καθώς και την διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας και επιχειρηματικότητας εκφράζει εξάλλου η θέση στο κοινοβούλιο των εμπορών, βιομηχάνων και εφοπλιστών, η οποία είναι ιδιαίτερα ενισχυμένη σε σχέση με την αναλογία τους στον πληθυσμό και μεγεθύνεται αξιοπρόσεκτα ανά περιόδους φτάνοντας τρεις φορές στην τέταρτη θέση.

Από την άλλη, αν και οι αγρότες αποτελούν την ραχοκοκαλιά της ελληνικής κοινωνίας και της παραγωγής της περιόδου και έχουν προνομιακή πρόσβαση στις έδρες του κοινοβουλίου λόγω της χρήσης στις περισσότερες εκλογές της απογραφής του 40 για την κατανομή των εδρών, εντούτοις, σαφώς υποεκπροσωπούνται σε σχέση με το βάρος τους πληθυσμιακά και όσον αφορά την παραγωγική δομή της χώρας, παρότι καταγράφουν αξιόλογα ποσοστά και αρκετά ενισχυμένα από το 1952 και μετά (εκτός του 1956). Βέβαια, ο αγροτικός κόσμος ενισχύεται αντιπροσωπευτικά και από την ύπαρξη αρκετών γεωπόνων, οι οποίοι όμως καταγράφονται στη κατηγορία των

επαγγελματιών ανώτερης/τατης εκπαίδευσης, αλλά και καπνεργατών που εντάσσονται προφανώς στα διάφορα επαγγέλματα. Φαίνεται όμως ότι δεν αποτελούν ένα από τα δυναμικά κομμάτια του πληθυσμού, ενώ τα πελατειακά δίκτυα και η δυσχερής από το πολιτικό καθεστώς πρόσβαση της Αριστεράς στην επαρχία, και ειδικά στις αγροτικές περιοχές, στερεί από τον αγροτικό κόσμο μεγαλύτερη εκπροσώπηση. Το τελευταίο φανερώνεται έκδηλα από την ανάλυση των τεσσάρων τελευταίων εκλογικών αναμετρήσεων. Η χρονιά που ο αγροτικός κόσμος καταγράφει το μέγιστο και σημαντικά μεγαλύτερο από τις προηγούμενες επιδόσεις του αποτέλεσμα, ξεπερνώντας για πρώτη και τελευταία φορά το 6% (6.86%) είναι και η χρονιά που η Αριστερά επιτυγχάνει την μεγαλύτερη εκλογική και κοινοβουλευτική παρουσία της, σημαντικά μεγαλύτερη από τη δεύτερη επίδοσή της. Είναι στις εκλογές του 1958 όπου η Αριστερά εκλέγει συνολικά 9(6/60+3/21) αγρότες Βουλευτές οι οποίοι καταλαμβάνουν το 11,1% της κοινοβουλευτικής της δύναμης εκείνη την περίοδο και 14% στους συνεργαζόμενους (10% στην ΕΔΑ), ποσοστό σημαντικά υψηλότερο από το 6,86% που παίρνει στο σύνολο. Πράγματι, η εικόνα γίνεται πιο ξεκάθαρη στις επόμενες εκλογές του 1961 όπου η Αριστερά καταποντίζεται ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές λόγω της αυξημένης πολιτικής βίας και κρατικών αυθαιρεσιών. Τότε, το ποσοστό των αγροτών πέφτει κατά 2,34% καταγράφοντας το μικρότερο ποσοστό των τελευταίων τεσσάρων εκλογικών αναμετρήσεων για να επανακάμψει ύστερα μερικώς με την εκλογή ενός επιπλέον αγρότη Βουλευτή από την Αριστερά. Συνολικά οι αγρότες είναι μόλις η έβδομη επαγγελματική δύναμη στο κοινοβούλιο κατά μέσο όρο την περίοδο 1946-1967. Η εκπροσώπηση τους φαίνεται να είναι μικρότερη σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες την ίδια περίοδο παρά τα έντονα ακόμα αγροτικά χαρακτηριστικά της χώρας με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο ανάμεσα σε 8 χώρες να είναι 14,3% το 1957 σύμφωνα με τον Pilotti (2019).

Οι δημοσιογράφοι από την άλλη κατατάσσονται συνολικά κατά μέσο όρο στην πέμπτη θέση ενισχύοντας τη θέση τους διαχρονικά και αρκετά σημαντικά στις δύο τελευταίες εκλογικές αναμετρήσεις. Αναδεικνύεται δίχως άλλο ο σημαντικός πολιτικός ρόλος που διαδραματίζουν στο πολιτικό σύστημα μέσω του ελέγχου σε μεγάλο βαθμό της πολιτικής πληροφόρησης και επικοινωνίας με τα έντυπα μέσα κυρίως. Μολοταύτα, το πιο δυναμικό επαγγελματικό κομμάτι του κοινοβουλίου την εξεταζόμενη περίοδο καθίσταται τα επαγγέλματα υψηλής μόρφωσης, μη συμπεριλαμβανομένων των πιο παραδοσιακών επαγγελμάτων των γιατρών και των

δικηγόρων. Η εικόνα αυτή αντικατοπτρίζει την γρήγορη ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής οικονομίας, καθώς και τον όλο και πιο αυξημένο ρόλο και θέση που διαδραματίζουν τα ανερχόμενα μεσαία στρώματα, και δη τα πιο μορφωμένα, στην κοινωνία, είτε πρόκειται για την οικονομία είτε για την πολιτική, καθιστώντας τα το πιο δυναμικό και ανερχόμενο κομμάτι αυτής. Πράγματι, παρότι τοποθετούνται διαχρονικά στην τέταρτη θέση, ωστόσο, ξεκινώντας λίγο κάτω από το 3% καταφέρνουν να φτάσουν ακόμα και σε διψήφια νούμερα στο 10,3%, εξοβελίζοντας στις τρεις τελευταίες εκλογικές περιόδους το παραδοσιακό επάγγελμα των στρατιωτικών, ενώ αν υπολογιστεί μαζί και το επάγγελμα του καθηγητή πανεπιστημίου, τότε τους ισοφαρίζουν και τους ξεπερνάνε ήδη από το 1956. Έρχονται τελικά να καταλάβουν τη δεύτερη θέση στις δύο τελευταίες εκλογές περνώντας μπροστά από τους γιατρούς. Μιλάμε για επαγγέλματα όπως οικονομολόγοι, μηχανολόγοι, τραπεζίκοι, χημικοί, φαρμακοποιοί, αρχιτέκτονες κ.α..

Όπως επισημαίνει ο Deutsch (1971, σ. 392) η κοινωνική κινητικότητα επιφέρει πιέσεις ως προς τον μετασχηματισμό των πολιτικών ελίτ και ειδικά σε σχέση με την διεύρυνση και μετασχηματισμό της στρατολόγησής τους. Εντάσσοντας σε αυτή τη βάση τα αποτελέσματα της έρευνάς του ο Koutsoukis (1978) σημειώνει ότι οι μοντέρνες χώρες όπως η Ελλάδα, καθώς ένα σημαντικό μέρος της παραγωγής μεταφέρεται από τον αγροτικό στον βιομηχανικό τομέα τείνουν να εμφανίζουν μια σταδιακά μεταβαλλόμενη πολιτική ελίτ, με τους προερχόμενους από τα αγροτικά και γενικά επαγγέλματα να αντικαθίστανται από αστούς επαγγελματίες και εξειδικευμένους τεχνοκράτες. Έτσι, η Ελλάδα της εποχής βρίσκεται στη φάση μιας σύγκρουσης μεταξύ παράδοσης και νεωτερικότητας. Παρόλα αυτά, ο Koutsoukis καταλήγει ότι οι κυβερνητικές ελίτ στην περίπτωση της Ελλάδας αντιστέκονταν στην αλλαγή των μοτίβων στρατολόγησής τους υπό την επίδραση των κοινωνικοοικονομικών αλλαγών, με αποτέλεσμα να υπάρχει μια χρονική καθυστέρηση μεταξύ των τελευταίων και του μετασχηματισμού των κυβερνητικών ελίτ. Στην περίπτωση των κοινοβουλευτικών ελίτ που εξετάζουμε εδώ παρατηρούμε ότι αυτός ο μετασχηματισμός είναι ταχύτερος λόγω της στενότερης αλληλεπίδρασης αυτού του είδους ελίτ με την κοινωνία, η οποία προκύπτει με την άμεση εκλογή των Βουλευτών από τους ψηφοφόρους, έστω και μετά το φιλτράρισμα των υποψηφίων από τους κομματικούς μηχανισμούς. Όμως, η αντίσταση και η ανθεκτικότητα των παραδοσιακών ελίτ συνεχίζει να υφίσταται, έστω και σε μικρότερο βαθμό.

Οι δημόσιοι υπάλληλοι από την πλευρά τους καταγράφουν μια εμφανή αλλά όχι αξιοπρόσεκτη παρουσία. Η Ελλάδα στην περίπτωση των δημοσίων υπαλλήλων φαίνεται να παρουσιάζει μεγάλη απόκλιση προς τα κάτω σε σχέση με τα δεδομένα σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες την ίδια περίοδο. Σύμφωνα με τον Pilotti (2019) το 1957 ο μέσος όρος οχτώ ευρωπαϊκών χωρών όσον αφορά τους Βουλευτές με επαγγελματικό υπόβαθρο υπαλλήλου δημοσίου ήταν 29,1%, ενώ σύμφωνα με τους Cotta και Tavares de Almeida (2007) αυτός ο αριθμός δεν έπεσε ποτέ κάτω από το 25%. Οι Cotta και Best (2000) σημειώνουν ότι είναι αναμενόμενο όταν η πολιτική έχει να κάνει πρωτίστως με την δημόσια διαχείριση της κοινωνίας ο δημόσιος τομέας να είναι προνομιακός χώρος πολιτικής στρατολόγησης και υποστηρίζουν ότι η άνοδος αυτής της επαγγελματικής κατηγορίας στην πολιτική αντιπροσώπευση σχετίζεται με την άνοδο του κράτους πρόνοιας και της γενικής κρατικής παρέμβασης στις οικονομίες των ευρωπαϊκών χωρών. Σε αυτό το πλαίσιο κάποιος θα μπορούσε να ερμηνεύσει την ελληνική περίπτωση υποεκπροσώπησης των δημοσίων υπαλλήλων ως έκφραση ενός αδύναμου δημόσιου τομέα στην ελληνική κοινωνία της περιόδου τόσο ποσοτικά, όσο και ποιοτικά με αντίστοιχο περιορισμένο ρόλο του ως κράτους πρόνοιας σε σύγκριση με τις δυτικές ευρωπαϊκές χώρες το ίδιο διάστημα. Ποσοτικά, οι δημοσιονομικοί περιορισμοί, καθώς και η οικονομική στρατηγική κατεύθυνσης των διαθέσιμων πόρων προς τις επενδύσεις και την ανάπτυξη δεν άφησαν περιθώρια οικοδόμησης ενός επαρκούς κράτους πρόνοιας. Όσον αφορά την ποιότητα των δημοσίων υπαλλήλων, οι πελατειακοί διορισμοί είναι φυσικό να φέρουν ως αποτέλεσμα το χαμηλό γενικό επίπεδο τους και την ευαλωτότητα / εξάρτησή τους από τον πολιτικό προστάτη, ενώ παράλληλα εξέλειπαν και θεσμοί τεχνοκρατικής κατάρτισης και αναβάθμισης τους παρόμοιοι με άλλες χώρες, όπως είναι μια εθνική σχολή Δημόσιας Διοίκησης.

Τέλος, ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία που συνάγεται από την εξέταση της κοινοβουλευτικής σύνθεσης των Βουλευτών της εποχής είναι η αξιοσημείωτη υποεκπροσώπηση των λαϊκών στρωμάτων και στην πόλη εκτός του αγροτικού κόσμου. Πραγματικά, η εκπροσώπηση των ιδιωτικών υπαλλήλων είναι σχεδόν μηδενική –υπολογίζεται στο 1,26% κατά μέσο όρο–, ενώ τα εργατικά επαγγέλματα βρίσκονται μέσα στην κατηγορία των διαφόρων επαγγελμάτων, δείγμα της πολύ μικρής συμμετοχής τους, με το σύνολο των διαφόρων επαγγελμάτων να καταγράφει κατά μέσο όρο 4,54% της κοινοβουλευτικής εκπροσώπησης. Αυτά τα στρώματα είναι

που επιδιώκει να εκφράσει σε μεγάλο βαθμό κοινοβουλευτικά, εκτός από προγραμματικά, η Αριστερά και το κατορθώνει αρκετά επιτυχημένα, όπως θα αναλύσουμε παρακάτω.

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ 1946-1967													
Θέσεις επαγγελματιών ανά περίοδο εκτός της κατηγορίας διαφόρων επαγγελματιών:									1η θέση	2η θέση	3η θέση	4η θέση	5η θέση
Εκλογική Περίοδος	Σύνολο Βουλευτών	Δικηγόροι	Ιατροί	Αξωματικοί (όλα τα σώματα)	Δημοσιογράφοι	Αγρότες	Δημόσιοι Υπάλληλοι	Έμποροι, Βιομήχανοι, Εφοπλιστές	Ιδιωτικοί Υπάλληλοι	Καθηγητές Ανώτατης Εκπαίδευσης	Επαγγελματίες Ανώτατης Εκπαίδευσης + Τραπεζικοί, Οικονομολόγοι	Πολιτευτές	Διάφορα Επαγγέλματα
1946	376	51,06%	15,69%	7,71%	2,39%	3,19%	2,66%	6,91%	0,80%	1,06%	2,93%	0,80%	4,79%
1950	263	50,19%	12,17%	10,65%	4,18%	2,66%	3,04%	2,66%	0,76%	1,14%	5,32%	2,28%	4,94%
1951	271	47,97%	15,50%	10,70%	4,43%	2,21%	2,95%	4,80%	0,37%	1,48%	5,17%	1,11%	3,32%
1952	314	43,95%	15,29%	10,51%	3,50%	4,46%	2,55%	7,96%	1,59%	1,59%	4,46%	0,64%	3,50%
1956	308	50,00%	13,96%	6,82%	5,19%	3,25%	4,22%	3,57%	0,97%	1,30%	5,52%	0,32%	4,87%
1958	306	44,77%	11,76%	7,19%	4,90%	6,86%	5,23%	2,61%	2,61%	1,63%	5,88%	0,98%	5,56%
1961	310	48,71%	13,55%	5,16%	4,84%	4,52%	2,58%	5,16%	0,97%	2,26%	7,10%	0,32%	4,84%
1963	301	44,52%	11,96%	5,32%	7,31%	4,98%	5,32%	3,65%	1,66%	1,99%	10,30%	0,33%	2,66%
1964	315	45,71%	10,48%	6,67%	6,03%	5,08%	3,81%	3,17%	1,59%	2,22%	8,89%	0,00%	6,35%
Μέσος όρος	307	47,43%	13,37%	7,86%	4,75%	4,13%	3,60%	4,50%	1,26%	1,63%	6,17%	0,75%	4,54%

Πίνακας 6.1 Ποσοστιαία επαγγελματική διάρθρωση ελληνικού κοινοβουλίου και κατάταξη κάθε επαγγελματικής κατηγορίας ανά κοινοβουλευτική περίοδο 1946-1967 (προσωπική επεξεργασία βάσει του συγκεντρωτικού πίνακα Βουλευτών στο Μητρώο Γερουσιαστών και Βουλευτών 1929-1974, Βουλή 1977, σ. 240-241)

Συμπερασματικά, το πολιτικό σύστημα εκσυγχρονίζεται σταδιακά παρακολουθώντας τον οικονομικό εκσυγχρονισμό και την οικονομική ανάπτυξη, περιορίζοντας σταδιακά την πολύ μεγάλη ισχύ των παραδοσιακών επαγγελμάτων (σε μικρότερο βαθμό των δικηγόρων και σε μεγαλύτερο των γιατρών και ακόμη περισσότερο των στρατιωτικών) προς όφελος των πιο σύγχρονων και δυναμικότερων επαγγελμάτων της ανερχόμενης, μορφωμένης μεσαίας τάξης. Την ίδια ώρα παραμένουν σταθερά καθλωμένα σε χαμηλά ποσοστά και υποεκπροσωπούνται τα

πολυπληθέστερα, ευρεία λαϊκά στρώματα των συνήθως πιο ευάλωτων και λιγότερο μορφωμένων μελών του πληθυσμού, δηλαδή των μισθοσυντήρητων του ιδιωτικού τομέα (εργατών - υπαλλήλων) και των αγροτών.

6.3. Η Αριστερά και οι συνιστώσες της

Όπως γράψαμε παραπάνω, η σύνθεση ενός κοινοβουλίου μπορεί να αντανακλά ή να επηρεάζεται από διάφορους συνεπιδρώντες παράγοντες, όπως είναι η ταξική και η ιδεολογική αναφορά, η πολιτική και ιστορική παράδοση και ο αστικός χαρακτήρας του πολιτικού συστήματος. Διασπώντας την Αριστερά στις τρεις βασικές συνιστώσες της για να την αναλύσουμε σε μεγαλύτερο βάθος, διακρίνουμε κάποια από αυτά τα στοιχεία όπως μπορεί να συνδιαμορφώνουν την κοινοβουλευτική παρουσία της. Παρόλο, που εκτός από την ΕΔΑ η οποία παρουσιάζει συνολικά 92 διαφορετικούς Βουλευτές, οι δύο άλλες συνιστώσες, δηλαδή η Δημοκρατική Παράταξις με 20 Βουλευτές και οι Ανεξάρτητοι συνεργαζόμενοι με 28, διαθέτουν ένα πολύ μικρό δείγμα που είναι επισφαλές για να εξαχθούν οριστικά και ασφαλή συμπεράσματα, ωστόσο μια προσεκτικότερη ανάλυση μπορεί να αναδείξει μια χρήσιμη εικόνα¹¹ (Πίνακας 6.2).

Συγκεκριμένα η ΔΠ μπορεί να κατάγεται ως πολιτικός σχηματισμός από το ΕΑΜ και την Εαμική αντιστασιακή παράδοση, παρότι τα κόμματα που το αποτελούν δεν ακολούθησαν το ΚΚΕ στον εμφύλιο, όμως τα εφτά δέκατα της κοινοβουλευτικής του παρουσίας (35%) προέρχονται από πρώην Βενιζελικούς Βουλευτές που ριζοσπαστικοποιήθηκαν περαιτέρω τη δεκαετία 1936-1946 χωρίς να λαμβάνουμε υπόψη την τυχόν μεσοπολεμική πορεία των υπόλοιπων Βουλευτών. Έτσι, σχεδόν το μισό της κοινοβουλευτικής της ομάδας (45%) το 1950 είναι δικηγόροι και το 20% στρατιωτικοί. Αν προσθέσουμε και τους δύο πολιτευτές (10%) έχουμε τα τρία τέταρτα (75%) της κοινοβουλευτικής της σύνθεσης, η οποία μάλλον αντανακλά μια συντηρητική παράδοση πολιτικής αντιπροσώπευσης του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα με αναφορές στο μεσοπόλεμο.

Από την άλλη η ΕΔΑ, ως κύρια συνιστώσα της Αριστεράς, που βρίσκεται πιο κοντά στο ΚΚΕ και είναι κοντινότερος εκφραστής της Εαμικής παράδοσης ή ακόμα και της πλευράς που πολέμησε και ηττήθηκε στον εμφύλιο, παρουσιάζει στοιχεία

¹¹ Για την κωδικοποίηση των επαγγελματιών για την Αριστερά στις σχετικές κατηγορίες όσον αφορά την παρούσα ενότητα παρέχονται διευκρινήσεις στο Παράρτημα.

εντονότερης και καθαρότερης ταξικής εκπροσώπησης. Μπορεί τα δύο επαγγέλματα που εκπροσωπούνται περισσότερο να αφορούν και σε αυτή την περίπτωση δικηγόρους και γιατρούς, αλλά αφενός μεν το ποσοστό των πρώτων είναι μακράν το χαμηλότερο που παρατηρείται όπως και το άθροισμα των δύο και αφετέρου η εκπροσώπηση των λαϊκότερων στρωμάτων είναι η υψηλότερη που καταγράφεται όσον αφορά τους αγρότες και τους μισθωτούς του ιδιωτικού τομέα (ιδιωτικούς υπαλλήλους + εργάτες). Η εκπροσώπηση των τριών αυτών κατηγοριών ανέρχεται στο ένα τέταρτο (25%) του συνόλου των Βουλευτών της ΕΔΑ έναντι 17,85% για τους ανεξάρτητους συνεργαζόμενους με αυτήν. Για τις δύο τελευταίες κατηγορίες το ποσοστό ανέρχεται σε 16,4% έναντι 7,14% αντίστοιχα. Λόγω του πολύ μεγαλύτερου αριθμού Βουλευτών της ΕΔΑ (92 έναντι 28), η συνολική εκπροσώπηση των τριών αυτών λαϊκών στρωμάτων από την ΕΔΑ μαζί με τους συνεργαζόμενους κινείται στα ίδια επίπεδα και συγκεκριμένα στο 24,3% των εκατόν δεκαεννιά Βουλευτών. Η ΕΔΑ εκπροσωπεί στην τρίτη θέση τους ιδιωτικούς υπαλλήλους με 11,96% και στην τέταρτη τους δημοσιογράφους με 10,87% , ενώ έρχεται πίσω από τους ανεξάρτητους, (8,70% αντί 10,71%) στην αγροτική εκπροσώπηση, με τους τελευταίους να εκλέγουν και πρώην κεντροαριστερό Βουλευτή, και στην εργατική (5,14% αντί 7,43%) κυρίως λόγω μικρού δείγματος. Γενικά, οι ανεξάρτητοι αν και το δείγμα δεν είναι επαρκές, εκπροσωπώντας στη δεύτερη θέση με 10,71% αγρότες, εκπαιδευτικούς και διάφορα επαγγέλματα (κυρίως συνταξιούχους) και με 7,14% εμπόρους, ακόμα και δικαστικούς (δημοσίους υπαλλήλους), φαίνεται να έχουν μια λιγότερο ταξικά φορτισμένη Κεντροαριστερή κοινοβουλευτική εκπροσώπηση σε σχέση με την ΕΔΑ.

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΚΠΡΟΣΩΠΗΣΗ ΑΝΑ ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ									
Θέσεις επαγγελμάτων σε κάθε πολιτική υποκατηγορία:						1η θέση	2η θέση	3η θέση	4η θέση
Κατηγοριοποίηση πίνακα στο γενικό σύνολο: από το μεγαλύτερο προς το μικρότερο									
Κόμμα	Σύνολο Βουλευτών	Δικηγόροι	Ιατροί	Δημοσιογράφοι	Αγρότες	Ιδιωτικοί Υπάλληλοι	Αξιοματικοί (όλα τα σώματα)	Εργάτες - Τεχνίτες - Επαγγέλματα χαμηλών τυπικών προσόντων	Επαγγελματίες Ανώτατης Εκπαίδευσης + Οικονομολόγοι, Τραπεζίτες
Δημοκρατική Παράταξις	20	45,00%	5,00%	5,00%	0,00%	0,00%	20,00%	5,00%	0,00%
ΕΔΑ	92	20,65%	16,30%	10,87%	8,70%	11,96%	7,61%	5,43%	6,52%

Συνεργαζόμενοι ΕΔΑ	28	35,71%	7,14%	0,00%	10,71%	0,00%	0,00%	7,14%	3,57%
ΕΔΑ + Συνεργαζόμενοι	119	24,37%	14,29%	8,40%	9,24%	9,24%	5,88%	5,88%	5,88%
Σύνολο (εκτός ΕΔΑ)	46	39,13%	4,35%	2,17%	6,52%	0,00%	8,70%	6,52%	2,17%
Γενικό Σύνολο	136	27,21%	12,50%	8,09%	8,09%	8,09%	7,35%	5,88%	5,15%
συνέχεια πίνακα από κάτω									
Κόμμα	Σύνολο Βουλευτών	Εκπαιδευτικοί	Διάφορα Επαγγέλματα	Καθηγητές Ανώτατης Εκπαίδευσης	Πολιτευτές	Έμποροι, Βιομήχανοι, Εφοπλιστές	Δημόσιοι Υπάλληλοι	Σύνολο	
Δημοκρατική Παράταξις	20	0,00%	0,00%	5,00%	10,00%	0,00%	5,00%	100%	
ΕΔΑ	92	5,43%	3,26%	2,17%	0,00%	1,09%	0,00%	100%	
Συνεργαζόμενοι ΕΔΑ	28	10,71%	10,71%	0,00%	3,57%	7,14%	3,57%	100%	
ΕΔΑ + Συνεργαζόμενοι	119	5,88%	5,04%	1,68%	0,84%	2,52%	0,84%	100%	
Σύνολο (εκτός ΕΔΑ)	46	6,52%	6,52%	2,17%	6,52%	4,35%	4,35%	100%	
Γενικό Σύνολο	136	5,15%	4,41%	2,21%	2,21%	2,21%	1,47%	100%	

Πίνακας 6.2 Ποσοστιαία επαγγελματική κοινοβουλευτική εκπροσώπηση για κάθε συνιστώσα της Αριστεράς και ως σύνολο (προσωπική επεξεργασία βάσει των ατομικών εγγραφών Βουλευτών στο Μητρώο Γερουσιαστών και Βουλευτών 1929-1974, Βουλή 1977)

6.4. Η Αριστερά και το συνολικό κομματικό σύστημα

Για να μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα για την διαφορετικότητα η μη που παρουσιάζει η φυσιογνωμία της πολιτικής αντιπροσώπευσης της Αριστεράς σε κοινοβουλευτικό επίπεδο κατά την εξεταζόμενη περίοδο είναι απαραίτητη η σύγκρισή της με την κοινοβουλευτική εκπροσώπηση στο συνολικό επίπεδο της Βουλής, η οποία περιλαμβάνει όλες τις κοινοβουλευτικές παρατάξεις (Πίνακας 6.3). Η σύγκριση αυτή στην οποία προχωράμε ενέχει ορισμένα μεθοδολογικά προβλήματα τα οποία συζητούνται επαρκώς στο Παράρτημα μαζί με τον τρόπο επεξεργασίας των στοιχείων. Παρά όμως τις οριακές αλλοιώσεις που μπορεί να προκύπτουν σε κάποια συγκρίσιμα στοιχεία, η γενική εικόνα που παρουσιάζεται κατόπιν είναι αξιόπιστη.

Όπως υπογραμμίσθηκε προηγουμένως, η Δημοκρατική Παράταξις (ΔΠ) έχοντας στην κοινοβουλευτική της ομάδα πολλούς Βουλευτές από την μεσοπολεμική Βενιζελική παράταξη, ενώ κάποιοι από τους Βουλευτές της εντάσσονται αργότερα στα κόμματα του Κέντρου και της Κεντροαριστεράς, δίνει την εικόνα ως προς την επαγγελματική σύνθεση των Βουλευτών της ενός παραδοσιακού κόμματος όπως τα

υπόλοιπα. Πραγματικά, συγκρίνοντάς την με ολόκληρο το κοινοβούλιο του 1950 αντικρίζουμε μια κατά πολύ μεγάλο βαθμό ταυτόσημη εικόνα παρά το μικρό μέγεθος του δείγματος. Έτσι η ΔΠ βασίζει σχεδόν το μισό της δύναμής της στους δικηγόρους όπως και το υπόλοιπο πολιτικό σύστημα. Επίσης, στους δημοσιογράφους, στα διάφορα επαγγέλματα και στους δημοσίους υπαλλήλους εμφανίζει λίγο ως πολύ παρόμοια ποσοστά. Εκεί που διαφοροποιείται αρκετά είναι σε όσους δηλώνουν πολιτευτές ως επάγγελμα με 10% έναντι 2,3%. Επιπλέον, έντονη διαφορά μπορεί να εμφανίζεται στους γιατρούς, όπου το κοινοβούλιο έχει υπερδιπλάσια ποσοστά, 12,7% έναντι 5% και στους στρατιωτικούς όπου η ΔΠ διαθέτει διπλάσια ποσοστιαία δύναμη, 20% αντί 10,6%, εντούτοις, αν προσθέσουμε τα ποσοστά των τριών πιο δημοφιλών επαγγελμάτων του πολιτικού συστήματος (δικηγόροι, γιατροί, στρατιωτικοί), τότε βλέπουμε και πάλι μια μεγάλη ομοιότητα μεταξύ των δύο συγκρινόμενων αντικειμένων. Και τα δύο κινούνται στο 70% της κοινοβουλευτικής τους σύνθεσης σχετικά με τα τρία δημοφιλέστερα επαγγέλματα (70% η ΔΠ έναντι 73%).

Αν δούμε όμως, την υπόλοιπη Αριστερά όπως διαμορφώνεται από το 1951 και έπειτα σε σύγκριση με το σύνολο του πολιτικού συστήματος, οι διαφορές που αντικρίζουμε είναι αξιοσημείωτες τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά. Πρόκειται δε για διαφορές που δεν μπορεί να είναι τυχαίες ούτε οφειλόμενες σε οποιεσδήποτε αστοχίες των δεδομένων. Αντίθετα, φαίνεται να αντανακλούν θεμελιώδεις διαφοροποιήσεις όσον αφορά τον ταξικό και ιδεολογικό χαρακτήρα και εν γένει τις ομάδες του πληθυσμού που φιλοδοξεί να εκφράσει η κάθε πολιτική κατηγορία ανάλυσης ή τουλάχιστον τον τρόπο εκπροσώπησης αυτών των ομάδων. Έτσι, για παράδειγμα, παρότι το παραδοσιακό κομματικό σύστημα και ιδίως η Δεξιά που κυριαρχεί όλη αυτή την περίοδο εκλογικά και κοινοβουλευτικά, στηρίζει το μεγαλύτερο μέρος της εκλογικής της δύναμης στον αγροτικό κόσμο, την ίδια ώρα η Αριστερά παρά τους περιορισμούς εκλογικής και πολιτικής πρόσβασης σε αυτόν που της ασκούνται καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου, ωστόσο καταφέρνει να παρουσιάζει υπερδιπλάσια εκπροσώπηση αγροτών στην βουλευτική της σύνθεση σε σχέση με ολόκληρο το πολιτικό σύστημα (9,2% έναντι 4,3%). Όπως αναλύσαμε προηγουμένως, οι αγρότες έρχονται δεύτεροι στην κατάταξη μαζί με τους εκπαιδευτικούς και τα διάφορα επαγγέλματα για τους ανεξάρτητους συνεργαζόμενους με 10,71% και πέμπτοι στον κύριο πυρήνα της ΕΔΑ. Φαίνεται ότι

οι πελατειακές σχέσεις και οι σχέσεις πατρωνίας παίζουν μεγαλύτερο ρόλο στο παραδοσιακό πολιτικό σύστημα στον αγροτικό χώρο από ότι η άμεση εκπροσώπηση, ενώ ένα μέρος της εκπροσώπησης οσοδήποτε μεγάλο από τα εκτός Αριστεράς κόμματα ενδέχεται να περιέχει μεγαλογαιοκτήμονες ως αντιπροσώπους. Παρόμοια κατάσταση επικρατεί και στους δημοσιογράφους με την ΕΔΑ να στηρίζεται ιδιαίτερα σε αυτούς (τέταρτη θέση ή πέμπτη με αυτή την κατηγοριοποίηση) έχοντας υπερδιπλάσιο ποσοστό (10,9% αντί 5,1%) αν και μαζί με τους συνεργαζόμενους το ποσοστό πέφτει στο 8,4%, και πάλι όμως παραμένει αρκετά μεγαλύτερο. Αντίθετα, στους δημόσιους υπαλλήλους η Αριστερά λόγω ΕΔΑ έχει ελάχιστη εκπροσώπηση 0,8% (3,6% οι ανεξάρτητοι) έναντι 3,7% που λογικά βασίζεται στον μεγάλο αποκλεισμό της από το κράτος.

Εκεί που κινούνται στην ίδια κατεύθυνση οι δύο συγκρινόμενες μονάδες είναι σε τρεις κατηγορίες. Στους στρατιωτικούς, στους καθηγητές ανώτατης εκπαίδευσης και στους επαγγελματίες ανώτερης/ατης εκπαίδευσης οι οποίοι εκφράζουν την ανερχόμενη μεσαία τάξη, γεγονός που δείχνει ότι η Αριστερά δεν υπολείπεται στην προσέλκυση μορφωμένων στελεχών ούτε απαξιώνει τη σημασία και την παρουσία τους. Όσον αφορά τους δικηγόρους, μπορεί να φαίνεται μια ομοιότητα στη θέση που λαμβάνουν στη κοινοβουλευτική σύνθεση των επαγγελμάτων, εντούτοις οι πολύ μεγάλες αποκλίσεις στα ποσοστά σημειώνουν την ύπαρξη διαφοροποίησης. Στην περίπτωση της ΕΔΑ αυτό είναι πολύ πιο ξεκάθαρο αφού συγκεντρώνει υποδιπλάσιο ποσοστό (20,7% αντί 47%) από ολόκληρο το πολιτικό σύστημα, ενώ συνολικά η Αριστερά έχει σχεδόν το μισό (24,4%).

Εκεί, όμως που καταγράφεται η ξεκάθαρη διαφορά που υποδηλώνει ταξικές αντιθέσεις και διαφοροποίηση στην πολιτική κατεύθυνση και την κοινωνική εκπροσώπηση είναι τρεις επαγγελματικές κατηγορίες: η επιχειρηματική τάξη (έμποροι, βιομήχανοι, εφοπλιστές), οι ιδιωτικοί υπάλληλοι και τα διάφορα επαγγέλματα όπου περιλαμβάνονται οι εργάτες (ακόμα και τα οικιακά για τις γυναίκες). Η επιχειρηματική τάξη εκπροσωπείται ελάχιστα από την ΕΔΑ (1,1%) και σε περιορισμένο βαθμό από την Αριστερά γενικά (2,5%), ενώ στο κοινοβούλιο έχει μια υπολογίσιμη εκπροσώπηση (4,2%) σε σχέση με το μέγεθος της στην κοινωνία. Εξάλλου, στην Αριστερά όσοι εντάσσονται στην παραπάνω κατηγορία δηλώνονται ως έμποροι γεγονός το οποίο μπορεί να δηλώνει ότι είναι μικρομεσαίας εισοδηματικής προέλευσης. Τα διάφορα επαγγέλματα είναι μια ανομοιογενής

κατηγορία σύμφωνα με την κωδικοποίηση του Μητρώου της Βουλής, η οποία περιέχει διαφορετικού είδους επαγγέλματα και δεν εξάγονται από αυτήν εύκολα συμπεράσματα. Ωστόσο, η πολύ μεγάλη διαφορά που προκύπτει (14,1% ΕΔΑ ΚΑΙ 16,8% Αριστερά αντί 4,5% για το κοινοβούλιο) και το γεγονός ότι έχουμε εξακριβώσει το μέγεθος και τη θέση της εργατικής παρουσίας στην Αριστερά που φτάνει στο 5,88%, δηλαδή ποσοστό αρκετά μεγαλύτερο από το σύνολο των διαφόρων επαγγελμάτων στο συνολικό κομματικό σύστημα, μας δίνει τη δυνατότητα να μιλήσουμε για ούτως ή άλλως μεγάλη διαφορά στην εκπροσώπηση των εργατικών στρωμάτων. Όμως, το πλέον χαρακτηριστικό και διαφωτιστικό παράδειγμα διαφορετικών μοντέλων και δυνατοτήτων εκπροσώπησης είναι η τάξη των ιδιωτικών υπαλλήλων. Οι διαφορές στο σημείο αυτό είναι αξιοσημείωτες, αφού στο κοινοβούλιο συνολικά δεν εκπροσωπούνται παρά ελάχιστα (1,3%) που αφορά στην συντριπτική πλειοψηφία Βουλευτές της Αριστεράς, ενώ στην τελευταία και όσον αφορά τον καθαρό πυρήνα της την ΕΔΑ είναι θεμελιώδες κομμάτι με ποσοστό 12% (τέταρτη θέση στην προηγούμενη ταξινόμηση και πέμπτη στην παρούσα ταξινόμηση). Η εκπροσώπηση μάλιστα στο κοινοβούλιο μεγαλώνει λίγο (1,5%) όταν αφαιρούμε από τον μέσο όρο το 1951, χρονιά που η Αριστερά δεν κατόρθωσε να έχει κοινοβουλευτική εκπροσώπηση. Και ενώ στους συνεργαζόμενους το ποσοστό είναι μηδενικό, έστω και έτσι η εκπροσώπηση στο σύνολο της Αριστεράς έχει μια πολύ σημαντική παρουσία της τάξης του 9,2% και 8,1% ακόμα και αν βάλουμε τη Δημοκρατική Παράταξη μέσα. Εδώ φαίνεται και η διαφοροποίηση στην ταξική προέλευση εντός της Αριστεράς ανάμεσα στην ΕΔΑ και τους περισσότερο κεντρώους, συγκυριακά ή πιο μόνιμα, συνοδοιπόρους της.

Οι εκπαιδευτικοί αποτελούν επίσης ένα ακόμα λαϊκό στρώμα που έχει σημαντική θέση στην Αριστερά (5,88%) και κυρίως στους ανεξάρτητους (τρίτη θέση με 10,71%), γεγονός που δεν φαίνεται να συμβαίνει με το υπόλοιπο κοινοβούλιο. Αν θέλουμε να ενώσουμε όλα τα κομμάτια μαζί, τα λαϊκά αστικά στρώματα (ιδιωτικοί υπάλληλοι, εργάτες, εκπαιδευτικοί) χωρίς τους δημοσιογράφους συγκεντρώνουν το 21,1% στην Αριστερά (22,8% ΕΔΑ, 17,8% συνεργαζόμενοι) έναντι του μόλις 5,8% για το κοινοβούλιο (βάζοντας όλα τα διάφορα επαγγέλματα μέσα) αποτελώντας ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της αριστερής εκπροσώπησης, σίγουρα τέσσερις φορές πάνω από το σύνολο του κοινοβουλίου. Τέλος, αν προσθέσουμε σε αυτά τα νούμερα και τους αγρότες ως λαϊκό στρώμα της υπαίθρου, τότε τα αποτελέσματα είναι ακόμη

εντονότερα. Η Αριστερά έχει 30,25% (31,52% ΕΔΑ, 28,57 συνεργαζόμενοι) και το κοινοβούλιο 10,1%, δηλαδή λιγότερο από το ένα τρίτο. Έτσι, ακόμα και αν υποεκτιμούμε τα σχετικά ποσοστά του κοινοβουλίου, το παζλ της επαγγελματικής εκπροσώπησης παίρνει μια σαφή εικόνα που δίνει την αίσθηση ταξικής διαφοροποίησης με το ένα τρίτο της Αριστεράς να βασίζεται σε επαγγέλματα με άμεση λαϊκή αναφορά. Καταληκτικά, πρέπει να σημειώσουμε ότι ακόμα και αν συμπεριλάβουμε την ΔΠ με την υπόλοιπη Αριστερά στην ανάλυση μας, οι έντονες διαφορές που επισημάναμε αναλυτικά μπορεί να αμβλύνονται σε κάποιο βαθμό, αλλά παραμένουν ιδιαίτερα σημαντικές.

ΠΟΣΟΣΤΙΑΙΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΔΙΑΠΘΡΩΣΗ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΚΑΙ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ 1950-1967													
Θέσεις επαγγελματιών ανά πολιτική κατηγορία ή περίοδο									1η θέση	2η θέση	3η θέση	4η θέση	5η θέση
Εκλογική Περίοδος	Σύνολο Βουλευτών	Δικηγόροι	Ιατροί	Αξιωματικοί (όλα τα σώματα)	Δημοσιογράφοι	Αγρότες	Δημόσιοι Υπάλληλοι	Έμποροι, Βιομήχανοι, Εφοπλιστές	Ιδιωτικοί Υπάλληλοι	Καθηγητές Ανώτατης Εκπαίδευσης	Επαγγ/τίες Ανώτατης Εκπ/σης + Τραπε/κοι, Οικον/γοι	Πολιτευτές	Διάφορα Επαγγέλματα
Δημοκρατική Παράταξις	20	45,0%	5,0%	20,0%	5,0%	0,0%	5,0%	0,0%	0,0%	5,0%	0,0%	10,0%	5,0%
Βουλή 1950	263	50,2%	12,2%	10,6%	4,2%	2,7%	3,0%	2,7%	0,8%	1,1%	5,3%	2,3%	4,9%
ΕΔΑ	92	20,7%	16,3%	7,6%	10,9%	8,7%	0,0%	1,1%	12,0%	2,2%	6,5%	0,0%	14,1%
Συνεργαζόμενοι ΕΔΑ	28	35,7%	7,1%	0,0%	0,0%	10,7%	3,6%	7,1%	0,0%	0,0%	3,6%	3,6%	28,6%
ΕΔΑ + Συνεργαζόμενοι	119	24,4%	14,3%	5,9%	8,4%	9,2%	0,8%	2,5%	9,2%	1,7%	5,9%	0,8%	16,8%
Σύνολο (εκτός ΕΔΑ)	46	39,1%	4,3%	8,7%	2,2%	6,5%	4,3%	4,3%	0,0%	2,2%	2,2%	6,5%	19,6%
Γενικό Σύνολο Αριστεράς	136	27,2%	12,5%	7,4%	8,1%	8,1%	1,5%	2,2%	8,1%	2,2%	5,1%	2,2%	15,4%

Μ.Ο. κοιν/λίων 1950-64 εκτός 1951	302	46,8%	12,7%	7,5%	5,1%	4,5%	3,8%	4,1%	1,5%	1,7%	6,8%	0,7%	4,7%
Μ.Ο. κοιν/λίων 1950-64	303	47,0%	13,1%	7,9%	5,0%	4,3%	3,7%	4,2%	1,3%	1,7%	6,6%	0,7%	4,5%

Πίνακας 6.3 Ποσοστιαία επαγγελματική διάρθρωση κοινοβουλίου 1950-1967. Σύγκριση Αριστεράς και συνιστωσών της με το σύνολο του πολιτικού συστήματος (προσωπική επεξεργασία βάσει των ατομικών εγγραφών Βουλευτών στο Μητρώο Γερουσιαστών και Βουλευτών 1929-1974, Βουλή 1977)

7. Ηλικιακή διάρθρωση αντιπροσώπων Αριστεράς ανά κόμμα και έτος

Ενδιαφέρον, έχει να δούμε εκτός από την επαγγελματική διάρθρωση των Βουλευτών της Αριστεράς και την ηλικιακή εικόνα των αντιπροσώπων της, καθώς έτσι θα μπορέσουμε να αντιληφθούμε την ύπαρξη συγκλίσεων και αποκλίσεων με το υπόλοιπο κοινοβουλευτικό σύστημα και την προοδευτική ή μη συμβολή της Αριστεράς στην ανανέωση και το δυναμισμό αυτού. Για το σκοπό αυτό θα υπολογίσουμε, ξεχωριστά για κάθε μια συνιστώσα της Αριστεράς και συνολικά το μέσο όρο ηλικίας των Βουλευτών της ανά κοινοβουλευτική περίοδο και στο σύνολο της εξεταζόμενης περιόδου (Πίνακας 7.2). Η σύγκριση με το υπόλοιπο πολιτικό σύστημα δεν είναι εύκολη καθώς τα συγκεντρωτικά στοιχεία ανά εκλογική περίοδο που μας δίνονται από το Μητρώο αφορούν κατανομή των Βουλευτών ανά ηλικιακή δεκαετία και όχι μέσο όρο ηλικίας για κάθε εκλεγμένο κοινοβούλιο. Για να είναι δυνατή μια έγκυρη σύγκριση και με δεδομένο ότι οι σχετικοί μέσοι όροι της Αριστεράς κινούνται λίγο πάνω από τα πενήντα έτη, θα συμπτύξουμε τις πολλαπλές ηλικιακές κατηγορίες που μας δίνονται στις εξής δύο: η πρώτη κατηγορία αποτελείται από αυτούς που έχουν ηλικία μέχρι τα πενήντα έτη και η δεύτερη από αυτούς που τα ξεπερνάνε. Σε αυτές τις δύο κατηγορίες υπολογίζουμε το ποσοστό των Βουλευτών. Έτσι μπορούμε να έχουμε μια προσεγγιστική εικόνα για το πού κινείται ηλικιακά το συνολικό κοινοβουλευτικό σύστημα (Πίνακας 7.1).

Διαπιστώνουμε μια κορύφωση του ποσοστού των νέων και νεότερων πολιτικών αντιπροσώπων έως 50 ετών στην Βουλή του 1951 με το εντυπωσιακό 54,98% που θα αποτελέσει τη μοναδική φορά που οι Βουλευτές μέχρι 50 ετών θα ξεπεράσουν το ήμισυ της δύναμης του εθνικού κοινοβουλίου. Πρόκειται για ένα γεγονός που υποδηλώνει την ανανέωση του πολιτικού συστήματος σε σχέση με το προπολεμικό πολιτικό καθεστώς και το ανθρώπινο δυναμικό του, σηματοδοτώντας την έναρξη μιας νέας περιόδου με την είσοδο νέων πολιτικών που θα αποτελέσουν τη μαγιά για την πολιτική στελέχωση της νέας περιόδου μέχρι τη λήξη της το 1967 με το στρατιωτικό πραξικόπημα. Αυτή η διαδικασία φαίνεται να συνεχίζεται σε κάποιο βαθμό και στην επόμενη Βουλή του 1952 στην οποία οι Βουλευτές έως 50 ετών αποτελούν το 48,41% του συνόλου. Από εκείνο το χρονικό σημείο και έπειτα όμως, διαφαίνεται η τάση παγίωσης του πολιτικού συστήματος και η εδραίωση του πολιτικού στελεχειακού δυναμικού του. Έτσι, το πολιτικό προσωπικό αυτό που αποτελεί τον πυρήνα των κοινοβουλευτικών σωμάτων, μεγαλώνοντας ηλικιακά

έκτοτε σε κάθε νέα εκλογική περίοδο έχει ως αποτέλεσμα το ποσοστό των νέων και νεότερων σε ηλικία Βουλευτών να εμφανίζει πτωτική τάση και να ανεβαίνει ο μέσος όρος της Βουλής εν γένει. Παρατηρώντας, τους τρεις μέσους όρους που υπολογίζουμε για να παρακολουθήσουμε τον διαφορετικό χρόνο ένταξης της Αριστεράς στο πολιτικό σύστημα, διακρίνουμε ότι το ποσοστό των νεότερων ηλικιακά προς όφελος των μεγαλύτερων μικραίνει, κάτι που σημαίνει ότι και οι χρονιές 1946 και 1950 ήταν χρονιές ανανέωσης σε ένα βαθμό του πολιτικού συστήματος.

ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΔΙΑΘΡΩΣΗ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΑΝΑ ΕΤΟΣ			
ΕΤΗ ΕΚΛΟΓΩΝ	ΗΛΙΚΙΑΚΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ		
	25-50	51-90	ΣΥΝΟΛΟ
1946	47,61%	52,39%	100%
1950	46,39%	53,61%	100%
1951	54,98%	45,02%	100%
1952	48,41%	51,59%	100%
1956	44,48%	55,52%	100%
1958	44,12%	55,88%	100%
1961	39,35%	60,65%	100%
1963	34,88%	65,12%	100%
1964	36,19%	63,81%	100%
Μέσος όρος	44,05%	55,95%	100%
Μ.Ο. από το 1950	43,60%	56,40%	100%
Μ.Ο. από το 1951	43,20%	56,80%	100%

Πίνακας 7.1 Ηλικιακή διάρθρωση κοινοβουλίου ανά κοινοβουλευτική περίοδο 1946-1967 στις ηλικιακές κατηγορίες 25-50 και 51-90 (προσωπική επεξεργασία βάσει του συγκεντρωτικού πίνακα Βουλευτών στο Μητρώο Γερουσιαστών και Βουλευτών 1929-1974, Βουλή 1977, σ. 240-241)

Αξιολογώντας την Δημοκρατική Παράταξη που είχε εκλογική και κοινοβουλευτική παρουσία μόνο το 1950 παρατηρούμε τον σχετικά μεγάλο μέσο όρο ηλικίας που είναι ίσος με 54,7 έτη. Αυτό είναι λογικό αφού όπως προαναφέραμε εφτά στα είκοσι στελέχη προέρχονται ή είχαν εκλεγεί, έστω μια φορά, Βουλευτές στο προπολεμικό πολιτικό σύστημα το οποίο χρονολογείται δεκαπέντε και πλέον χρόνια πιο πριν. Δεδομένου ότι την ίδια περίοδο (1950) το κοινοβούλιο απαρτιζόταν κατά 53,61% από Βουλευτές άνω των 50 ετών, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ο μέσος όρος της ΔΠ θα κινείται στο ίδιο περίπου ή και σε μεγαλύτερο ποσοστό από αυτό του κοινοβουλίου. Το ίδιο, όπως λοιπόν και στην επαγγελματική διαστρωμάτωση δεν βρίσκουμε ενδείξεις ότι με βάση την κοινωνική δημογραφία των αντιπροσώπων της η

ΔΠ αποτελεί φορέα προοδευτικής αλλαγής ούτε ότι διαχωρίζεται από το υπόλοιπο πολιτικό σύστημα, αλλά μάλλον ότι συμπλέει μαζί του.

Στην περίπτωση της ΕΔΑ από την άλλη, τα πράγματα είναι διαφορετικά. Ο διαχρονικός μέσος όρος της μόλις που υπερβαίνει τα 50 έτη με την πιο πετυχημένη εκλογική-κοινοβουλευτική της περίοδο, αυτή του 1958, να παρουσιάζει τον χαμηλότερο μέσο όρο, ο οποίος βρίσκεται κάτω από το ηλικιακό όριο των πενήντα ετών (συγκεκριμένα κυμαίνεται στα 48 έτη). Το 1951, όταν η ΕΔΑ εμφανίζει κοινοβουλευτική δύναμη για πρώτη φορά, καθώς και το 1958 που διευρύνεται σημαντικά η κοινοβουλευτική της δύναμη, δείχνει σημάδια ανανέωσης του πολιτικού της δυναμικού. Κατά τις άλλες εκλογικές περιόδους φτάνει και ξεπερνάει τα 51 έτη εμφανίζοντας τάσεις σταθεροποίησης, δίχως όμως να φαίνεται μια ξεκάθαρη τάση για αύξηση του μέσου όρου ηλικίας της κοινοβουλευτικής ομάδας της στην πορεία του χρόνου, μια τάση που διαγράφεται ξεκάθαρα στο υπόλοιπο κομματικό σύστημα.

Όσον αφορά τους συνεργαζόμενους με την ΕΔΑ Βουλευτές τα στοιχεία δίνουν μια θολή εικόνα, με ανάμεικτα και αντιφατικά χαρακτηριστικά που δεν μπορούν να μας οδηγήσουν στο να εξάγουμε στέρεα συμπεράσματα. Συγκεκριμένα, έχουμε μια εικόνα «τραμπάλας» ανάμεσα στις κοινοβουλευτικές περιόδους· ενώ, το 1958 ο ηλικιακός μέσος όρος είναι αρκετά υψηλός και βρίσκεται στα 56 έτη με επαρκές δείγμα Βουλευτών, το 1961 η κατάσταση ανατρέπεται με ένα ιδιαίτερα μικρό μέσο όρο, αποπνέοντας μια αίσθηση ανανέωσης του πολιτικού δυναμικού με ένα δείγμα όμως μόλις τεσσάρων Βουλευτών. Από την άλλη, το 1963 και το 1964 έχουμε μια πλήρη αναστροφή με μια υπέργηρη κοινοβουλευτική αντιπροσώπευση με τον μέσο όρο ηλικίας των βουλευτών να βρίσκεται στα 73,17 και 72 έτη αντίστοιχα. Μάλλον φαίνεται ότι η ΕΔΑ δεν καταφέρνει ως προς τους συνοδοιπόρους της να διατηρήσει στις τάξεις της ή να εκλέξει τους νεότερους από αυτούς. Πάντως, εκτός από το 1958 και 1963, ο αριθμός των Βουλευτών αυτών είναι πολύ μικρός, μόλις τέσσερις και τρεις, ώστε να μπορούμε να συνάγουμε ασφαλή συμπεράσματα.

Σε σύγκριση τώρα με το πολιτικό σύστημα της εποχής εποχής, με μεγάλη σιγουριά μπορούμε να πούμε ότι η ΕΔΑ φαίνεται να κινείται κάτω ή πολύ κάτω από τον ηλικιακό μέσο όρο του κοινοβουλίου σε όλες τις εκλογικές περιόδους, καθώς και στους μέσους όρους της συνολικής περιόδου, ειδικά αυτόν που υπολογίζεται μετά το 1951, χρονιά κατά την οποία εμφανίσθηκε στο πολιτικό σκηνικό της χώρας, αποτελώντας για αυτό το λόγο μια δύναμη ανανέωσης και αναζωογόνησης του

πολιτικού συστήματος με 50,28 διαχρονικό μέσο όρο ηλικίας. Ακόμα όμως, και με την ενσωμάτωση των ανεξάρτητων η κατάσταση δεν πρέπει να είναι πολύ διαφορετική εκτός ίσως από τις δύο τελευταίες κοινοβουλευτικές περιόδους στις οποίες ακολουθείται η γενικότερη ραγδαία αύξηση της ηλικιακής δομής του κοινοβουλίου στο σύνολό του. Ο διαχρονικός μέσος όρος των 52 ετών πάντως, δύσκολα θα ξεπερνάει τον γενικό μέσο όρο του κοινοβουλίου ειδικά από το 1951 και έπειτα όπου το 56,8% των μελών του υπερβαίνουν τα πενήντα έτη.

ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΑΝΑ ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΕΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ										
ΚΟΜΜΑΤΑ	Έτη								Επί του Συνόλου των ετών	
	1950	1951	1952	1956	1958	1961	1963	1964	Μέσος όρος ετών	Μέσος όρος Βουλευτών
Δημοκρατική Παράταξις	54,7								54,7	54,7
ΣΚ/ΕΛΔ ¹²	55,3									
ΚΑΦ	53,8									
ΕνΔΑ	52,8									
Ανεξάρτητος	62,0									
ΕΔΑ		49,3		51,9	48,4	52,6	51,0	52,0	50,9	50,3
Συνεργαζόμενοι ΕΔΑ		62,5			55,9	46,8	73,2	72,0	62,1	59,5
ΚΑΦ		61,0								
ΔΡΚ		64,0								
ΕΑΚ						44,0				
Ανεξάρτητοι					55,9	49,5	73,2	72,0		
ΕΔΑ + Συνεργαζόμενοι		50,8		51,9	50,3	51,7	55,7	54,6	52,5	52,0
Σύνολο Εκλεγμένων Αριστεράς	54,7	50,8		51,9	50,3	51,7	55,7	54,6	52,8	52,2
Έδρες Αριστεράς	18	10	0	18	79	24	28	22	199	
Σύνολο Εδρών	250	258	300	300	300	300	300	300		

Πίνακας 7.2 Μέσος όρος ηλικίας των Βουλευτών της Αριστεράς συνολικά ανά κοινοβουλευτική περίοδο 1950-1967 και αναλυτικά ανά συνιστώσα (προσωπική επεξεργασία βάσει των ατομικών εγγραφών Βουλευτών στο Μητρώο Γερουσιαστών και Βουλευτών 1929-1974, Βουλή 1977)

¹² Με κόκκινο αναφέρονται αναλυτικότερα μικρότεροι κομματικοί σχηματισμοί που συμπράττουν συναποτελούν τις συνιστώσες της Αριστεράς. Για την ερμηνεία των ακρωνυμίων δες τις συντομογραφίες.

8. Ανανέωση κοινοβουλευτικών αντιπροσώπων

8.1. Προπολεμική θητεία Βουλευτών

Ένα σημαντικό και ενδιαφέρον ερώτημα που προκύπτει από τη διερεύνηση της πολιτικής περιόδου 1946-1967, ως προς την κοινοβουλευτική αντιπροσώπευση αλλά και όχι μόνο αυτήν, είναι το κατά πόσον η συγκεκριμένη αυτή περίοδος που διαθέτει τα δικά της ιδιαίτερα χαρακτηριστικά με την αφετηρία της να διακρίνεται από την δεκαετή απουσία δημοκρατικών θεσμών (μεταξική δικτατορία – κατοχή) και το τέλος της να συμπίπτει με την έναρξη της επταετούς χούντας των συνταγματαρχών, είναι όντως ανεξάρτητη από την προηγούμενη. Δηλαδή, το ερώτημα που αξίζει να εξεταστεί είναι σε ποιο βαθμό το πολιτικό προσωπικό που αποτελεί την κύρια μεταβλητή κάθε πολιτικού και κυρίως δημοκρατικού συστήματος, κληροδοτείται από το προηγούμενο πολιτικό καθεστώς του μεσοπολέμου ή αποτελεί αυτοτελή παραγωγική διαδικασία της νέας μεταπολεμικής Δημοκρατίας και προϊόν των συνθηκών και των αναγκών της. Εξετάζοντας την ενδεχόμενη προπολεμική θητεία των εκλεγμένων στη Βουλή αντιπροσώπων μπορούμε να έχουμε μια σαφή και καθαρή ένδειξη ως προς αυτό το ερώτημα, καθώς και μια δυναμική εικόνα για την ταχύτητα και το βαθμό ανεξαρτητοποίησης του πολιτικού συστήματος/καθεστώτος από τις πολιτικές ελίτ του προηγούμενου προπολεμικού (Πίνακας 8.1).

Η υπερδεκαετής απόσταση από την αμέσως προηγούμενη εκλογική διαδικασία, καθώς και το βάθος των αλλαγών που συντελέστηκαν εντωμεταξύ σε συνδυασμό με την ένταση των γεγονότων που ακολούθησαν δίνουν την αίσθηση ότι μια μεγάλη ανανέωση και ανάδειξη νέων κοινοβουλευτικών ελίτ είναι πολύ πιθανή. Όμως, τα πράγματα δεν εξελίχθηκαν έτσι, αφού ένα πολύ μεγάλο μέρος του παλαιού κοινοβουλευτικού δυναμικού κατάφερε να επιβιώσει σταθερά και για μακρό χρονικό διάστημα στο νέο πολιτικό σύστημα/καθεστώς, αποτελώντας οργανικό κομμάτι του. Είναι ενδεικτικό ότι το ποσοστό Βουλευτών με προπολεμική θητεία δεν έπεσε ποτέ κάτω από το 10%, της συνολικής κοινοβουλευτικής σύνθεσης εκάστης Βουλής, ακόμα και στις τελευταίες κοινοβουλευτικές περιόδους 1963-1964, 1964-1967 οι οποίες απέχουν σχεδόν τριάντα χρόνια από την τελευταία αντίστοιχη εκλογική διαδικασία του μεσοπολέμου. Αυτό καταδεικνύει την ανθεκτικότητα ενός μέρους του παλαιού πολιτικού προσωπικού. Βαθύτερα, ενδέχεται να υποδηλώνει την δυσχέρεια εναλλαγής των ελίτ ή ότι η εναλλαγή αυτή και ανανέωση τους επέρχεται με λιγότερο

δυναμικό και ριζοσπαστικό τρόπο. Όμως, αυτό δύναται να φωτιστεί περεταίρω με την εξέταση του ποσοστού των νεοεκλεγέντων Βουλευτών για κάθε εκλογική περίοδο, όπως γίνεται στο επόμενο κεφάλαιο.

Συνολικά για τις εννέα διαφορετικές κοινοβουλευτικές συνθέσεις της πολιτικής περιόδου έχουμε ένα μέσο όρο 24,43% Βουλευτών με παλαιότερη της περιόδου (δηλαδή προπολεμική) κοινοβουλευτική θητεία. Από τις συνολικά 2770 κοινοβουλευτικές θητείες της εποχής, οι 685 αφορούν τους προαναφερθέντες Βουλευτές, ποσοστό 24,73%. Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι το παλαιό πολιτικό προσωπικό αποτέλεσε οργανικό κομμάτι του νέου πολιτικού συστήματος/καθεστώτος σε ένα σημαντικό βαθμό που κυμαίνεται στο ένα τέταρτο της κοινοβουλευτικής ελίτ της περιόδου. Όπως είναι αναμενόμενο, αυτό το φαινόμενο ήταν πιο έντονο κατά τις πρώτες κοινοβουλευτικές περιόδους. Ουσιαστικά, οι πρώτες δύο φαίνεται να έχουν μεταβατικό χαρακτήρα -και ιδιαίτερα η πρώτη- με αποτέλεσμα οι παλαιοί πολιτικοί να έχουν ισχυρή παρουσία. Στην πρώτη κοινοβουλευτική σύνθεση μάλιστα, αυτοί κατείχαν -έστω και οριακά- την απόλυτη πλειοψηφία ξεπερνώντας το 50%, ενώ και στις εκλογές του 1950 κρατάνε ένα σημαντικό ποσοστό άνω του 40%. Η απουσία ενός μεγάλου μέρους του πολιτικού συστήματος από την Κεντροαριστερά και πέρα στις πρώτες εκλογές και η απουσία της παραδοσιακής Αριστεράς στις δεύτερες αποτελεί κατά πάσα πιθανότητα ένα σημαντικό παράγοντα που συντείνει σε αυτά τα αποτελέσματα. Η μεγάλη πτώση στις αμέσως επόμενες και χρονικά κοντινές εκλογές του 1951 από το 40,68% στο 28,41% ισχυροποιεί αυτό το επιχείρημα. Από εκεί και έπειτα έχουμε μια σταθερή πτώση κατά περίπου τέσσερες ποσοστιαίες μονάδες σε κάθε εκλογικό γύρο του ποσοστού αυτού μέχρι τη σταθεροποίηση του λίγο πάνω από το 10% στις τελευταίες εκλογικές αναμετρήσεις. Αυτό, φαίνεται να υποδηλώνει ότι το πολιτικό προσωπικό σταθεροποιείται και αποκτά πιο μόνιμα χαρακτηριστικά με την ανανέωση να γίνεται σε πιο ήπιους ρυθμούς.

ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΘΗΤΕΙΑ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ - ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΑΝΑ ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΕΤΟΣ											
ΚΟΜΜΑΤΑ	Έτη									Επί του συνόλου των ετών	
	1946	1950	1951	1952	1956	1958	1961	1963	1964	Μέσος όρος ετών	Σύνολο/Μέσος όρος Βουλ/τών

Με Προπολεμική θητεία (Αριστερά)		7	3		1	6	1	6	5	4,14	29
Σύνολο Βουλευτών Αριστεράς		20	20		18	81	26	28	23	30,86	216
Με Προπ/κή θητεία (%)		35,0%	15,0%		5,6%	7,4%	3,8%	21,4%	21,7%	15,71%	13,43%
Με Προπολεμική θητεία (Κοινοβούλιο)	189	107	77	79	63	51	42	41	36	76,11	685
Σύνολο Βουλευτών Κοινοβουλίου	376	263	271	317	309	306	310	302	316	307,78	2770
Με Προπ/κή θητεία (%)	50,3%	40,7%	28,4%	24,9%	20,4%	16,7%	13,5%	13,6%	11,4%	24,43%	24,73%

Πίνακας 8.1 Αριθμός και ποσοστό των Βουλευτών του Κοινοβουλίου και της Αριστεράς με προπολεμική θητεία στη Βουλή (προσωπική επεξεργασία βάσει των ατομικών εγγραφών Βουλευτών στο Μητρώο Γερουσιαστών και Βουλευτών 1929-1974, Βουλή 1977)

Εντάσσοντας την Αριστερά σε αυτό το πλαίσιο παρατηρούμε και σε αυτό το επίπεδο μια έντονη διαφοροποίηση αν εξαιρέσουμε το πρώτο εκλογικό, μεταβατικό ουσιαστικά, σχήμα της Δημοκρατικής Παράταξης όπου και εκεί τα ποσοστά υπολείπονται του κοινοβουλίου ως σύνολο. Η Αριστερά φαίνεται να αποτελεί ένα καινούργιο πολιτικό φορέα ανάδειξης νέου πολιτικού προσωπικού αποτελώντας μια δύναμη ανανέωσης του πολιτικού συστήματος. Συγκεκριμένα, το ποσοστό της όσον αφορά τις βουλευτικές θητείες Βουλευτών με παρουσία στα προπολεμικά κοινοβούλια υπολείπεται σημαντικά του ποσοστού του συνόλου για κάθε κοινοβουλευτική περίοδο που συμμετέχει εκτός των δύο τελευταίων στις οποίες το ποσοστό της ξεπερνάει αυτό του συνολικού πολιτικού συστήματος ως μια μικρή παραδοξότητα η οποία μπορεί να ερευνηθεί περαιτέρω εξετάζοντας την Αριστερά στις συνιστώσες της. Κατά μέσο όρο κοινοβουλευτικών περιόδων, το 15,71% των κοινοβουλευτικών συνθέσεων της Αριστεράς αποτελείται από Βουλευτές με προπολεμική θητεία έναντι 24,4% του γενικού μέσου όρου, ενώ από τις 216 θητείες της, οι 29 αφορούν τέτοιους Βουλευτές, ποσοστό 13,4% έναντι 24,7%.

8.2. Προπολεμική θητεία των Βουλευτών της Αριστεράς και των συνιστωσών της

Διερευνώντας βαθύτερα την Αριστερά σε σχέση με τη μεταβλητή της προπολεμικής θητείας εντοπίζονται μεγάλες διαφορές στο εσωτερικό της οι οποίες συντείνουν στην άμβλυνση των μεγάλων αποκλίσεων που έχει σε αυτή τη μεταβλητή συγκριτικά με το υπόλοιπο πολιτικό σύστημα (Πίνακας 8.2). Έτσι, παρατηρούμε και εδώ ότι η Δημοκρατική Παράταξις παρουσιάζει έντονες ομοιότητες με όσα ισχύουν για το συνολικό κοινοβουλευτικό προσωπικό. Ο χαρακτήρας της αντιπροσώπευσής της διακατέχεται από παραδοσιακά και προπολεμικά στοιχεία παρά από νεωτερικά και ανανεωτικά. Συγκεκριμένα, ένα ποσοστό 35% της κοινοβουλευτικής της σύνθεσης αποτελείται από Βουλευτές με προπολεμική παρουσία, ποσοστό που είναι πολύ κοντά στο ποσοστό του συνολικού πολιτικού συστήματος της ίδιας κοινοβουλευτικής θητείας (1950). Οι επτά αυτοί Βουλευτές της ΔΠ προέρχονται από τη βενιζελική παράδοση του μεσοπολέμου εκπροσωπώντας ένα κομμάτι του Κέντρου που ριζοσπαστικοποιήθηκε κατά τη μετάβαση στην νέα εποχή. Η Δημοκρατική Παράταξις λοιπόν λειτουργεί σε ένα μεγάλο βαθμό ως συνέχεια της προηγούμενης περιόδου.

Η ΕΔΑ από την άλλη που είναι ο κύριος πυρήνας και το σημαντικότερο κομμάτι της Αριστεράς έχει πολύ έντονα ανανεωτικά χαρακτηριστικά στην κοινοβουλευτική της σύνθεση όσον αφορά το πολιτικό της προσωπικό συγκριτικά με εκείνο που επικρατούσε στη χώρα κατά την προπολεμική περίοδο. Παρότι, συνδέεται με το ΚΚΕ που είχε μια σημαντική και διαρκή πορεία στην προηγούμενη πολιτική περίοδο, εντούτοις μόνο 7 από τις 160 εκλογικές της θητείες, ήτοι ποσοστό 4,38%, αφορούν Βουλευτές με προπολεμική θητεία. Το ποσοστό αυτό κυμάνθηκε στις διαφορετικές κοινοβουλευτικές περιόδους από 1,67% έως 10% με μέσο όρο 5,3%.

Σε εντελώς αντίθετη βάση κινούνται οι συνεργαζόμενοι με την ΕΔΑ, οι οποίοι διατηρούν μια πολύ ισχυρή σύνδεση με το παρελθόν νοθεύοντας τα ποσοστά της Αριστεράς και αποτελώντας ουσιαστικά την κύρια αιτία που η τελευταία εμφανίζει την παραδοξότητα να ξεπερνάει το συνολικό πολιτικό σύστημα σε ποσοστό Βουλευτών με προπολεμική θητεία κατά τις δύο τελευταίες κοινοβουλευτικές περιόδους, παρότι πριν υστερούσε σημαντικά. Από τις 36 κοινοβουλευτικές θητείες συνεργαζόμενων, οι 15 (41,67%) αφορούν Βουλευτές με προπολεμική θητεία, ενώ στις δύο τελευταίες περιόδους, 1963 και 1964, οι πέντε στους έξι και οι τρεις στους

τρεις Βουλευτές αντίστοιχα έχουν το συγκεκριμένο προφίλ. Η εικόνα αυτή αντανακλά την εκλογική-πολιτική στρατηγική της ΕΔΑ για άνοιγμα και συμμαχίες στον ευρύτερο κεντροαριστερό χώρο μέσω παραδοσιακών εκπροσώπων του, με σκοπό την εκλογική της διεύρυνση καθώς και την επιτυχή ενσωμάτωση-νομιμοποίησή της στο πολιτικό σύστημα μετά τον εμφύλιο.

ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΘΗΤΕΙΑ ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΩΝ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΑΝΑ ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΕΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ										
ΚΟΜΜΑΤΑ	Έτη								Επί του συνόλου των ετών	
									Μέσος όρος ετών	Σύνολο/Μέσος όρος Βουλ/τών
	1950	1951	1952	1956	1958	1961	1963	1964		
Δημοκρατική Παράταξις	35%								35,0%	35,0%
ΕΔΑ		5,6%		5,6%	1,7%	4,5%	4,5%	10%	5,31%	4,38%
Συνεργαζόμενοι ΕΔΑ		100%			23,8%	0,0%	83,3%	100%	61,43%	41,67%
ΕΔΑ + Συνεργαζόμενοι		15,0%		5,6%	7,4%	3,8%	21,4%	22%	12,50%	11,22%
Σύνολο Αριστεράς με Προπ/κή θητεία %	35%	15,0%		5,6%	7,4%	3,8%	21,4%	22%	15,71%	13,43%
Με Προπολεμική θητεία	7	3		1	6	1	6	5	4,14	29
Σύνολο εκλεγέντων	20	20		18	81	26	28	23	30,86	216

Πίνακας 8.2 Ποσοστό Βουλευτών της Αριστεράς συνολικά και ανά συνιστώσα με προπολεμική θητεία στη Βουλή για κάθε κοινοβουλευτική περίοδο (προσωπική επεξεργασία βάσει των ατομικών εγγραφών Βουλευτών στο Μητρώο Γερουσιαστών και Βουλευτών 1929-1974, Βουλή 1977)

8.3. Νεοεκλεγέν πολιτικό προσωπικό

Ένας χρήσιμος δείκτης που καταδεικνύει την κυκλοφορία των πολιτικών-κοινοβουλευτικών ελίτ, καθώς και τη σταθερότητα-εδραίωση του πολιτικού συστήματος είναι το ποσοστό των για πρώτη φορά εκλεγμένων σε κάθε κοινοβουλευτικό κύκλο (Πίνακας 8.3). Όπως φάνηκε κατά την εξέταση της μεταβλητής της προπολεμικής θητείας, και είναι σε μεγάλο βαθμό αναμενόμενο, οι πρώτες κοινοβουλευτικές θητείες μιας νέας δημοκρατικής περιόδου έχουν χαρακτήρα έντονης κυκλοφορίας των ελίτ και μεταβλητότητας του πολιτικού προσωπικού μέχρι

το τελευταίο να εδραιωθεί και να έχουμε σταθεροποίηση του πολιτικού συστήματος/καθεστώτος και ήπιους ρυθμούς ανανέωσης και αντικατάστασης των μελών του. Η μεταβατική αυτή περίοδος ανάδειξης και καθιέρωσης του νέου στελεχικού δυναμικού και σταθεροποίησης του πολιτικού συστήματος φαίνεται να λαμβάνει χώρα στις τέσσερις πρώτες κοινοβουλευτικές περιόδους και ειδικότερα στις τρεις πρώτες. Σε αυτές άλλωστε έχουμε και τον σχηματισμό και εν πολλοίς και την τελική διαμόρφωση των δύο (Αριστερά – Δεξιά) από τις τρεις μεταπολεμικές παρατάξεις που θα πρωταγωνιστήσουν και θα συναποτελέσουν το τριπαραταξιακό σύστημα της περιόδου. Έτσι, το 1946 το μισό κοινοβούλιο αποτελείται από Βουλευτές που δεν έχουν ξαναεκλεγεί. Το 1950 το ποσοστό πέφτει σημαντικά στο εξίσου όμως υψηλό 38,78%, ενώ το 1951 με την εμφάνιση για πρώτη φορά τόσο του Ελληνικού Συναγερμού που θα αποτελέσει τον πυλώνα συσπείρωσης της Δεξιάς όσο και της ΕΔΑ που θα καταστεί ο μοναδικός φορέας της Αριστεράς, το ποσοστό νεοεκλεγμένων ανεβαίνει στο 40,59%. Το 1952, με την ανάδειξη του Ελληνικού Συναγερμού σε πρώτο κόμμα, φαίνεται να είναι η τελευταία περίοδος έντονης ρευστότητας και κυκλοφορίας του κοινοβουλευτικού προσωπικού με τους νεοεκλεγέντες να αποτελούν το 34,38% της κοινοβουλευτικής σύνθεσης.

ΝΕΟΕΚΛΕΓΕΝΤΕΣ ΒΟΥΛΕΥΤΕΣ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ - ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΑΝΑ ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΕΤΟΣ											
ΚΟΜΜΑΤΑ	Έτη									Επί του συνόλου των ετών	
										Μέσος όρος ετών	Σύνολο/ Μέσος όρος Βουλ/τών
	1946	1950	1951	1952	1956	1958	1961	1963	1964		
Νεοεκλεγμένοι (Αριστερά)		13	16		10	55	8	6	5	16	113
Σύνολο Βουλευτών Αριστεράς		20	20		18	81	26	28	23	31	216
Νεοεκλεγμένοι (%)		65,0%	80,0%		55,6%	67,9%	30,8%	21,4%	21,7%	48,9%	52,3%
Νεοεκλεγμένοι (Κοινοβούλιο)	187	102	110	109	84	85	59	64	41	93,44	841
Σύνολο Βουλευτών Κοινοβουλίου	376	263	271	317	309	306	310	302	316	307,78	2770
Νεοεκλεγμένοι (%)	49,7%	38,8%	40,6%	34,4%	27,2%	27,8%	19,0%	21,2%	13,0%	30,18%	30,36%

Πίνακας 8.3 Αριθμός και ποσοστό Βουλευτών Κοινοβουλίου και Αριστεράς που εκλέγονται για πρώτη φορά στη Βουλή ανά κοινοβουλευτική περίοδο (προσωπική επεξεργασία βάσει των ατομικών εγγραφών Βουλευτών στο Μητρώο Γερουσιαστών και Βουλευτών 1929-1974, Βουλή 1977)

Από το 1956 και έπειτα διαφαίνεται ότι το πολιτικό προσωπικό που θα αποτελέσει τη βάση των κοινοβουλευτικών ελίτ για όλη την περίοδο εδραιώνεται και το πολιτικό σύστημα αποκτά πιο σταθερά χαρακτηριστικά όσον αφορά το δυναμικό του. Έχουμε λοιπόν από εκεί και έπειτα μια σταθερή και χωρίς ανατροπές πτώση του ποσοστού των νεοεκλεγέντων, με αποκορύφωμα τις τρεις τελευταίες εκλογικές περιόδους όπου το ποσοστό τους κινείται γύρω ή κάτω του 20% υποδηλώνοντας ένα σταθερό πολιτικό-κομματικό σύστημα με εδραιωμένο πολιτικό προσωπικό. Έτσι, ακόμα και στην περίπτωση της εκλογικής έκπληξης της Αριστεράς και ανάδειξής της στη δεύτερη θέση το 1958, η τάση πτώσης του ποσοστού των νεοεκλεγέντων αναστέλλεται μεν προσωρινά αλλά δεν ανατρέπεται, αφού το ποσοστό τους παραμένει ίδιο με εκείνο του 1956. Πάντως το γεγονός των σύντομων εκλογικών αναμετρήσεων από το 1961 μέχρι το 1964 φαίνεται να έχει επίσης κάποια συμβολή, ιδιαίτερα για την Βουλή του 1964, στο χαμηλό ποσοστό νεοεκλεγέντων, όμως η τάση είναι ξεκάθαρα καθοδική ήδη μετά το 1951. Η νέα γενιά των μεταπολεμικών πολιτευτών αναδεικνύεται και εδραιώνεται και μαζί με τη σημαντική μερίδα όσων επιβιώνουν πολιτικά από το μεσοπόλεμο, συνδιαμορφώνουν την κοινοβουλευτική ελίτ της περιόδου. Συνολικά, σε όλη την περίοδο ο μέσος όρος νεοεκλεγέντων ανά κοινοβουλευτική θητεία Βουλευτών διαμορφώνεται στο 30,18%, με 841 νεοεκλεγμένους σε 2770 βουλευτικές θητείες να αποτελούν το 30,36%.

Η Αριστερά φαίνεται αφενός να ακολουθεί το υπόλοιπο πολιτικό σύστημα σε αυτή τη δυναμική εξέλιξη με μια χρονική υστέρηση όμως, και αφετέρου να συμβάλει στην ανανέωση του πολιτικού προσωπικού, και πάλι σε ένα μεγαλύτερο βαθμό από τις υπόλοιπες πολιτικές δυνάμεις. Έτσι, μέχρι και το 1958 διατηρεί ένα ιδιαίτερα μεγάλο ποσοστό νεοεκλεγμένων που ξεπερνάει, και μάλιστα τις περισσότερες φορές κατά πολύ, το 50%. Από το 1961 όμως και έπειτα φαίνεται να σταθεροποιεί και το δικό της κοινοβουλευτικό δυναμικό με αποτέλεσμα το 1963 να παρουσιάζει τα ίδια ποσοστά με το υπόλοιπο πολιτικό σύστημα. Στις επτά κοινοβουλευτικές αναμετρήσεις στις οποίες συμμετείχε εξέλεγε κατά μέσο όρο 48,9% Βουλευτές οι οποίοι εκλέγονταν για πρώτη φορά. Συνολικά, στις 216 κοινοβουλευτικές θητείες της Αριστεράς, οι 113, ήτοι ποσοστό 52,3%, αφορούσαν τέτοιους Βουλευτές, ένα ποσοστό κατά πολύ μεγαλύτερο από αυτό του συνολικού πολιτικού συστήματος. Η λειτουργία λοιπόν της Αριστεράς ως πολιτικού φορέα ανανέωσης του πολιτικού δυναμικού επιβεβαιώνεται και σε αυτή την περίπτωση.

8.4. Νεοεκλεγμένοι στις συνιστώσες της Αριστεράς

Όσον αφορά τις εσωτερικές διακυμάνσεις της Αριστεράς, για άλλη μια φορά ενυπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις οι οποίες κινούνται στον ίδιο άξονα με την προηγούμενη ανάλυση (Πίνακας 8.4). Έτσι, λοιπόν, στην περίπτωση των συνεργαζόμενων με την ΕΔΑ στελεχών έχουμε να κάνουμε με μια πιο συμπαγή ομάδα που ανανεώνεται με συντηρητικότερους ρυθμούς οι οποίοι είναι μεγαλύτεροι μεν, αλλά όχι κατά πολύ σε σχέση με το συνολικό πολιτικό προσωπικό. Πιο συγκεκριμένα, από τις 36 συνολικά θητείες τους οι 13 αφορούν νεοεκλεγέντες, ένα ποσοστό 36,1%. Από τις πέντε κοινοβουλευτικές παρουσίες Βουλευτών τους, στις δύο καταγράφεται μηδενική παρουσία νεοεκλεγμένων και σε άλλη μία ένα μόνο άτομο χωρίς προηγούμενη θητεία. Βλέπουμε ξανά την στρατηγική της ΕΔΑ για συνεργασία με πιο έμπειρα και καθιερωμένα πολιτικά στελέχη.

ΠΟΣΟΣΤΟ ΝΕΟΕΚΛΕΓΕΝΤΩΝ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ ΑΝΑ ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΕΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ										
ΚΟΜΜΑΤΑ	Έτη								Επί του συνόλου των ετών	
	1950	1951	1952	1956	1958	1961	1963	1964	Μέσος όρος ετών	Σύνολο/Μέσος όρος Βουλ/τών
Δημοκρατική Παράταξις	65,0%								65,0%	65,0%
ΕΔΑ		88,9%		55,6%	75,0%	27,3%	22,7%	25,0%	49,07%	54,38%
Συνεργαζόμενοι ΕΔΑ		0,0%			47,6%	50,0%	16,7%	0,0%	22,86%	36,11%
ΕΔΑ + Συνεργαζόμενοι		80,0%		55,6%	67,9%	30,8%	21,4%	21,7%	46,23%	51,02%
Σύνολο Αριστεράς Νεοεκλεγμένοι %	65,0%	80,0%		55,6%	67,9%	30,8%	21,4%	21,7%	48,91%	52,31%
Νεοεκλεγέντες	13	16		10	55	8	6	5	16,14	113
Σύνολο εκλεγέντων	20	20		18	81	26	28	23	30,86	216

Πίνακας 8.4 Ποσοστό Βουλευτών της Αριστεράς που εκλέγονται για πρώτη φορά στη Βουλή ανά κοινοβουλευτική περίοδο και συνιστώσα (προσωπική επεξεργασία βάσει των ατομικών εγγραφών Βουλευτών στο Μητρώο Γερουσιαστών και Βουλευτών 1929-1974, Βουλή 1977)

Η ΕΔΑ από την άλλη, στις τρεις πρώτες κοινοβουλευτικές της παρουσίες εμφανίζει πολύ έντονα σημάδια ρευστότητας και ανάδειξης καινούργιων κοινοβουλευτικών στελεχών σε ποσοστά που κυμαίνονται από 55,56% μέχρι 88,89%.

Είναι σε μεγάλο βαθμό φυσιολογικό αφού το 1951 καταγράφει την πρώτη της κοινοβουλευτική παρουσία και το 1958 μια μεγάλη εκλογική άνοδο που της επιτρέπει να εκλέξει πολλούς νέους Βουλευτές. Στις τρεις τελευταίες κοινοβουλευτικές περιόδους φαίνεται να εδραιώνει το κοινοβουλευτικό δυναμικό της ακολουθώντας το υπόλοιπο πολιτικό σύστημα με ανώτερα ποσοστά βέβαια νεοεκλεγμένων που όμως δεν φθάνουν το 30%. Σε 160 κοινοβουλευτικές θητείες, οι 87 αφορούν πρώτη φορά εκλεγμένους, ένα ποσοστό 54,38%, που είναι πολύ μεγαλύτερο από αυτό του συνολικού πολιτικού συστήματος. Τέλος, σε ό,τι αφορά τη Δημοκρατική Παράταξη, η συμμετοχή της σε μια και μόνο εκλογική αναμέτρηση δεν μας βοηθάει να εξάγουμε συμπεράσματα αφού το ποσοστό νεοεκλεγέντων (65%) ταυτίζεται με αυτό όσων δεν είχαν προπολεμική θητεία αφού το σύνολο της Αριστεράς και ένα μεγάλο κομμάτι της Κεντροαριστεράς δεν συμμετείχαν στις εκλογές του 1946 ως διαμαρτυρία στην επάνοδο του Βασιλιά.

9. Συμπεράσματα

Για να συνοψίσουμε τα αποτελέσματα της παρούσας διπλωματικής εργασίας θα απαντήσουμε συνοπτικά στα τέσσερα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στην εισαγωγή.

1. Η Αριστερά πράγματι φαίνεται να ακολουθεί, έως κάποιο βαθμό, ένα διαφορετικό αντιπροσωπευτικό μοτίβο από το κυρίαρχο, αφού και στις πέντε μεταβλητές που εξετάστηκαν εμφανίζει αξιοσημείωτες αποκλίσεις από το υπόλοιπο πολιτικό σύστημα. Οι ποσοστιαίες διαφορές της, αλλού εμφανίζονται μεγαλύτερες, όπως στη μεταβλητή του φύλου και την ανανέωση του κοινοβουλευτικού δυναμικού και αλλού μικρότερες, όπως στις μεταβλητές του επαγγέλματος και της ηλικίας. Σημαντικό είναι όμως επίσης, ότι αυτό το μοτίβο δεν είναι ομοιογενές στο εσωτερικό της αφού έντονες αποκλίσεις καταδεικνύουν ισχυρές τάσεις διαφοροποίησης εντός της.
2. Ο χαρακτήρας της αντιπροσώπευσης της Αριστεράς όπως αντανακλάται στα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά της κοινοβουλευτικής της ομάδας φαίνεται να τονίζει, σε ένα βαθμό, την διαφορετικότητα της από το υπόλοιπο κομματικό σύστημα και να εκφράζει την πολιτική και προγραμματική φυσιογνωμία μιας παράταξης με προοδευτικά και λαϊκά χαρακτηριστικά η οποία στοχεύει στην κοινωνική χειραφέτηση και στην ισότητα. Ωστόσο, αυτή η εικόνα δεν είναι πάντα πλήρης και επαρκής ούτε ομοιογενής στο εσωτερικό της Αριστεράς αφού στοιχεία ομοιότητας με το παραδοσιακό πολιτικό σύστημα εμφανίζονται ενώ η αντιπροσώπευση αποκλεισμένων και ευάλωτων τμημάτων του πληθυσμού όπως οι γυναίκες, οι νέοι και οι λαϊκές τάξεις της εργασίας είναι μερική.
3. Η εξέταση των μεταβλητών επάγγελμα και φύλο δείχνει την ικανότητα της Αριστεράς για περιγραφική αντιπροσώπευση μεγάλων ομάδων πολιτών και κοινωνικών δυνάμεων που σχεδόν αποκλείεται η περιγραφική αντιπροσώπευση τους από το καθιερωμένο ελληνικό κοινοβουλευτικό σύστημα αντιπροσώπευσης. Τέτοιες ομάδες περιλαμβάνουν τις γυναίκες, τους ιδιωτικούς υπαλλήλους, τους εργάτες και τους αγρότες. Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε παραπάνω αυτή η αντιπροσώπευση δεν είναι εντυπωσιακή ούτε ομοιόμορφη στις συνιστώσες της Αριστεράς που εξετάσαμε.

4. Τέλος η Αριστερά συμβάλλει καθοριστικά στο πλαίσιο της κοινοβουλευτικής της δύναμης στην ανανέωση και τον εμπλουτισμό του πολιτικού προσωπικού της μεταπολεμικής πολιτικής περιόδου τόσο, με την ανάδειξη στελεχών χωρίς προπολεμική κοινοβουλευτική θητεία, όσο και με την σταθερή ανανέωση της κοινοβουλευτικής της ομάδας με νεοεκλεγμένους Βουλευτές.

Καταληκτικά, θα ισχυριζόμασταν ότι η Αριστερά, με πυρήνα και προεξάρχουσα την ΕΔΑ, πραγματοποιεί μια πετυχημένη εκλογική πορεία δεδομένων των συνθηκών και των περιορισμών που επικρατούσαν, αποτελώντας, όσον αφορά την κοινοβουλευτική της εκπροσώπηση, έναν προοδευτικό και ανανεωτικό παράγοντα στο πολιτικό σύστημα, τόσο ηλικιακά και επαγγελματικά όσο και στον εμπλουτισμό του κοινοβουλίου με νέα πολιτικά στελέχη. Η κύρια της συμβολή είναι στη άμεση εκπροσώπηση στο κοινοβούλιο επαγγελματικών κατηγοριών αποκλεισμένων εν πολλοίς από το παραδοσιακό σύστημα εκπροσώπησης που προέρχονται από τα πιο αδύναμα και ευάλωτα κοινωνικά στρώματα δίνοντας τους παράλληλα την ευκαιρία άμεσης πολιτικής ενσωμάτωσης και κοινωνικοποίησης αλλά και διεκδίκησης των συμφερόντων τους μέσα από την υψηλότερη θεσμική διαδικασία. Τέλος, προοδευτικός είναι ο ρόλος της και στην έμφυλη διάσταση της αντιπροσώπευσης, πάντα σε σύγκριση με το υπόλοιπο πολιτικό σύστημα και δεδομένων των κοινωνικών συνθηκών και αντιλήψεων της εποχής.

Πηγές - βιβλιογραφία

Πηγές

Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 19^{ης} Φεβρουαρίου 1956. Αθήνα: Εθνικόν Τυπογραφείον, 1957.

Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 11^{ης} Μαΐου 1958. Αθήνα: Εθνικόν Τυπογραφείον, 1959.

Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 29^{ης} Οκτωβρίου 1961. Αθήνα: Εθνικόν Τυπογραφείον, 1962.

Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 3^{ης} Νοεμβρίου 1963. Αθήνα: Εθνικόν Τυπογραφείον, 1964.

Αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών της 16^{ης} Φεβρουαρίου 1964. Αθήνα: Εθνικόν Τυπογραφείον, 1965.

Μητρώον Γερουσιαστών ετών 1929-1935 και Βουλευτών από της Γ' Αναθεωρητικής Βουλής 1935 μέχρι της Ε' Αναθεωρητικής Βουλής 1974. Αθήνα: Εθνικόν Τυπογραφείον, 1977.

Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 31ης Μαρτίου 1946. Αθήνα: Εθνικόν Τυπογραφείον, 1947.

Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 5ης Μαρτίου 1950. Αθήνα: Εθνικόν Τυπογραφείον, 1951.

Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 9ης Σεπτεμβρίου 1951. Αθήνα: Εθνικόν Τυπογραφείον, 1952.

Στατιστική των Βουλευτικών Εκλογών της 16ης Νοεμβρίου 1952. Αθήνα: Εθνικόν Τυπογραφείον, 1953.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

11 Φεβρουαρίου 1934: Για πρώτη φορά οι Ελληνίδες στις κάλπες. (2019). Retrieved 10 April 2021, from <https://left.gr/news/oi-ellinides-stis-kalpes>

Αλιβιζάτος, Ν. (1983). *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922-1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*, Αθήνα, Θεμέλιο.

Βερβενιώτη, Τ. (1993). «Η θεσμοθέτηση του δικαιώματος της ψήφου των γυναικών από το ελληνικό αντιστασιακό κίνημα 1941-1944». *Δίνη. Φεμινιστικό Περιοδικό, Αφιέρωμα: Ιστορία, Γυναίκες, Φύλο*, 6, 180-195.

Δεμερτζής, Ν. (2016). Πρόλογος. Στο Κακεπάκη, Μ. (επιμ.), *Η πολιτική αντιπροσώπευση στη σύγχρονη Ελλάδα: Χαρακτηριστικά και φυσιognωμία των μελών του ελληνικού κοινοβουλίου 1996-2015* (σ. 13-17). Αθήνα: Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών.

Γεωργιάδου, Β., & Νικολακόπουλος, Η. (2001). Ο λαός της εκκλησίας. Όψεις της εκκλησιαστικής θρησκευτικότητας στην Ελλάδα. Στο Βερναρδάκης, Χ. (επιμ.), *Η κοινή γνώμη στην Ελλάδα 2001* (σ. 141-185). Αθήνα: Νέα σύνορα.

Διγκαβές, Κ. (1977). Βουλή και Βουλευτές. Θεσσαλονίκη: Μπαρμπουνάκης.

Κακεπάκη, Μ. (2016). Εισαγωγή. Στο Κακεπάκη, Μ. (επιμ.), *Η πολιτική αντιπροσώπευση στη σύγχρονη Ελλάδα: Χαρακτηριστικά και φυσιognωμία των μελών του ελληνικού κοινοβουλίου 1996-2015* (σ. 19-43). Αθήνα: Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών.

Κουντούρη, Φ. (2016). Διαστάσεις του πολιτισμικού και πολιτικού κεφαλαίου των κοινοβουλευτικών ελίτ. Διερευνώντας συνέχειες και ασυνέχειες. Στο Κακεπάκη, Μ. (επιμ.), *Η πολιτική αντιπροσώπευση στη σύγχρονη Ελλάδα: Χαρακτηριστικά και φυσιognωμία των μελών του ελληνικού κοινοβουλίου 1996-2015* (σ. 45-85). Αθήνα: Εθνικό κέντρο κοινωνικών ερευνών.

Κούκουνας, Δ. (1999). *Οι έλληνες πολιτικοί : βιογραφικό λεξικό των ελλήνων πολιτικών που διετέλεσαν Πρόεδροι της Δημοκρατίας, Πρωθυπουργοί, Υπουργοί και Υφυπουργοί όλων των Κυβερνήσεων, Πρόεδροι και Αντιπρόεδροι Βουλής και Γερουσίας*. Αθήνα: Μέτρον.

Λαμπρούλιας, Σ. (1987). Η ίδρυση της Ένωσης Κέντρου- 1961. *Σύγχρονα θέματα: τριμηνιαία έκδοση επιστημονικού προβληματισμού και παιδείας*, 30, 49-59.

Λυμπεράτος, Μ. (2015). *Μετά Τον Εμφύλιο: Πολιτικές Διαδικασίες Και Κοινωνική Πόλωση Στις Απαρχές Της Προδικτατορικής Περιόδου*. Πειραιάς: Νότιος Άνεμος.

Μαυρής, Γ., & Βερναρδάκης, Χ. (1991). *Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα*. Αθήνα: Εξάντας.

Νικολακόπουλος, Η. (2001). *Η καχεκτική Δημοκρατία : κόμματα και εκλογές, 1946-1967*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Παντελίδου-Μαλούτα, Μ. (1989). Οι Ελληνίδες και η ψήφος: το φύλο της ψήφου και η ψήφος του γυναικείου φύλου. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 73(73), 3-38. doi:<https://doi.org/10.12681/grsr.955>

Παντελίδου Μαλούτα, Μ. (1993). *Πολιτική συμπεριφορά*, Αθήνα, Σάκκουλας.

Παντελίδου-Μαλούτα, Μ. (2007). *Μισός αιώνας γυναικείου ψήφου, μισός αιώνας γυναίκες στη Βουλή*, Αθήνα, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων.

Παπαδάκη, Κ. (1978). *Προσωπικότητες από τον πολιτικό κόσμο της Ελλάδος*. Αθήνα: Η Συνεργατική.

Παπαδημητρίου, Δ. (2006). *Από τον λαό των νομιμοφρόνων στο έθνος των εθνοκοφρόνων: η συντηρητική σκέψη στην Ελλάδα 1922-1957*. Αθήνα: Σαββάλας.

Παπαθανασίου, Ι. (1994). ΕΔΑ το μαζικό κόμμα της προδικτατορικής Αριστεράς. Στο *Η Ελληνική κοινωνία κατά την πρώτη μεταπολεμική περίοδο 1945-1967* (σ. 681-698). Αθήνα: Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα.

Παπανικολόπουλος, Δ. (2015). *Ο κύκλος διαμαρτυρίας του '60. Συλλογική δράση και Δημοκρατία στην προδικτατορική Ελλάδα*. Αθήνα: Νήσος.

Προβατάς, Α. (1980). *Πολιτική ιστορία της Ελλάδος από 1821 μέχρι 1980 : νομοθετικά και εκτελεστικά σώματα*. Αθήνα: Χ. Παπαχρυσάνθου.

Ριζάς, Σ. (2008). *Η ελληνική πολιτική μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο: κοινοβουλευτισμός και Δικτατορία*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Σαμίου, Δ. (1989). Τα πολιτικά δικαιώματα των ελλήνιδων (1864 - 1952). *Μνήμων*, 12, 161-172. doi:<https://doi.org/10.12681/mnimon.411>

Σκαλιδάκης, Ι. (2012). Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (1944): Ένας Τύπος Επαναστατικής Εξουσίας: Πολιτικές, Οικονομικές Και Κοινωνικές Παράμετροι (Διδακτορική διατριβή). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ).

Τάσσης, Χ. (2017). Ημιτελείς μετασχηματισμοί και δυσεπίλυτες αντιφάσεις του προδικτατορικού πολιτικού συστήματος: σκέψεις για τη συγκρότηση και την ανάπτυξη του ΠΑΣΟΚ. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 36, 134-158. doi:<https://doi.org/10.12681/hpsa.14510>

Τεπέρογλου, Ε., & Ψαρά, Μ. (2001). *Γυναίκες και πολιτική. Μελέτη πολιτικής επισκόπησης*. Αθήνα: Κ.Ε.Θ.Ι.

Meynaud, J. (1964). *Πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα: 1946-1965*. Αθήνα: Σαββάλας.

Ξενόγλωσση

Bird, K. (2012). Toward an Integrated Perspective of Minority Representation: Views from Canada. *Politics & Gender*, 8(04), 529-535. doi: 10.1017/s1743923x12000554

Borcherd, J. (2014). Political professionalism and representative democracy: common history, irresolvable linkage and inherent tensions. 2008): The Ashgate Research Companion to the Politics of Democratization in Europe. Concepts and Histories, 266-283.

Burton, M. G., & Higley, J. (1987). Elite settlements. *American Sociological Review*, 295-307.

Celis, K. (2012). On Substantive Representation, Diversity, and Responsiveness. *Politics & Gender*, 8(04), 524-529. doi: 10.1017/s1743923x12000542

Cotta, M., & Best, H. (2000). Between Professionalization and Democratization: A Synoptic View on the Making of the European Representative. In Cotta M., & Best H. (επιμ.), *Parliamentary representatives in Europe, 1848-2000: legislative recruitment and careers in eleven European countries*. Oxford. Oxford University Press.

Cotta, M., & Pedro Tavares de Almeida. (2007). From Servants of the State to Elected Representatives: Public Sector Background among Members of Parliament. In Cotta M., & Best H. (επιμ.), *Democratic Representation in Europe: Diversity, Change and Convergence* (51-76). New York: Oxford University Press.

Cotta, M., & Verzichelli, L. (2007). Paths of Institutional Development and Elite Transformations. In Cotta M., & Best H. (επιμ.), *Democratic Representation in Europe: Diversity, Change and Convergence* (415-73). Oxford: Oxford University Press.

Deutsch, K. (1971). Social Mobilization and Political Development. In Jason L. Finkle and Richard W. Gable, (επιμ.), *Political Development and Social Change* (σ. 392-393). New York: John Wiley and Sons Inc.

Giannaklis, I., (2001). *Female participation in the National Assembly: Approaches to the female under-representation in Greece*, MA dissertation in Comparative Politics, Department of Politics, University of York.

Eliassen, K. A., & Pedersen, M. N. (1978). Professionalization of legislatures: long-term change in political recruitment in Denmark and Norway. *Comparative studies in society and history*, 20(2), 286-318.

Field, G. L., & Higley, J. (1971). *Elites and non-elites: The possibilities and their side effects*. Warner Modular Publications.

Guérin, E., & Kerrouche, E. (2008). From Amateurs to Professionals: The Changing Face of Local Elected Representatives in Europe. *Local Government Studies*, 34(2), 179-201. doi: 10.1080/03003930701852260.

Higley, J., & Burton, M. (1989). The Elite Variable in Democratic Transitions and Breakdowns. *American Sociological Review*, 54(1), 17.

Higley, J., & Burton, M. (1999). Elites, mass publics, and democratic prospects in postindustrial societies. *International Review of Sociology*, 9(2), 221-237.

Keller, S. (2017). *Beyond the ruling class: strategic elites in modern society*. Routledge.

Kittilson, M. C. (2006). *Challenging parties, changing parliaments: Women and elected office in contemporary Western Europe*. Ohio State University Press.

Koutsoukis, K. (1978). Socioeconomic change and cabinet composition in Greece: 1946-1974. *The Greek Review of Social Research*, 32, 74-79.

Krook, M. L. (2010). Why are fewer women than men elected? Gender and the dynamics of candidate selection. *Political Studies Review*, 8(2), 155-168.

Lasswell, H. (1977). *On Political Sociology*. Chicago and London: University of Chicago Press.

Mills, C. W. (1981). *The power elite* [1956]. New York.

Minta, M. (2012). Gender, Race, Ethnicity, and Political Representation in the United States. *Politics & Gender*, 8(04), 541-547. doi: 10.1017/s1743923x12000578

Norris, P., & Lovenduski, J. (1995). *Political recruitment: Gender, race and class in the British Parliament*. Cambridge: Cambridge University Press.

Norris, P. (1997). Introduction: Theories of recruitment. In Norris, P. (ed.), *Passages to Power: Legislative Recruitment in Advanced Democracies* 1-14). New York: Cambridge University Press.

Opello, K. A. R. (2006). *Gender Quotas, Parity Reform, and Political Parties in France*. New York: Lexington Books.

Ozbudun, E. (1987). Institutionalizing Competitive Elections in Developing Societies. In Myron Weiner and Ergun Ozbudun. (επιμ.), *Competitive Elections in Developing Countries* (σ. 418). Durham: Duke University Press.

Pappas, T. S. (2003). The transformation of the Greek party system since 1951. *West European Politics*, 26(2), 90-114.

Pilotti, Andrea. (2019). The Parliamentary Professionalization in Switzerland and its Impact on the Professional Profile of Swiss MPs.

Pitkin, H. F. (1967). *The concept of representation* (Vol. 75). Berkeley: University of California Press.

Putnam, R. (1976). *The Comparative Study of Political Elites*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, Inc.

Sanchez, P.M. (1989). *Elite Settlements and democracy in Latin America: The Dominican Republic and Peru* (Ph.D). The University of Texas at Austin.

Seferiades, S. (1986). Polarization and Nonproportionality: The Greek party system in the postwar era. *Comparative Politics*, 19(1), 69-93.

Semenova, E. (2011). Ministerial and parliamentary elites in an executive-dominated system: post-Soviet Russia 1991–2009. *Comparative Sociology*, 10(6), 908-927.

Sotiropoulos, D.A., & Bourikos, D. (2002). Ministerial Elites in Greece, 1843-2001: A Synthesis of Old Sources and New Data. *South European Society and Politics*, 7, 153-204.

Steyvers, K., & Reynaert, H. (2006). 'From the Few are Chosen the Few...'. On the Social Background of European Mayors. In Bäck, H., Heinelt, H., & Magnier, A. (επιμ.), *The European Mayor*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Uhlaner, C. (2012). Potentiality and Representation: The Link between Descriptive Representation and Participation in the United States. *Politics & Gender*, 8(04), 535-541. doi: 10.1017/s1743923x12000566

Verhelst, T., & Kerrouche, E. (2012). Family, Ambition, Locality and Party. A Study of Professionalization in the Activation and Apprenticeships of Local Councillors in Europe. *Lex Localis-Journal of Local Self-Government*, 10(1).

Wängnerud, L. (2009). Women in parliaments: Descriptive and substantive representation. *Annual Review of Political Science*, 12, 51-69.

Weiner, M. (1987). Empirical Democratic Theory. In Myron Weiner and Ergun Ozbudun. (eds.), *Competitive Elections in Developing Countries* (σ. 32). Durham: Duke University Press.

Welsh, W. (1979). Leaders and elites. New York: Rinehart And Winston.

Παράρτημα Α

Όπως φαίνεται στην Εικόνα Α 1 το Μητρώο της Βουλής κατηγοριοποιεί ανά εκλογική περίοδο και ηλικιακή κατηγορία τα επαγγέλματα των Βουλευτών σε εικοσιτέσσερις γενικές επαγγελματικές κατηγορίες χωρίς να δίνει περαιτέρω διευκρινίσεις για ποιο δηλωμένο επάγγελμα στις ατομικές εγγραφές εντάσσεται σε κάθε κατηγορία ενώ τα διάφορα επαγγέλματα δεν γνωρίζουμε τι περιλαμβάνουν παρά μόνο ότι περιλαμβάνουν ότι δεν ταιριάζει με τις υπόλοιπες κατηγορίες. Επίσης δεν δίνονται ποσοστά παρά μόνο ο αριθμός των Βουλευτών. Επειδή ο αριθμός των 24 κατηγοριών είναι πολύ μεγάλος για να γίνουν συγκρίσεις σε ένα τόσο μικρό πληθυσμό και χάνεται πολύ πληροφορία με αυτό τον τρόπο, στην εργασία αυτή γίνεται μια συνένωση των επαγγελματικών κατηγοριών σε δώδεκα κατηγορίες και υπολογίζονται ποσοστά επί του συνόλου για κάθε μια. Ο τρόπος αυτός της συνένωσης περιγράφεται αναλυτικά παρακάτω (Πίνακας Α 1)

ΠΙΝΑΞ 4

Σύνθεση της Βουλής έκστης Περιόδου από 1935 - 1974 κατά επάγγελμα και ηλικία βάσει των δηλώσεων των Βουλευτών.

Ε' Έθνηκή Συνέλευση 1935	Εκλογική Περίοδος	Σύνολον Βουλευτών	Ηλικία κατά δεκαετίες	Διευγόμενοι	Ιατροί (γενικός)	Τ. Αξιωματικοί Στρατού	Δημοσιογράφοι	Κτηματίες Γεωργοί	Τ. Δημόσιοι Υπάλληλοι	Εμπόροι	Οικονομολόγοι	Βιομήχανοι	Τ. Ίδιωτικοί Υπάλληλοι	Τ. Αξιωματικοί Ναυτικού	Πολιτικοί Μηχανικοί	Καθηγητές - Υψηλ. Παιδείας	Γεωπόνοι	Τ. Τραπεζίτες	Χημικοί Μηχ/κοί Ηλεκτρολόγοι	Πολίτευται	Φαρμακοποιοί	Τ. Αξιωματικοί Αεροπορίας	Εφοπλιστές	Καθηγητές Πολυτεχνείου	Ακαδημαϊκοί	Αρχιτέκτονες	Διάφορα Επαγγέλματα	Σύνολο ηλικίας κατά δεκαετίες
300	25-30	4	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5
	31-40	25	3	—	—	3	1	3	1	2	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	42
	41-50	44	16	3	3	3	1	4	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	77
	51-60	33	10	5	2	1	—	3	—	—	—	—	2	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4	61
	61-70	7	4	4	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	19	
	71-80	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	6
	81-90	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Σύνολον	117	34	12	6	7	2	12	2	4	—	2	2	—	1	—	—	2	—	—	1	—	—	—	1	5	—	(1)210

Εικόνα Α 1 Πίνακας του Μητρώου Βουλευτών της Βουλής για την κατάταξη των Βουλευτών σε επαγγελματικές κατηγορίες ανά κοινοβουλευτική περίοδο και ηλικιακή ομάδα

ΣΥΝΕΝΩΣΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ ΜΗΤΡΩΟΥ ΒΟΥΛΗΣ

Δικηγόροι	Δικηγόροι						
Ιατροί	Ιατροί (γενικώς)						
Αξιωματικοί (όλα τα σώματα)	τ. Αξιωματικοί Στρατού			τ. Αξιωματικοί Ναυτικού		τ. Αξιωματικοί Αεροπορίας	
Δημοσιογράφοι	Δημοσιογράφοι						
Αγρότες	Κτηματίες - Γεωργοί						
Δημόσιοι Υπάλληλοι	τ. Δημόσιοι Υπάλληλοι						
Έμποροι, Βιομήχανοι, Εφοπλιστές	Έμποροι		Βιομήχανοι		Εφοπλιστές		
Ιδιωτικοί Υπάλληλοι	τ. Ιδιωτικοί Υπάλληλοι						
Καθηγητές Ανώτατης Εκπαίδευσης	Καθηγητές Πανεπιστημίου			Καθηγητές Πολυτεχνείου		Ακαδημαϊκοί	
Επαγγελματίες Ανώτατης Εκπαίδευσης + Οικονομολόγοι, Τραπεζικοί	Πολιτικοί Μηχανικοί	Γεωπόνοι	Χημικοί Μηχ/κοί Ηλεκτρολόγοι	Φαρμακοποιοί	Αρχιτέκτον ες	Οικονομολόγοι	τ. Τραπεζικοί
Πολιτευτές	Πολιτευτές						
Διάφορα Επαγγέλματα	Διάφορα Επαγγέλματα						

**Πίνακας Α 1 Συνένωση των επαγγελματικών κατηγοριών των πινάκων του Μητρώου
Βουλευτών της Βουλής (Πίνακας 4, σ 240-241) σε νέες συνοπτικότερες κατηγορίες ανάλυσης**

Παράρτημα Β

Για την κωδικοποίηση των επαγγελμάτων των Βουλευτών της Αριστεράς χρησιμοποιήθηκαν σε πολύ μεγάλο βαθμό οι γενικές κατηγορίες του Μητρώου της Βουλής με εξαίρεση την προσθήκη δύο κατηγοριών που αφορούν τους εκπαιδευτικούς και επαγγέλματα εργατικής προέλευσης. Αναλυτικά η κωδικοποίηση σε κατηγορίες των ατομικών εγγραφών των Βουλευτών παρουσιάζεται παρακάτω (Πίνακας Β 1)

ΚΩΔΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΒΟΥΛΕΥΤΕΣ ΤΗΣ ΑΡΙΣΤΕΡΑΣ								
Δικηγόροι	Δικηγόρος							
Ιατροί	Ιατρός	Κτηνίατρος						
Αξιωματικοί (όλα τα σώματα)	Στρατιωτικός		Υποναύαρχος ε.α.	Αξ/κός Π.Δ.	Υποστράτηγος ε.α		Αξ/κός ε.α.	τ. Στρατιωτικός
Δημοσιογράφοι	Δημοσιογράφος							
Αγρότες	Γεωργός	Κτηματίας		Ελαιοπαραγωγός		Αγρότης		
Δημόσιοι Υπάλληλοι	τ. Συμβ. Επικρατ.			τ. Εισαγγελεύς				
Έμποροι, Βιομήχανοι, Εφοπλιστές	Επαγγελματίας (έμπορος)			Έμπορος				
Ιδιωτικοί Υπάλληλοι	Εμποροϋπάλληλος		Ιδιωτ. Υπάλληλος		Εμπ. Αντιπρόσωπ.		Ιδ. Υπάλληλος	
Καθηγητές Ανώτατης Εκπαίδευσης	Ακαδημαϊκός			Καθ. Πανεπιστημ.		Καθηγ. Πολυτεχνείου		
Επαγγελματίες Ανώτατης Εκπαίδευσης + Οικονομολόγοι, Τραπεζικοί	Μηχανολόγος		Γεωπόνος		τ. Τραπεζικός			
Πολιτευτές	Πολιτευτής							
Διάφορα Επαγγέλματα	Οικιακά		Συντ/χος Σ.Ε.Κ.		Συνταξιούχος		Συνθέτης	
Εργάτες - τεχνίτες - επαγγέλματα χαμηλών τυπικών προσόντων	Καπνεργάτης		Ναυτεργάτης		Υδραυλικός	Εργάτης	τ. Σιδηροδρ/κός	τ. Ελεγκτής ΗΕΜ
Εκπαιδευτικοί	Δημοδιδάσκαλος		Δ/τής Παιδ. Ακαδ.		Καθ. Μαθηματικών		Καθ. Αγγλικής	Καθηγητής Μ. Ε.

Πίνακας Β 1 Κωδικοποίηση επαγγελμάτων από τις εγγραφές του Μητρώου Βουλευτών της Βουλής σε επαγγελματικές κατηγορίες για τους Βουλευτές της Αριστεράς

Παράρτημα Γ

Η σύγκριση της Αριστεράς και των συνιστωσών της με το συνολικό πολιτικό σύστημα όσον αφορά την επαγγελματική διαστρωμάτωση περιέχει μεθοδολογικά προβλήματα αφού γίνεται με βάση επεξεργασμένα στοιχεία από δύο διαφορετικές πηγές. Η μια πηγή που αφορά τα στοιχεία της Αριστεράς είναι η πρωτογενής επεξεργασία που έχει γίνει στην παρούσα εργασία χρησιμοποιώντας τις ατομικές εγγραφές των Βουλευτών της Αριστεράς στο Μητρώο της Βουλής σχετικά με το επάγγελμα τους, με σκοπό την ομαδοποίηση των συγκεκριμένων σε γενικότερες επαγγελματικές κατηγορίες. Η δεύτερη πηγή είναι οι ήδη διαμορφωμένοι πίνακες του Μητρώου της Βουλής σχετικά με τις γενικές επαγγελματικές κατηγορίες του συνόλου των μελών της Βουλής για κάθε κοινοβουλευτική περίοδο χωρίς όμως να δίνονται διευκρινήσεις από την έκδοση για το ποια επαγγέλματα που αναφέρονται στις ατομικές εγγραφές των Βουλευτών εγγράφονται σε κάθε γενική επαγγελματική κατηγορία του πίνακα.

Έτσι, θα πρέπει αρχικά να επανακωδικοποιήσουμε τις επαγγελματικές κατηγορίες για την Αριστερά όπως ακριβώς έχει γίνει στο Μητρώο της Βουλής και στη συνέχεια να συνενώσουμε κατηγορίες για να είναι πιο εύκολη και γόνιμη η σύγκριση. Όμως παραμένει το πρόβλημα ότι δεν γνωρίζουμε επακριβώς πως τοποθετήθηκαν τα επαγγέλματα στην κάθε κατηγορία για να έχουμε ομοιόμορφες κατηγορίες στους δύο συγκρινόμενους πίνακες (Αριστερά – όλο το κοινοβούλιο). Για παράδειγμα τον σιδηροδρομικό τον τοποθετήσαμε στα εργατικά επαγγέλματα που ανήκει στην γενική κατηγορία διάφορα επαγγέλματα για την έκδοση της Βουλής. Η τελευταία όμως μπορεί να τον έχει τοποθετήσει στους δημόσιους ή ιδιωτικούς υπαλλήλους δημιουργώντας τον κίνδυνο να συγκρίνουμε ανομοιόμορφες κατηγορίες. Ο στρατιωτικός γιατρός άραγε έχει τοποθετηθεί στους γιατρούς ή στους αξιωματικούς των σωμάτων του στρατού και η κατηγορία διάφορα επαγγέλματα, ποια επαγγέλματα περιλαμβάνει και σε ποια αναλογία; Επίσης ο μέσος όρος των επαγγελμάτων για όλη την περίοδο 1950-1967 υπολογίστηκε ως μέσος όρος των ποσοστών των επιμέρους κοινοβουλευτικών περιόδων όπως καταγράφονται στους πίνακες του Μητρώου και όχι χρησιμοποιώντας όλες τις βουλευτικές θητείες που θα ήταν αδύνατο. Επειδή όμως, κάθε περίοδος είχε διαφορετικό αριθμό Βουλευτών θα παρουσιάζεται διόγκωση και υποτίμηση αντίστοιχα στα ποσοστά κάθε κατηγορίας, δύσκολα πάντως μεγάλου μεγέθους. Αυτά και άλλα παρόμοια προβλήματα από την

σύγκριση δύο διαφορετικής προέλευσης και μεθοδολογικών κριτηρίων επεξεργασίας πηγών μας κάνουν προσεκτικούς και επιφυλακτικούς ως προς την ερμηνεία των διαφορών. Παρόλα αυτά, έχοντας στο νου μικρές αλλοιώσεις των ποσοστών που ενδέχεται να προκύψουν θεωρούμε ότι η συνολική εικόνα δεν μας οδηγεί σε παραπλανητικά συμπεράσματα από την ανάλυση που επιχειρείται.